

AURELIA IORDACHE

CECILIA CONDEI

VIORICA IOVIȚĂ

•
Conform
PROGRAMEI
ȘCOLARE

• •
Cu avizul
MINISTERULUI
ÎNVĂȚĂMÂNTULUI

TEXTE LITERARE

pentru clasele V-VIII

•
întrebări
• •
răspunsuri
• • •
exerciții
• • • •
interpretare

EDITURA SARMIS

AURELIA IORDACHE

VIORICA IOVIȚĂ

CECILIA CONDEI

prof. U. S. Iordache

TEXTE LITERARE

pentru clasele V-VIII

- *întrebări*
- *răspunsuri*
- *exerciții*
- *interpretare*

EDITURA SARMIS

CUVÂNT ÎNAINTE

Dorim să realizăm un sprijin temeinic și o orientare deosebit de valoroasă, pentru cei ce studiază literatura română. Pentru cititorul preadolescent, structura operei își dezvăluie semnificația artistică numai în procesul receptării, în relație cu sensibilitatea, imaginația și nivelul culturii estetice a subiectului receptor.

Prin aderența noastră modernă și științifică la realitatea operelor (lirice, epice și dramatice), am urmărit să dăm judecăți de valoare, consistență interpretărilor prin prisma conceptelor de teorie literară, critică literară, estetică, stilistică, istorie literară, psihologie, filosofie etc.

Această atitudine științifică modernă este strict impusă de faptul că opera literară este plurivocă, iar receptarea unei opere literare diferă de la receptor la receptor.

Preadolescentul trebuie să stabilească relații afective cu eroii literari, cu vibrația lirică poetică — prin intermediul textului, Elevul, numai prin text, capătă o viziune adecvată, asupra complexității vieții, și o orientare etică și estetică.

Lucrarea aceasta este un instrument eficace și un ghid pentru elevii claselor V—VIII, fiindcă abordează o tehnică didactică și psihologică modernă : ÎNTREBĂRI și RĂSPUNSURI — iluminând astfel, calea interpretării axiologice a TEXTULUI LITERAR.

Aurelia Iordache

FOLCLOR LITERAR

GREUCEANU

(basm popular)

— fragmente —

1. Argumentați ideea :
basmelor sunt o oglindire
a vieții în chip fabulos

Basmelor sunt o comoară a ficțiunii (a imaginației creatoare), a reprezentărilor hiperbolice. Tematica lor este foarte bogată ; domină lupta dintre bine și rău, cu victoria binelui, se reflectă vitejia, lupta pentru dreptate, atitudinea omului în raport cu : soarta, norocul, iubirea și viața.

Basmelor românești sunt pline de realism și viață. Eroii trăiesc odată cu cei ce povestesc și cu ascultătorii ; exemplu „Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte“, „Prâslea cel voinic și merele de aur“, „Făt-Frumos cu părul de aur“, „Ileana-Sânziana“, „Greuceanu“, „Zâna Zânelor“, „Omul de piatră“.

„Basmul este o oglindire a vieții în moduri fabuloase“, „este mitologie, etică, filozofie, observație morală“, „eroii nu sunt numai oameni, ci și anume ființe himerice, animale. Ființele neomenești din basme au psihologia și sociologia misterioasă“ sublinia G. Călinescu (în „Estetica basmului“).

2. Care sunt notele
caracteristice ale
basmului popular
„Greuceanu“ ?

Basmul „Greuceanu“ este o narațiune de mare întindere în timp și în spațiu, întâmplările reale se împletesc cu cele fantastice, la acțiune iau parte personaje cu trăsături supranaturale, unele reprezintă binele, iar altele — răul. În idealul lui pentru „lumină“, pentru binele oamenilor, Greuceanu se înfruntă cu forțe potrivnice : zmei, zmeoaice, diavoli (personaje fantastice), dar și cu oameni ciudați (sfetnicul mincinos al Împăratului-Roșu).

Compoziția basmului „Greuceanu“ urmează schema specifică a acestei specii literare epice, spre a comunica un mesaj umanist tonic, de încredere în triumful luminii, adevărului și binelui. Eroul participă, ca un Demiurg la ordinea cosmică, redă pe bolta cerului cei doi aștri : soarele și luna. Întâlnim în această structură epică numeroase motive : motivul aspirației spre lumină, motivul frăției de cruce, motivul metamorfozelor, motivul luptei drepte împotriva zmeilor, zmeoaicelor, motivul dorinței împlinite, motivul înlăturării minciunii, motivul răsplătirii și motivul împlinirii umane prin căsătorie.

3. Povestiți pe scurt subiectul operei literare, urmărind conflictul

Subiectul acestei opere literare este simplu, acțiunea se desfășoară linear, alcătuită dintr-un șir de episoade în care se narează peripețiile eroului principal — Greuceanu. Acțiunea este proiectată într-un spațiu nelimitat și într-un timp nedeterminat. „A fost odată ca niciodată... A fost un împărat și se numea împăratul Roșu. Era foarte mâhnit că, în zilele lui, niște zmei furaseră soarele și luna de pe cer“. Din expozițiune se conturează chipul împăratului iubitor de dreptate: „trimisese oameni prin toate țările“, „trimisese răzeși prin orașe“ în scopul de a găsi pe cineva temerar de a elibera soarele și luna de la zmei. Recompensa unei fapte mărețe, în semn de apreciere pentru marile virtuți umane, este: jumătate din împărăție, fiica împăratului va deveni soția învingătorului. Mulți voieni „se poticniseră, semețindu-se cu ușurință“, dar „nu toate muștele fac miere“.

Eroul „un viteaz pe nume Greuceanu“ nu are origine împărătească (precum se obișnuiește în basm), el apare ca un exponent al unei însușiri morale, eroice „vitejia“, calitate apoteozată de spiritul nostru național.

Dăruindu-se pentru binele tuturor din împărăție. Greuceanu își asumă marele risc, tăierea capului, fiindcă el vrea să învingă pe zmeii „împielițați vrăjmași ai omenirii“:

„— Fie, mărite împărat, chiar de aş şti că aş pieri, tot nu mă voi lăsa până voi duce la capăt bun sarcina ce îmi iau de bunăvoia mea“. Momentul acesta constituie intriga subiectului.

Rățiunea, dragostea de oameni, iubirea adevărului, sentimentul de frățietate și sentimentul prieteniei animă tot potențialul eroic al personajului principal: „Greuceanu luă cu dânsul pe fratele său și merse, merse, merse cale lungă, depărtată până ce ajunse la Faurul Pământului“. Efortul uman este mare, se străbate spațiul imens (repetiția verbului „mers“ dă impresia spațiului fabulos, imaginea mișcării și timpului este susținută și de determinările prin epitete generalizatoare „cale lungă depărtată“). Sfatul de trei zile și trei nopți cu Faurul Pământului, fratele lui de cruce îl pregătește să înfrunte vicleniile zmeilor.

După plecarea lui Greuceanu, Faurul Pământului, neîntrecut în meșteșugul lui, face din fier „chipul lui Greuceanu, apoi porunci să ardă cușnița ziua și noaptea“. Cei doi frați porniți la drum „meraseră cale lungă până când li se făcu calea crucii“. La această răscruce de drumuri frații se despart. Cuțitul înfipt în pământ și câte o basma purtată de fiecare, vor fi elementele ce vor da de știre despre soarta lor în lume. Fratele eroului s-a întors mai devreme la locul stabilit și a găsit „cuțitul curat“ și este cu bucurie în suflet pentru că văzuse soarele și luna pe car (o anticipație); fratele se așază să-l aștepte pe Greuceanu.

4. Arătați momentele în care se manifestă trăsăturile supranaturale ale lui Greuceanu

Prin cuceritoarea forță narativă, creatorul anonim, poporul, îl prezintă pe erou în luptă cu forțele ostile. Pe calea metamorfozării, prefăcut în porumbel, apoi în muscă — Greuceanu află când se întorc zmeii de la vânătoare din Codrul Verde. Codrul Verde apare ca un tărâm al interdicției pentru oameni, fiind un domeniu acaparat de aceste ființe stranie, chiar aici se află locul tainic al captivității soarelui și lunii. Episoadele narrative sunt susținute de notarea unor detalii și punerea în evidență a individualității personajelor. Dialogul dă pregnanță povestirii, dramatism și vioiciune. După ce se luptă, pe rând cu cei doi zmei, învingându-i „despre zori, unde venea, mare venea, tat-al zmeilor, ca un tartor cătrănit”. Lui i se adresează curajos Greuceanu: „Vino să ne batem, în săbii să ne tăiem, în suliți să ne lovim, ori în luptă să ne luptăm”.

Numărul „trei” este fatidic, simbolizează taina, misteriosul și neprevăzutul; în sufletul auditoriului strecoară un fior de teamă și îngrijorare, de așteptare și încordare. (Sunt 3 zile și 3 nopți de sfat, 3 zmei, 3 zmeoaice, 3 metamorfozări, 3 leșuri promise corbului, etc.).

5. Cum explicați izbânda eroului principal?

6. Ce sentimente trăiți în raport cu deznodământul?

Episodul luptei cu tartorul și eliberarea celor doi aștri ai zilei și nopții este punctul culminant al basmului, conflictul atinge maxima încordare. După acel „cioc de apă dulce” adus de corb, Greuceanu „își astâmpără setea” și „prinse suflet, împuternicindu-se unde ridică, nene, odată pe zmeu, și trântindu-mi-l îl băgă în pământ până la gât și-i puse piciorul pe cap”. Astfel, află locul tainic al ascunzătorii — „Codrul Verde”, află cheia „degetul cel mic de la mâna dreaptă a Tartorelui” — și apoi îl răpuse pe zmeu, tăindu-i capul.

Gestul suprem din punctul culminant are semnificații demiurgice, fiindcă se revine la ordinea cosmică anterioară: „luă în mâna dreaptă soarele și în cea stângă luna, le aruncă pe cer și se bucură cu bucurie mare”. Eroul are însușiri fantastice, săvârșește o faptă sublimă, încât „oamenii se veseliră și lăudară pe Dumnezeu, fiindcă i-a dat putere lui Greuceanu de a învinge împielițării vrăjmași ai omenirii”.

La întoarcerea celor doi frați la împărăție, forțele răului mai acționează, zmeoaicele se metamorfozează în: „părul cu pere de aur”, „grădina cu flori și fântână”, „norul ca un vârtej”, apoi „ca o flăcăruie”, „Scorpia de mumă a zmeoaicelor cu o falcă în cer și cu una în pământ vrea să înghită pe Greuceanu”. Faurul-Pământului îi vine de hac cu chipul de fier înroșit pe care i-l vâra pe gât. Din trupul ei se ridică un munte de fier, prilej de veselie timp de 3 zile și 3 nopți pentru meșter.

Probele prin care trece eroul sunt neașteptate.

„Diavolul care ținea calea drumeților ca să le facă neajunsuri“ fură, prin vicleșug paloșul lui Greuceanu, dând paloșul unui sfetnic (ce face legământ cu diavolul) care se substituie eroului, pentru a se îmbogăți, pentru a pune mâna pe putere. Adevărul iese însă la iveală, iar Greuceanu dovedește din nou superioritate morală, îl iartă pe făptaș. Deznodământul marchează lichidarea totală a răului: uciderea zmeoaicelor, nunta lui Greuceanu cu fata împăratului Roșu apare ca o încununare spirituală, ca o izbândă a binelui asupra răului.

7. Faceți caracterizarea lui Greuceanu — personaj literar de basm

Greuceanu, personaj literar, este o ființă extraordinară, cu înalte însușiri morale. În aspirația sa spre bine, spre adevăr și lumină, dovedește energie, voință, înțelepciune, prietenie, curaj. Pe lângă însușirile obișnuite, eroul are și însușiri supranaturale, se poate metamorfoza (porumbel, muscă), posedă un paloș năzdrăvan, iar în mâinile sale soarele și luna azvârlindu-le în înaltul cerului — restabilește (precum o zeitate supremă) ordinea cosmică.

Personajul este conceput într-o aură de fantastic sublim, stârnește admirația infinită și sentimentele de prețuire a unor virtuți și idealuri mărețe.

Numele propriu vizează mitul românesc al unei forțe chtonice „Greul-Pământului“ — zeitate ancestrală.

Numele „Greuceanu“ este legat și țâșnește din seva acestui pământ și acestui orizont spiritual românesc.

Eroul intră în relații directe cu personajele reale (împăratul Roșu, fratele său, sfetnicul), dar și cu personaje fantastice (zmeii, zmeoaicele, corbul, Satana, Faurul-Pământului, etc.).

8. Care sunt personajele pozitive? Ce simbolizează ele?

Forța binelui este amplificată în basm și prin existența, alături de Greuceanu, a unor chipuri luminoase: împăratul Roșu este iubitor de dreptate și

adevăr, are ideal lumina, readucerea celor două astre; fratele de sânge al lui Greuceanu este un simbol al iubirii și devotamentului frătesc, o pârghie morală pentru eroul principal: „Faurul-Pământului“ rămâne un simbol al prieteniei, înțelepciunii și al strategiei, simbol al talentului meșteșugăresc, al marelui talent creator.

Ne uimesc chipul lui Greuceanu de fier, căruța cu trei cai cu totul și cu totul de fier asupra cărora „suflă și le dă duh și viață“ (asemenea geniului divin, creator).

9. Motivați de ce faptele personajelor negative stârnesc disprețul și ura

Personajele negative sunt create în antiteză cu cele pozitive. Ele vizează fantasticul grotesc, cu trăsături inumane, exprimă forța răului ce aduce în sufletul

oamenilor tristețe, zbucium și nefericire. Firi tiranice, malefice, răzbunătoare, gata să semene răul și suferința pentru oameni. Fap-

tele acestor personaje negative determină ura și disprețul ascultătorului basmului „Greuceanu”. Chiar prin epitete se evidențiază trăsăturile lor negative: „zmeule spurcat”, „ființă netrebnică și păgubitoare omenirii”, „tartor cătrănit”, zmeii „împielitați vrăjmași ai omenirii”, „mangosit”, „palavatie”, „nerușinat” etc.

10. Stabiliți câteva trăsături ale artei narative

Narațiunea curge pe un ton firesc, devine dinamică, scenică în unele momente ale confruntării dintre forța binelui și a răului. Oralitatea stilului dă pregnanță povestirii care se adresează ascultătorului, integrându-l prin dativul etic „mi-l aduse”, „mi-l trânti”, „mi-l izbi”, etc.

11. Ce este oralitatea stilului? Exemplificați din această operă mijloacele tipice ale oralității

Interjecțiile frecvente și vocativele apelative sporesc oralitatea stilului, cuceresc auditoriul: hâț, hâț, pasă-mi-te, mări, ah, ia, deh, măi, măicuță, surioară, corbule, zmeule, vericuțe, ființă netrebnică, mărite împărat.

Între multitudinea mijloacelor tipice ale oralității se află locuțiunile verbale care creează o atmosferă specifică: „a o scoate la capăt”, „a da din colț în colț”, „a trage nădejde”, „a umbla în sec”, „a prinde suflet”, „a o lua la drum”.

Energia expresivă a graiului popular este degajată din comparațiile, repetițiile sau zicerile tipice ale poporului: „plecată repede ca vântul”, „caii mergeau ca săgeata”, „mergeau repede ca vântul”, „ca gândul”, „norul ca o blăcăraie”, „merseră ce merseră”, „se loviră ce se loviră”, „unde-și întărcase drăcul copiii”, „nu toate muștele fac miere”. Formula tipică ce deschide narațiunea „A fost odată ca niciodată” stimulează fantezia auditoriului și curiozitatea pentru unele fapte proiectate într-un timp fabulos. Formula tipică din final aduce voioșia „și eu încălecai pe o șa, și vă povestii dumneavoastră așa”.

12. Observații asupra lexicului

În narațiune întâlnim forme arhaice și arhaisme: preste, carele, tutulor, supt, paloș, buzdugan, suliță, cuvintele popu-

lare întretin atmosfera, ele sunt din bogatul rezervor al limbii, cușniță, merinde, tartor, culă, făuriște, calfă, stană, a semeți, mangosit, becisnic, palavatic, cătrănit, ogurliu, scorpie, siamezi, căteștrele.

13. Legătura dintre literatura cultă și literatura populară

Marele scriitor național și universal, M. Eminescu era conștient de valoarea inestimabilă a creației populare și de raportul acesteia cu creația cultă: „O lite-

ratură adevărată, trainică, nu se poate întemeia decât pe graiul viu al poporului nostru, pe tradițiile, obiceiurile și istoria lui, pe geniul lui”.

Marii scriitori clasici au creat basme culte de neîntrecută valoare etică și estetică : M. Eminescu a scris (în proză și în versuri) „Călin Nebunul“, „Fata-n grădina de aur“, „Miron și frumoasa fără corp“, „...Făt-Frumos din lacrimă“, „Frumoasa lumii“ ; Ion Creangă a creat „Harap-Alb“, „Ivan Turbincă“, Ion Slavici a îmbogățit creația națională cu basmele „Zâna Zorilor“, „Florița din codru“, „Doi feți cu stea în frunte“.

Alte exerciții, alte întrebări :

1. Ce înțelegeți prin noțiunile de teorie literară : „literatură populară“, „literatură cultă“ ?
2. Definiți basmul ca specie literară.
3. Povestiți momentele care v-au impresionat și motivați aceasta.
4. Care trăsături ale personajelor sunt reale ?
5. Care trăsături sunt fantastice ?
6. Găsiți sinonimele cuvintelor : biruință, a merge, luptă, făgăduială.
7. Formați familia lexicală pentru cuvintele : „a simți“, „a veni“.

PUIUL

de I. AL. BRĂTESCU-VOINEȘTI

Introducere.

Date despre autor și despre operă

Cele mai importante creații ale lui I. Al. Brătescu-Voinești au fost publicate în revista „Convorbiri literare“. O parte dintre schițele și nuvelele care izvorăsc din observarea atentă a mediului în care scriitorul însuși a trăit : provincia melancolică, iar în altă parte își are ca sursă de inspirație vânătoria și pescuitul, ce l-au atras mult, devenind prilejuri de a contempla sălbăticia geologică.

Cuprins. Tema

„Puiul“ este o povestire inspirată din lumea păsărilor. Tema povestirii este legată de neastâmpărul copilăriei. Ea se leagă, de asemenea, și de ideea necesității folosirii experienței adulților. Una dintre cele mai importante valori ale creației scriitorului este cea morală subliniată de motto-ul : „Sandi să ascuți pe mămica“.

Compoziție și semnificații

Compoziția operei literare „Puiul“ este secvențială. Firul povestirii are un singur plan al desfășurării faptelor, legat însă de schimbarea anotimpurilor. Urmărind cronologic faptele narate, desprindem din text următoarele idei :

Planul simplu de idei

1. O prepeliță întoarsă din țările calde are șapte pui, pe care îi îngrijește cu dragoste.
2. Puiul cel mare, neascultător a fost prins de un flăcău și eliberat.
3. Cu timpul, mama a început să-i învețe să zboare.
4. Un vânător primejduiește viața puilor și prepelița îl îndepărtează.
5. Puiul cel mare este rănit la o aripă.
6. Prepelița își dă seama că puiul cel mare este pierdut.
7. Vremea se răcește, iar puiul suferă din cauza rănii.
8. Prepelița se hotărăște să-și salveze puii sănătoși de frigul iernii apropiate.
9. La marginea lăstarului, puiul moare.

Desfășurarea acțiunii pe tot parcursul anului

Timpul desfășurării acțiunii este durată întregului an, scriitorul surprinzând anumite aspecte specifice fiecărei perioade. Deci drama prepeliței și a puilor ei se proiectează pe fundalul general al anotimpurilor.

- primăvara — sosirea prepeliței
 - construirea cuibului
 - scoaterea puilor
- vara — creșterea puilor
 - prinderea și apoi eliberarea puiului cel mare
- toamna — exercițiile de zbor
 - sosirea vânătorului și rănirea puiului
 - zbuciumul mamei
 - plecarea întregii familii spre țările calde
- iarna — moartea puiului

Relația scriitor-cititor-personaje

„Puiul” este o operă literară, adică o creație artistică ce modelează realitatea prin intermediul imaginilor artistice. Folosindu-se de arta cuvântului, autorul trezește în sufletul cititorului sentimente și emoții deosebite. Astfel, cititorul participă intens la acțiune, trăind alături de personaje faptele prin care acestea trec.

Definiția narațiunii

Opera literară în care sunt povestite întâmplări într-o anumită ordine se numește narațiune. Narațiunea poate fi în versuri (de exemplu „Plugușorul”) sau în proză („Puiul”).

Firul întâmplărilor este urmărit cronologic de către autor. La întâmplări participă câteva personaje: prepelița, puii ei, vânătorul, câinele și câțiva țărani. Prezența autorului este parțial înlocuită de aceea a personajelor, într-o exprimare indirectă. Povestirea se face la persoana a III-a, iar timpul trecut al verbelor domină. Gându-

rile autorului se disting totuși cu ușurință căci, prin intermediul necazurilor puiului de prepeliță, el subliniază necazurile pe care le pot avea copiii care nu-și ascultă părinții.

Definiția operei epice

O astfel de operă, în care ideile, sentimentele și gândurile sunt exprimate cu ajutorul personajelor și al acțiunii este o operă epică. Modul de exprimare este narațiunea, ceea ce implică existența unui povestitor (narator), a unor personaje și a unei acțiuni (desfășurarea întâmplărilor într-o anumită ordine). În opera literară „Puiul”, narațiunea alternează cu descrierea.

Caracterizarea personajelor

Atenția scriitorului se îndreaptă asupra familiei de prepelițe care constituie punctul central al acțiunii. Personajele principale sunt prepelița-mamă și cel mai mare dintre cei șapte pui ai ei. Alături de ele apar și alte personaje, secundare, cum ar fi flăcăul (Marin), care prinde puiul sub căciulă, vânătorul, câinele său, Nero, și ceilalți pui.

Caracterizarea prepeliței

Prepelița este observată cu minuțiozitate de către autor. Ea vine „moartă de oboseală” tocmai din Africa, se odihnește câteva zile, apoi, adună bețișoare, foi uscate, paie și fire pentru viitorul cuib. Instinctiv, știe să așeze cuibul pe un mușuroi, îl ferește de ploi și clocește timp de câteva săptămâni cele șapte ouă mici „ca niște cofeturi”.

Dragostea de mamă este trăsătura dominantă a prepeliței și acest sentiment ghidează toate acțiunile ei. Își învață puii să zboare, îi ferește de primejdii, îi îndrumă cu multă dibăcie, ba chiar îl ceartă pe puiul cel mare care nu se dovedește prea ascultător. Sentimentul profund de iubire și mândrie pentru puii ei sănătoși este puternic afectat de rănirea unuia dintre ei la o aripă, deși mama încercase cu multă îndemânare să înlăture primejdia.

Măiestria autorului se dovedește în acest moment desăvârșită. Prepelița își ascunde durerea sfâșietoare și se comportă cu puiul bolnav ca și când acesta se va face bine și-i va însoți în țările calde. Momentul dramatic al personajului este legat de hotărârea de a pleca cu puii sănătoși și a-l sacrifica pe cel bolnav, iremediabil pierdut. Desprinderea de puiul cel mare prilejuiește autorului sondarea sufletului mamei sfâșiat de durere: „Ar fi vrut să se rupă în două: jumătate să plece cu copiii sănătoși, care sufereau de frigul iernii, iar jumătate să rămâie cu puiul schilod care se agăța de ea cu disperare. Suflarea dușmănoasă a crivățului, pornită fără veste într-o zi, a hotărât-o. Decât să moară toți puii mai bine numai unul”.

Atenția autorului se îndreaptă și asupra puiului cel mare. El se remarcă între frații săi datorită neastâmpărului pe care-l are și dorinței de cunoaștere care îl împinge la fapte nechibzuite. Asupra lui se concentrează atenția mamei, care încearcă ca să-l

oprească de la orice pas greșit. Puiul nu ascultă și greșelile lui sunt de neîndreptat: un vânător îl rănește la o aripă și viața lui se stinge.

Caracterizarea personajului se observă mai ales din faptele sale. Atitudinea autorului față de el este cea de condamnare a neastâmpărului și a naivității, care-l duc în final la pierzare. În cazul lui, moartea va învinge. Pentru ceilalți pui timpul continuă, anotimpurile se scurg fără încetare.

Povestirea îmbină cu măiestrie descrierea cu dialogul. Procedeu esențial folosit de autor este personificarea, păsările comportându-se asemenea oamenilor. Descrierile surprind mai ales aspecte ale naturii supusă schimbărilor timpului. De aceea, epitele sunt cele mai frecvente figuri de stil ale textului.

Încheiere

Calitățile adevărate ale stilului și valențele educative ale povestirii, cărora li se adaugă puterea de sugestie și forța talentului autorului lor fac din povestirile lui I. Al. Brătescu-Voinești, adevărate opere literare.

Alte întrebări și exerciții :

1. Ce este tema unei opere literare. Exemplificări.
2. Ce trăsături are o operă epică.
3. Care sunt personajele literare? Caracterizați-le.
4. Puneți în evidență câteva modalități artistice ale textului literar.

DOMNUL TRANDAFIR

(fragmente)

M. SADOVEANU

1. Ce cunoașteți, în general, despre opera marelui clasic al veacului al XX-lea, M. Sadoveanu?

„Povestirea sadoveniană, oprește timpul, creând în jurul omului — povestitor sau ascultător — un spațiu magic care-l protejează“, „opera lui Sadoveanu este o Halima“, consemna N. Manolescu.

Din lecturile făcute se observă că, în timp ce Creangă descoperă fabulosul din cotidian, Sadoveanu proiectează întregul prezent într-un spațiu mioritic. Creangă este un fabulos, Sadoveanu este un realist mitic. Tudor Vianu surprinde o direcție esențială a creației acestui mare clasic al secolului al XX-lea — și anume — „realismul artistic și liric“.

2. Ce îl determină pe scriitor să realizeze această povestire ?

Mihail Sadoveanu s-a născut la Pașcani, copilăria a petrecut-o în acest târgușor moldovenesc, precum și în Verșeni, sat pe malul Moldavei. Primii ani de viață sunt evocați cu căldură în volumele „Cele mai vechi amintiri” și „Anii de ucenicie”. Școala primară a urmat-o în Vatra Pașcanilor, unde l-a avut ca dascăl pe învățătorul Mihai Busuioc, a cărui figură va fi evocată mai târziu în povestirea cu titlul „Domnul Trandafir”.

Această povestire emoționantă, care rememorează fapte și fixează un portret minunat, este dovada certă a recunoștinței, a infinitei admirații pentru cel care l-a învățat, deschizându-i orizonturi spirituale nebănuite, pentru cel care avea o forță magică și își vrăjea elevii cu tainele cunoașterii.

3. Naratorul prin confesiune, devine personaj. Care sunt sentimentele lui ?

Tonul epistolar (de scrisoare) este folosit ca modalitate de evocare afectivă, gravă și nostalgică, în același timp. Suflul lui răscolit de amintiri intră în

comunicare directă, prin confesiune, cu un prieten, ea să poată releva lumea sa lăuntrică. Lirismul de confesiune la persoana I, emoționează pe cititor, integrându-l în atmosfera impusă de lectura incandescentă a textului : „Din ziua când m-am întors aici, în târgușorul nostru cel vechi, n-am stat o clipă. Am cutreierat în lung și în lat locurile cunoscute, în care au rămas vii pentru sufletul meu întâmplările copilăriei — întâmplări luminoase ale copilăriei așa de îndepărtate”. Scriitorul apare zbuciumat, neliniștea îl domină, fiindcă memoria sa este un depozitar fidel, iar sentimentul timpului devine tulburător. „Timpul” erodează, transformă, aduce mutații imprevizibile. Sadoveanu introduce în povestire „perspectiva subiectivă a timpului”. (T. Vianu).

4. Descrieți locurile revăzute
5. Care sunt trăsăturile specifice ale copiilor ?
6. Ce procedee artistice folosește Sadoveanu în acest scop (pentru reliefarea locurilor și psihologiei copiilor) ?

În narațiunea aceasta, observăm un plan temporal al prezentului, al povestirii și al confesiunii, ce se împletește cu planul temporal „al vechimii” și al „depărtării”.

Martor afectiv al unor locuri pe care le vizitează peste timp, scriitorul repetă verbul „am văzut, la Siret, locul unde mă scăldam cu dracii de seama mea”, „am văzut întinsele zăvoaie de sălcii cenușii, în care intram cu grozava frică de bursuci”, „și am mai văzut, la marginea târgului, șurile dărăpănate, pline de poloboace, unde ne jucam de-a ascunselea noaptea”. Prin repetiții și enumerări, prin simetrii și paralelisme se creează o curgere melodică, o incantație a textului. Rememorarea readuce imaginile dinamice ale copilăriei zburdalnice, verbele se succed : „ne bălăceam”, „ieșeam” la mal, „ne ungeam” cu nămol, „ne sculam”, „ne alungam”, „săream” cu toții în apă.

Imaginile vii, dinamice, pline de mișcare, surprinse vizual, se amplifică la nesfârșit, prin elemente sonore, ale exploziei de voieșie „cu chiote și cu răcnete” alergam, săream în apă „în bufnete asurzitoare” — și prin elemente spectaculoase „săream în apă” în curcubeie de stropi.

„Întinsele zăvoaie de sălcii cenușii” sunt un tărâm al copilăriei în care se pătrunde cu „frică de bursuci”, fiind un fel de tărâm al interdicției. Și totuși se intră chiar cu risc, fiind și un tărâm al mirajului, al atracției „desișurile cu mure”, „ospățul”, „taifasul”; deci un loc al aventurii copiilor. La Sadoveanu, „pădurea”, „zăvoiul” sunt permanente, cuprind măreția și taina, sălbăticia și imprevizibilul.

Scriitorul nu poate uita că „prin poieni” se auzeau „chiote” și goană de „parcă venise pe acele meleaguri o oștire de sălbatici”, iar „în șurile dărăpănate” se jucau noaptea, căutându-se „prin colțuri negre”, „prin poloboace răsunătoare”; „prin poduri” — prin locuri pline de mister. Aventura căutării se termină, cu ajutorul unei glume, ce îi făcea pe cei ascunși să izbucnească în râs.

După aceste acumulări succesive de imagini ale copilăriei ferice, copilărie rememorată acum cu nostalgie de scriitorul matur, urmărim gradarea sentimentului, amplificarea emoțiilor; „Și câte și câte lucruri care m-au înfiorat și m-au bucurat. Pe toate le-am văzut. Totuși, nici unul nu m-a mișcat așa de mult, frate dragă, ca locul — numai locul a rămas — unde odată era școala”.

**7. De ce școala a rămas
în memoria scriitorului
ca un loc unic, sublim ?**

Scriitorul re trăiește, sub ochii cititorului, momentele de odinioară; în prima zi de școală „am intrat în freamătul de copii” cu teamă și cu bucurie; în curte, iarna „înălțam uriași de zăpadă”; acolo se afla „un păr care făcea pere” așa de bune „din care domnul ne dădea câte două la începutul vacanței”. Pentru copil, „părul” acesta este simbolic, părul devine un loc geometric al universului, o cotă spirituală, e ca un pom sacru (admirat și dorit), care are un ritual magic, repetat an de an. Motivul „părului” este prezent în „Cele mai vechi amintiri” căci în copilărie „părul din ograda bunicilor” oferea minunatele fructe, însă la umbra lui era un spațiu al poveștilor încântătoare „era un păr mare și rotat, dominând singuratic peste propria lui umbră”. Copilul credea că acolo-i locul unde se putea arăta Dumnezeu. În mitologia noastră „coloana cerului”, adică „arborele sacru” este când cu rădăcinile înfipite în pământ, când cu rădăcinile înfipite în cer” (Romulus Vulcănescu).

8. Realizați portretul admirativ al domnului Trandafir, conform fragmentului din manual. (Trăsăturile personajului și mijloacele folosite de scriitor.

În miezul evocării înduioșate se află portretul admirativ al dascălului, prin consemnarea unor trăsături fizice și prin reliefarea calităților morale. Domnul Trandafir, pe lângă învățătura obligatorie, dăruia „învățătura cealaltă sufletească. Și ne da această învățătură nu pentru că trebuia și i se plătea, dar pen-

tru că avea un prisos de bunătate în el și pentru că acest suflet, era ceva din credința și din curățenia unui apostol“. Deci se evidențiază bogăția sufletească, dăruirea, bunătatea, înalta conștiință profesională a dascălului. El este preamărit, văzut cu puritatea hieratică a unui apostol, depășind obișnuitul.

Dascălul apare ca o ființă aureolată de nimbul unui mare destin uman, ca o ființă excepțională; „când citea din poveștile lui Creangă, ne privea întâi blând, cu un zâmbet liniștit, ținând cartea la piept, în dreptul inimii — și în bănci se făcea o tăcere adâncă, ca într-o biserică“. Sunt notate, în detaliu, gesturile, stările sufletești care preced momentul sacru, de ceremonie a lecturii. Dascălul talentat creează așteptarea uimită, setea de povești, setea de a pătrunde într-un univers fascinant al eposului nemuritor. „Tăcere adâncă“ semnifică momentul suprem dorit, comparația „în bănci se făcea o tăcere adâncă, ca într-o biserică“ subliniază atmosfera hieratică, sfântă.

Efigia hieratică a Domnului Trandafir este realizată descriptiv mai întâi, apoi narativ, rememorând o întâmplare (inspecția). Portretul prinde contur de neuitat: „Era un om bine făcut, puțin chel în vârful capului, cu ochii foarte blajini. Când zâmbea se arătau sub mustața tunsă scurt niște dinți lungi, cu strungă mare la mijloc. Când ne învăța cum să spunem poeziile eroice, vorbea tare și înălța în sus brațul drept; când cântam în cor lovea diapazonul de colțul catedrei“, dădea tonul, iar când mâna lui deodată se înălța, „izbucneau glasurile tinere într-o revărsare caldă“. Corul devenea o modalitate artistică de comuniune spirituală supremă, ca și recitarea, ca și povestirea.

Întâmplarea (inspecția) este rememorată afectiv, dialogul dă autenticitate episodului narativ, acțiunea devine scenică. Figura dascălului este și mai mult reliefată prin faptele sale și prin ideile sale, prin ceea ce spun cele două personaje — inspectorul și ministrul.

9. Povestiți întâmplarea cu privire la inspecția făcută domnului Trandafir

Nucleul narativ marchează timpul și momentul incipient: „Într-o zi, iată că intră pe poarta ogrăzii doi străini“. Dialogul clarifică motivul vizitei: „am vrea să vedem școala, „mă rog, fii bun și fă o lec-

ție... așa, de curiozitate...“. Sadoveanu povestește demonstrația iubitului său dascăl „întreabă pe băieți, vorbește și el; spune lucruri care și pe el îl mișcă și-l ajung la inimă“ (semn al trăirii autenti-

ce, sincere a fiecărei lecții), „lovește ușor diapazonul“ și „clasa răspunde într-o adiere ușoară de glasuri tinere, și toți cântă, cântă așa, de-i place și lui domnu' Trandafir și zice și el în urmă „Bravo, băieți“.

Reacția orășenilor este evidentă pentru admirația lor față de dascăl: „îl privesc cu ochii dintr-o dată încălziți“, „îl întreabă iar, dar cu glasurile schimbate și cu o altă lumină în ochi, de unde-i și la ce școală a învățat“. Dialogul din final stârnește nedumerire, apoi surprindere, îndoială, ca în cele din urmă — certitudinea cu privire la cei doi oaspeți. Domnul Trandafir află că unul este inspector, iar celălalt este chiar ministru, care la plecare „zâmbeste, scutură mâna lui domnu Trandafir și-i felicitază“.

10. Alte componente ale personalității acestui strălucit dascăl

După acest nucleu epic, Sadoveanu, cu sufletul plin de emoție, amplifică portretul acesta complex, precizează: „îi era drag să ne învețe și parcă eram copiii lui“, se supăra foarte rar și atunci spunea atât: „măi domnule“! Aceste două cuvinte erau pătrunzătoare, cu efect educativ imediat.

În iubirea și prețuirea dascălului lor, elevii au hotărât să plece la o școală foarte depărtată, când au aflat că Domnul va fi mutat în altă comună peste Siret, ei au hotărât să-l urmeze. Concluzia sună grav, cu fiorul tragic din finalul frazei. „Dar Domnu nu s-a dus nicăieri; a rămas acolo pe pământul nostru; și în pământul nostru l-am îngropat“. „Eu m-am dus să văd locul gol, unde a fost o odaie scundă“. „În locul acela odată a trăit un om...“. Punctele de suspendare lasă drum liber gândurilor și sentimentelor ce aduc un omagiu marelui dascăl.

Pe făgașul realismului artistic și liric, Sadoveanu îmbină măiestrit narațiunea cu descrierea și cu dialogul într-o viziune unitară a textului. El a reliefat admirabil un chip luminos, ridicat la rang de simbol, pentru că Domnu Trandafir a electrizat spiritele elevilor săi, făcându-i să vibreze pentru totdeauna — la adevăr, la poezie, la poveste și la istorie, la tot ce este minunat.

11. Alte observații asupra stilului artistic (alături de cele făcute pe parcursul acestei dezbateri)

Narațiunea curge pe un ton firesc, cu încărcătura emoțională sporită, unele expresii populare dau nuanță ideii și sentimentului: „știi că ai haz“, „nu, fără șagă“, „cât ai bate din palme“, epitetele generalizatoare reliefează mai bine un aspect: „adiere ușoară“, „colțuri negre“, „glasuri tinere“.

„Limbaajul e aici în parte chiar conținutul operei“, ca la Creangă, „frazele curg vrăjite“, „împrumutând realitatea lor lumii vizibile“ ca într-o cântare liturgică (G. Călinescu).

Întrebări și exerciții :

1. Ce este narațiunea ?
2. Ce este dialogul ?
3. Ce este descrierea ?
4. Ce se înțelege prin caracterizarea unui personaj literar ?
Care sunt mijloacele de caracterizare ?
5. Găsiți sinonime pentru cuvântul „odaie” și formulați 5 propoziții.
6. Explicați semnele de punctuație de la dialogul de pe pag. ? (din manual).

SCRISOAREA III

(fragmente)

de MIHAI EMINESCU

1. Faceți unele considerații asupra locului pe care îl ocupă M. Eminescu în literatura națională și universală

Eminescu exprimă spiritul românesc, așa cum Dante exprimă spiritul italian, Shakespeare — spiritul englez, Cervantes — spiritul spaniol, Goethe — spiritul german, Voltaire — spiritul francez, iar Pușkin — spiritul rus.

T. Vianu consemna : „Lumea lui Eminescu este vastă, granițele ei se confundă cu ale cosmosului” ; „Prin Eminescu, gândirea și sensibilitatea românească a trăit o extindere a orizontului lumii, al cugetării și al simțirii, care ne-a transformat în mod esențial”.

Prin lectura făcută, asupra unor poezii lirice romantice create de geniul eminescian, am avut revelația universului poetic, al miturilor raționale și universale, al temelor și motivelor — ce s-au cristalizat în imagini artistice unice și eterne. Poeziile : „Lacul”, „Dorința”, „Revedere”, „Ce te legeni...”, „La mijloc de codru...”, „Călin (file din poveste)”, „Sara pe deal”, „Floare-albastră”, „Crăiasa din povești”, „Făt Frumos din tei”, „Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie”, „Scrisorile”, „Împărat și proletar”, „La steaua”, „Mai am un singur dor”, „Luceafărul” — ne-au învățat graiul stelelor, al izvoarelor și al codrilor, dar mai ales ne-au învățat să cuvântăm nemurirea.

Natura și dragostea, istoria, meditația socială și filozofică, titanismul, demonismul, zburătorul, condiția omului de geniu, geneze și prăbușiri, microtimpul și macrotimpul, microspațiul și macrospațiul, zborul uranic printre lumile siderale, luna, lacul, marea, lumea vegetală, teiul, floarea albastră, codrul, muzica sferelor — sunt reflectate prin transfigurare poetică genială într-un flux liric melodios, plin de idei și de sentimente, precum și în viziuni romantice, polifonice. „Opera sa se înalță ca un uriaș”, Eminescu „are năzuința absolută către stăpânirea demiurgică a lumii” (Zoe Dumitrescu-Buşulenga).

Eminescu se identifică cu spațiul și timpul poporului său, trăiește istoria, tradiția și destinul neamului românesc. Evocă eroi naționali: Decebal, Mircea, Ștefan, Horia, Andrei Mureșanu, făcând din ei simboluri supreme ale înțelepciunii și ale patriotismului.

Complexa și profunda gândire poetică se comunică mai ales pe calea meditației romantice și a satirei în ample rezonanțe și într-o țesătură unică de idei și sentimente. În spatele versului muzical și fascinant se ascunde o conștiință neliniștită ca valurile mării.

2. „Scrisoarea III” — operă literară cu o compoziție arhitectonică (părțile componente). Unitatea acestei creații

„Scrisoarea III” este o creație amplă, de vastă respirație romantică, cu o compoziție arhitectonică, geometrică, ce reliefează conceptul de patrie: ideea de patrie în trecut (sec. al XIV-lea) și în prezent (a doua jumătate a sec. al

XIX-lea); poezia a apărut în anul 1881.

Această compoziție este exprimată printr-o puternică antiteză (trecut/prezent), prin contrapunerea unui episod epic față de a doua parte, care este lirică (satira propriu-zisă). Poetul exprimă admirația infinită față de spiritul epopeic de odinioară, iar în raport cu politicianismul contemporan lui își arată indignarea și revolta.

Episodul epic cuprinde câteva microstructuri. Visul de expansiune al sultanului, cu elemente legendare, subliniază că pentru cotropitorii turci nu există ideea de patrie, cu hotare statornicite, deoarece „cu a turmelor pășune a lor patrie și-o schimbă”. Visul de mărire devine realitate „an cu an împărăția tot mai largă se sporește”, încât „Pân-în Dunăre ajunge furtunosul Baiazid”. Urmează un alt micro episod epic — confruntarea dintre cei doi reprezentanți, ce au concepții diferite asupra istoriei. Baiazid simbolizează setea de expansiune contrapusă, prin antiteză, solidarității cu pământul natal, solidaritate pe care o trăiește Mircea la cea mai înaltă tensiune patriotică.

3. Antiteza dintre Mircea — simbol al patriotismului și Baiazid — exponent al expansiunii

Fragmentul (micro/episodul epic), începe cu imaginea sumbră a roiurilor turcești de peste Dunăre, care vin în Țara Românească „Ieniceri, copii de suflet ai lui Alah și spahii/Vin de-ntunecă pă-

mântul la Rovine în câmpii. Acestei imagini i se opune alta, luminoasă și semnificativă: „Numa-n zarea depărtată sună codrul de stejar”, fiindcă românii sunt înfrățiți cu „codrul” simbol al permanenței. Unitatea spirituală a oștenilor români este sugerată ca o armonie „sună codrul de stejar”.

Deși turcimea a călcat peste hotarele țării, cu gândul sălbatic de cotropire, Mircea — domn înțelept și cu respect pentru tradiția

noastră de pace și viață liberă — trimite un sol la Baiazid, în scopul unei întrevederi și clarificări.

Poetul creează un moment dinamic, scenic, în tirade retorice ample, cu invocații și interogații retorice.

4. Cum valorifică poetul :

a) Dialogul ca mod de expunere ;

b) Narațiunea ca mod de expunere ;

c) Stilul retoric ?

Dialogul devine un mod de expunere, potrivit pentru o astfel de confruntare dramatică ce evidențiază trăsăturile de caracter a celor două personalități istorice. Baiazid, spiritul întunecat al cotropirii popoarelor, forța oarbă expansionistă în trufia sa, se crede invincibil, grăiește brutal, urmărește să intimideze și să înspăimânte :

„Am venit să mi te-nchini.

De nu, schimb a ta coroană într-o ramură de spini“

*„Cum ? Când lumea mi-e deschisă a privi gândești că pot
Ca întreg Aliotmanul să se-mpiedice de-un ciot ?*

Și de crunta-mi vijelie tu te aperi cu un toiag ?

Și, purtat de biruință, să mă-mpiedic de-un moșneag ?“

Trufașul Baiazid în mânia sa, nu poate pricepe din ce izvoarăște calmul siguranța, hotărârea lui Mircea nu poate pătrunde spre marea taină — forța morală imbatabilă a luptătorilor noștri, și de aceea, își laudă succesele :

„Tot ce stă în umbra crucii împărați și regi s-adună

Să dea piept cu uraganul ridicat de Semilună.

S-a îmbrăcat în zale lucii cavalerii de la Malta

Papa cu a lui trei coroane, puse una peste alta,

Fulgerele adunat-au contra fulgerului care

În turbarea-i furtunoasă a cuprins pământ și mare“.

Viziunile hiperbolice slujesc pentru a da impresia unei forțe expansioniste căreia nu i-a putut rezista nimeni și nici creștinătatea :

„Pentru a crucii biruință se luptară râuri-râuri,

Ori din codri răscolite, ori stârnite din pustiuri ;

Zguduind din pace-adâncă ale lumii începuturi,

Înnegrind tot orizontul cu-a lor zeci de mii de scuturi,

Se mișcau îngrozitoare ca păduri de lănci și săbii,

Tremura înspăimântată marea de-ale lor corăbii !...“

5. Selectați versurile pentru a evidenția trăsăturile morale ale lui Mircea

Portretul lui Mircea este schițat prin câteva cuvinte pline de înțeles „Un bătrân atât de simplu, după vorbă, după port“, arătându-ne modestia, echilibrul

și calmul. Cu firescul omeniei, se adresează sultanului într-un mod cuviincios, după datina străveche : „Cât suntem încă pe pace, eu îți zic : Bine-ai venit !“.

Răspunsurile lui Mircea, intervențiile lui, arată inteligență scânteietoare, demnitate, patriotism, diplomatie, calm și rațiune :

„— De-un moșneag, da împărate, căci moșneagul ce privești,
Nu e om de rând, el este Domnul Țării Românești“.

„Eu îmi apăr sărăcia și nevoile și neamul...
Și de-aceea, tot ce mișcă-n țara asta, râul, ramul,
Mi-e prieten numai mie, iară ție dușman este,
Dușmănit vei fi de toate fără-a prinde chiar de veste“.

Versurile sunt aforistice, ele au pătruns în sufletul tuturor generațiilor, fiind memorabile ca adevărate maxime. Antiteza „prieten — dușman“ sugerează opoziția categorică dintre cel legat de glia patriei și cel venit cu ambiții de cucerire. Comuniunea om-natură, țară-popor se exprimă solemn, căci „râul, ramul mi-e prieten numai mie“. Mircea, fiind simbolul întregului popor animat de infinită dragoste de patrie, spune răspicat despre încrederea sa în capacitatea de luptă, în vitejia fără seamăn :

„N-avem oști, dară iubirea de moșie e un zid
Care nu se-nfiorează de-a ta faimă Baiazid !“.

Sună ca o definiție metaforică aceste cuvinte : „iubirea de moșie e un zid“ — ele devin etalon moral pentru cea mai prețioasă valoare din lume — patriotismul. Unitatea de voință și de acțiune a determinat rezistența („un zid“) poporului român, care a fost capabil să-și salveze libertatea țării.

Având conștiința de sine și fiind animat de curaj și înțelepciune, Mircea îi amintește lui Baiazid de cursul istoriei, de faptele epopeice ale poporului nostru :

„După vremuri mulți veniră, începând cu acel oaspe,
Ce din vechi se pomeneste, cu Dariu al lui Istaspe,
Mulți durară, după vremuri, peste Dunăre vreun pod,
De-au trecut cu spaima lumii și mulțime de norod ;
Împărați pe care lumea nu putea să-i mai încapă
Au venit și-n țara noastră de-au cerut pământ și apă
Și nu voi ca să mă laud, nici nu voi să te-nspăimânt,
Cum veniră, se făcură toți o apă ș-un pământ“.

Această tiradă retorică atinge apogeul prin densitatea ideatică, ce evocă istoria. Precum într-un compendiu incandescent, ni se arată evenimente : „mulți veniră“, „mulți durară“ un pod, „împărați“ expansioniști, orgolioși și lacomi „pe care lumea nu putea să-i mai încapă“ au încercat izbânda și aici, dar zadarnic „cum veniră, se făcură toți o apă ș-un pământ“. Fraza este bogată, amplă, cu repetiții, simetrii și paralelisme, cuvintele au sonorități aparte. Repetiția cuvântului „vremuri“ intensifică ideea poetică, precum și expresia „din vechi se pomeneste“ semnifică memoria istoriei ce trece din generație în generație. Cursul faptelor istorice nu se pot uita, ele sunt grăitoare. Arhaismele creează mai bine

sinteza de evocare a trecutului : oaspe, durară, norod, ca și unele expresii cu iz arhaic „a cere pământ și apă” (a veni cu scop cotropitor) a se face „o apă ș-un pământ” (a se prăpădi, a muri).

6. Povestiți și ilsutrați cu versuri episodul luptei epopeice de la Rovine. Marcați și unele procedee stilistice
7. Ce trăsături ale popoului român se desprind din această operă literară ?

Urmează un nou microepisod epic, eroic (bătălia de la Rovine, 1394) ce se evocă într-o viziune epopeică de mare răsunet. Imaginile se succed cu repeziune, îmbinând mișcarea, zgomotul luptei cu elementele vizuale. Într-un chip original, narațiunea se amplifică cu elementele descriptive, puternic sugestive, declanșatoare de emoții vii.

Admirația poetului, pentru forța morală a popoului, se exprimă prin sublinierea reacției rapide „Și abia pleacă bătrânul...”, deci imediat în codrul de stejar se simte explozia unei energii „Ce mai freamăt, ce mai zbucium !”, „Codrul clocoti de zgomot și de arme și de bucium !”. Atacul dat de români, sub conducerea lui Mircea, este vijelios, se abate primejdios și deprimant asupra dușmanilor. Luptătorii noștri apar într-o mișcare iute, într-un iureș nebănuit și derutant pentru adversar, din codru apar „mii de capete pletoase”, „mii de coifuri lucitoare”.

*„Călăreții implu câmpul și roiesc după un semn
Și în caii lor sălbatici bat cu scările de lemn
Pe copite iau în fugă fața negrului pământ,
Lănci scânteie lungi în soare, arcuri se întind în vânt”.*

Iuțeala mișcării și zgomotul lasă impresia de derulare halucinantă, neobișnuită, a luptei. Percepem parcă și onomatopeic ritmul acesta epopeic „Pe copite iau în fugă fața negrului pământ”, încât imaginea aceasta declanșează, într-un crescendo, alte imagini ale bătăliei :

*„Și ca nouri de aramă și ca ropotul de grindeni,
Orizonul-ntunecându-l, vin săgeți de pretutindeni,
Vâjâind ca vijelia și ca plesnetul de ploaie...
Urlă câmpul și de tropot și de strigăt de bătaie”.*

Comparațiile pentru „săgețile”, ce seamănă moarte în rândul adversarului, sunt realizate cu elemente ce vizează stihialul din natură : „nouri”, „grindeni”, vijelia”, „ploaia” potopitoare. Cuvinte cu sonorități pregnante sunt : nouri, aramă, ropot, vâjâind, vijelia, plesnet, ploaie, urlă, tropot, strigăt — ele amplifică totul, dau relief maxim imaginilor poetice de o forță neobișnuită. Cu talent genial sunt realizate armonii imitative precum :

*„Vâjâind ca vijelia și ca plesnetul de ploaie
Mircea însuși mână în luptă vijelia-ngrozitoare,
Care vine, vine, vine, calcă totul în picioare,
Durduind soseau călării ca un zid înalt de sulți”*

Verbele sunt la prezent, acțiunea este reală, vie, dramatică : vin, urlă, mână, vine, calcă totul în picioare, iar alte verbe se află la gerunziu, spre a marca acțiunea în desfășurare în același timp cu a verbului determinat : „văjâind“, „durduind“, „gonind“ :

*„Și gonind biruitoare tot veneau a țării steaguri.
Ca potop ce prăpădește, ea o mare turburată“.*

Prin antiteză este creată opoziția între luptătorii noștri animați de înflăcăratul patriotism, avându-l în frunte pe Mircea pilduitor al curajului și eroismului — și între armata turcă ce este „cuprinsă de pieire“, aflându-se în risipire „Peste-un ceas păgânătatea e ca pleava vânturată“. Zădărnicia oricărui fapt este sugerată prin repetiția locuțiunii adverbiale „în zadar“.

*„În zadar striga-mpăratul ca și leul în turbare,
Umbra morții se întinde tot mai mare și mai mare ;
În zadar flamura verde o ridică înspre oaste
Căci cuprinsă-i de pieire și în față și în coaste
Căci se clatină rărite șiruri lungi de bătălie ;
Cad asabii ca și pâlcuri risipite pe câmpie,
În genunchi cădeau pedestri, colo caii se răstoarnă“.*

De la siguranță și orgoliu. Baiazid acum trece la disperare fiindcă vede totul în risipire. Turcilor „pe pământ lor li se pare că se năruie tot cerul“, lor li se pare că trăiesc clipe de apocalipsă. Poetul folosește pentru armata dușmană cuvinte sugestive, raportate la acest moment dezastruos : „rărite șiruri lungi“, „pâlcuri risipite“, „cetele păgâne“, „păgânătatea“, „pleavă“. În antiteză cu imaginea aceasta a dezastrului din tabăra adversarului, se află imaginea sublimă a armatei noastre „soseau călări ca un zid înalt de sulii“, „veneau a țării steaguri“, „armata română“.

Mândria legitimă a poetului, admirația infinită pentru forța morală a luptătorilor noștri răzbate din fluxul poetic :

*„Acea grindin-oțelită înspre Dunăre o mână,
Iar în urma lor se-ntinde falnic armia română“.*

8. Selectați din textul literar și alte figuri de stil spre a putea susține că :
„Eminescu este un mare poet, cu puternică originalitate stilistică ; Eminescu este un mare dăltuitor de limbă literară“

Marea diversitate de mijloace poetice au determinat transfigurarea artistică. Astfel aduc prospețime metaforele : „Tot ce stă în umbra crucii“, „Toată floarea cea vestită“ a Apusului, „Fulgerle adunat-au contra fulgerului“, „Să dea piept cu uraganul ridicat de semilună“, „Acea grindin-oțelită“, Personificarea „tremura înspăimântată marea“ sugerează groaza semănată de pornirea

bestială a cotropitorilor care umpleau marea de corăbii de război, amenințând libertatea unor popoare. Hiperbola „orizonu-ntunecându-l“ de săgeți subliniază momentul luptei epopeice dusă de ro-

mâni împotriva celor însetați de expansiune. Repetiția „vine, vine, vine” dă intensitate maximă a acțiunii, marchează viteza fantastică a eroului de epopee — Mircea — hotărât în a spulbera rapid dușmanul.

„Timpul”, „spațiul”, „mișcarea” devin realități contemplate, dar și idei poetice de reflecție. Planul eroic monumental și epopeic a fost admirabil realizat de Eminescu printr-un sistem de procedee figurative narative și descriptive.

Versificația susține admirabil fluxul poetic prin versuri lungi cu o metrică de 12—18 silabe, cu o rimă împerecheată și cu o împletire măiestrită de mai multe ritmuri. Muzicalitatea versurilor eminesciene se degajă admirabil și din interiorul versului ce cuprinde sonorități, aliterații, armonii imitative — intuite numai de cel ce putea scoate din materialul viu al limbii acorduri unice, cu efecte sugestive raportate la sentimentul și ideea poetică.

Prin Eminescu, prin creația sa genială „neamul românesc simte că și-a asigurat dreptul la nemurire” (Mircea Eliade).

Referindu-se la faptul că Mihai Eminescu este un mare poet universal, George Călinescu preciza: „Universalitatea este o inimă individuală, puternică și sonoră ale cărei bătăi istorice se aud pe orice punct al globului, precum și în viitor”.

LIMBA NOASTRĂ

de ALEXE MATEEVICI

1. Ce sentimente trăiește în raport cu limba sa națională?

Legitimul sentiment de dragoste infinită față de creația poporului român — limba națională — este exprimat prin tonalitate de odă în poezia „Limba noastră” de A. Mateevici.

Fluxul liric al catrenelor este ascendent și degajă multă incandescentă spirituală. Poetul comunică patosul patriotic cu absolută naturalețe și dă rostirii prin repetiții, simetrii și paralelisme, o organizare melodică. Construcția este rotundă, prima și ultima strofă fiind aproape identice. Această arhitectonică a compoziției amplifică și mai mult ideea poetică și sentimentul național, sporește incantația.

2. Viziunea poetică prin transfigurare aduce multiple imagini sugestive

Complexitatea trăirilor sufletești se exprimă transfigurat printr-un bogat registru de comparații și viziuni metaforice, poetul dovedindu-se un imagist deosebit: „Limba noastră-i o comoară”, „un șirag de pietre rare”, „e foc ce arde”; în sufletul neamului, „e cântec”, „e doina dorurilor noastre”, „e graiul pâinii”, „vechi izvoade”, „limbă sfântă”, „limba vechilor cazanii”, „piatră lucitoare ce din soare se aprinde”. Sen-

timentul de mândrie patriotică și de prețuire atinge adorația sublimă, divinația.

Limba noastră este frumoasă, melodioasă, plină de expresivitate, capabilă să transmită gama trăirilor și simțămintelor.

3. Ce însușiri ale limbii noastre se desprind din întreaga poezie ?

Poetul vibrează profund față de adevărul istoric — limba noastră s-a născut odată cu poporul român, în îndepărtatele milenii pe „moșia” străbună :

*„Limba noastră-i o comoară
În adâncuri înfundată.
Un șirag de piatră rară
Pe moșie revărsată”.*

„Comoara” ca motiv liric rezultat din transfigurarea poetică, sugerează că limba noastră are rădăcini îndepărtate și statornice în timpul istoric milenar „în adâncuri înfundată”. Unicitatea ei este imaginată metaforic „șirag de piatră rară”, fiindcă prin irizările multiple, reflectă universul etnic spiritual în întreaga țară. Raportul dintre limbă și patrie este admirabil oglindit în această strofă.

Limba noastră a exprimat și a susținut focul spiritual, idealurile noastre naționale de dreptate socială de libertate și unitatea națională deoarece poporul nostru „S-a trezit din somn de moarte, / Ca viteazul din poveste”.

*„Limba noastră-i numai cântec,
Doina dorurilor noastre”.*

Poporul și-a înflăcărat sufletul, în luptă pentru a-și realiza visul de libertate „Roi de fulgere ce spintec / Nouri negri, zări albastre”.

Limba noastră oglindește munca, truda îndelungată făcută cu credință, cu nădejde și „cu sudori” de străbunii care „sfințit-au țara”; „Limba noastră-i graiul pâinii / Când de vânt se mișcă roua”.

Documentele grăitoare ce atestă dreptul nostru pe aceste meleaguri, „izvoadele”, și întreaga istorie milenară „povestiri din alte vremuri” sunt toate scrise în limba aceasta divină, încât „te-nfiori adânc și tremuri”.

Spiritualitatea, tradiția, cultura, viața toată, cu bine și cu rău, se reflectă pe calea cuvântului :

*„Limba noastră-i limbă sfântă,
Limba vechilor cazanii
Care-o plâng și care-i cântă
Pe la vatra lor țărani”.*

Numeroase strofe încep cu muzicalitatea cuvintelor ce fac o definire metaforică „limba noastră-i...” ; această repetiție intensifică sentimentul patriotic și evidențiază gândirea tumultuoasă a poeziei.

tului. Verbul „a fi“ copulativ are o valoare expresivă deosebită, marcând prezentul „etern căci limba noastră“ a fost este și va fi o comoară, un șirag de piatră rară, foc, cântec etc.

4. Mesajul patriotic este puternic prin îndemnul adresat tuturor românilor

Îndemnul fierbinte, pe care-l face poetul, se adresează tuturor românilor spre a păstra, spre a cultiva și a dezvolta limba noastră națională: „Strângeți piatra lucitoare / ce din soare se aprinde“. Verbul „strângeți“ la imperativ semnifică ideea de a păstra cu grijă și cu responsabilitate acest tezaur, depozitar de viață, istorie, luptă și adevăr. Optimismul se degajă, pentru că orice efort va fi încununat de succes. Prin verbele la viitor, poetul dă perspectiva fericită: „Și-ți avea în revărsare / Un potop de noi cuvinte“, „Răsări-va o comoară“.

5. Explicații semnificația ultimei strofe

Ultima strofă (care reia ideea din prima strofă) apare ca o concluzie firească și optimistă în acorduri sublime:

*„Răsări-va o comoară
În adâncuri înfundată,
Un șirag de piatră rară
Pe moșie revărsată“.*

6. Observații asupra lexicului

Lexicul este bogat și se constituie în câmpuri semantice. Puternic sugestiv, susținând tonul general al poeziei, este câmpul semantic: limbă, comoară, moșie, neam, cântec, doină, daruri, grai, pâine, izvoade, cazanie, piatră, țară.

7. Exemplificați tema acestei ode prin alte creații literare

Poezii memorabile despre limba noastră sfântă, care transmit un fierbinte mesaj patriotic, sunt: „Limba noastră“ de George Sion, „Graiul neamului“ de G. Coșbuc, „Un falnic glas“ de Andrei Bârseanu, „Graiul“ de Veronica Porumbacu, „Printre cuvinte“ de Grigore Vieru și „Oă limbii române“ de Victor Eftimiu.

SOBIESKI ȘI ROMÂNII

de COSTACHE NEGRUZZI

1. Motivați tema istorică a nuvelei: „Sobieski și românii“

Volumul „Fragmente istorice“ de C. Negruzzi, cuprinde câteva nuvele de mare valoare literară cum ar fi: „Alexandru Lăpușneanu“ ce marchează o strălucire, dar și o culme a nuvelisticii românești, „Sobieski și românii“, „Regele Poloniei și domnul Moldovei“.

Lui Negruzzi, Eminescu îi închină câteva versuri nemuritoare în semn de prețuire și neîntrecută admirație :

„Iar Negruzzi șterge colbul de pe cronice bătrâne, / Căci pe mucedele pagini stau domniile române“.

Prin nuvela „Sobieski și românii“, autorul reînvie o pagină de glorie străbună a poporului nostru, evocă fapte de vitejie ale vajnicului luptător anonim. Nu întâmplător, plăieșii nu-s denumiți propriu și nici prea individualizați, căci ei se înscriu cu virtutea lor eroică alături de toți apărătorii acestui popor neînfrânt.

2. Care sunt momentele subiectului din această nuvelă ?

Expozițiunea ne introduce în atmosfera caracteristică a locului și timpului și totodată ne prezintă câteva din personaje.

Aflăm că încheștarea dintre trufașul rege și plăieșii Cetății Neamț s-a petrecut la sfârșitul secolului al XVII-lea (1686), când Sobieski „mergea încet și gânditor“, „supărat și necăjit“, fiindcă a fost nevoit „pentru a doua oară a da pas turcilor, a se trage dinaintea tătarilor și a moldovenilor“, tocmai el „fala leșilor, eroul creștinătății“, „mântuitorul Vienei“. Bun psiholog, Negruzzi surprinde starea de spirit a unei „armate înfrânte“, „cu capul plecat“, „cu întristarea pe față și cu durerea în inimă“, epuizată de oboseală, foame și deznădejde, „Duiumul oștii“, „Șlahta pospolită“, „pedestrașii erau amestecați și fără strălucire“, „nu se auzea nici surlă, nici dobă, numai tropotul cailor și pasul oamenilor ce abia se mișcau“.

Izbucnirea conflictului, intriga nuvelei, se produce din cauza vanitosului rege, care fiind învins de turci și de tătari, se poate mulțumi cu o victorie mai mică. Hotărârea regelui Sobieski de a cuceri Cetatea Neamțului, se conturează printr-un dialog ce se derulează rapid, cu replici neașteptate (individualizând cele trei personaje) :

„— Eu aş zice să lăsăm cetatea aceasta, zise Iablonovski, și să ne urmăm drumul înainte. Avem tunuri de câmp, nu de asalt.

— Ba, pe numele patronului meu ! Nu va zice lumea că o cetate s-a arătat dinaintea lui Sobieski fără a o cuceri ? N-avem tunuri ? Vom lua-o, dar cu mâinile.

— Numele Măriei tale e destul tun, zise Potoțki“. Se evidențiază spiritul realist și înțelept al Hatmanului, orgoliul și impulsivitatea lui Sobieski, lingușirea lui Potoțki.

Desfășurarea acțiunii este trepidantă, faptele se derulează cu rapiditate și dramatism ; plăieșul de strajă anunță că o oaste anume se apropie de cetate, iar tânărul plăieș abia sosit de la Iași strigă „leșii sunt !“, „și-au schimbat drumul și vin aici...“. Bătrânul plăieș, cu forța lui morală, ca un strateg hotărăște fără ezitare „la porți, flăcăi !“, „Încuieți-le și grămădiți bolovani pe ziduri. Așezați-vă toți pe metereze, să nu zică leahul că a intrat într-o cetate românească ca într-o țarină pustie“.

Trufașul rege cere plăieșilor să închine cetatea cu averile și merindele, amenință, încercând să-i intimideze. Solului polon i se spune răspicat, curajos : „Cetatea n-avem s-o dăm cu una, cu

două... Tot ce-i putem da este plumbul din pușce". Asaltul începe, tunurile de lemn băteau cetatea, eroicii plăieși răspundeau cu gloanțe, făcând ravagii în rândurile dușmanului.

Au urmat zile de crâncenă înclăștare, zile de asalt. Plăieșii au rezistat numeroasei armate timp de patru zile, dar pentru că au rămas fără muniții și fără merinde, încât nu mai puteau continua lupta, în a cincea zi, s-au hotărât să închine cetatea, cu condiția să li se dea voie să meargă fără a fi vătămați.

Punctul culminant al subiectului este marcat de tensiunea maximă a conflictului, fiindcă regele polon, la apariția celor nouă plăieși rămași în viață — dintre care trei răniți, devine mânios și poruncește să fie spânzurați. Numai la intervenția lui Iablonovski, regele a cruțat viețile plăieșilor români.

Hatmanul cu spirit lucid și înaltă omenie îi spune: „acești viteji nu și-au făcut decât datoria lor, datorie patriotică și vrednică de toată lauda“.

Deznodământul aduce soluționarea conflictului. Regele înțelege superioritatea morală a plăieșilor, îi felicită pentru vitejia lor și le dă libertatea: „Mergeți în pace și spuneți copiilor și fraților voștri că ați avut cinstea de a vă împotrivi cinci zile regelui de Polonia“. Plăieșii s-au îndreptat spre munți, în timp ce oastea dușmană cobora încet la vale.

3. Care sunt trăsăturile de caracter ale personajelor literare ?

Faptele plăieșilor sunt excepționale, ele caracterizează întregul popor român, prin dragostea de țară, de dreptate, libertate și prin spiritul de sacrificiu, chiar

titlul dă această semnificație — „Sobieski și românii“.

Sobieski este trufaș, mânios, ușor influențabil, se lasă în mrejele lingușelilor lui Pototki, care îi spune că „Numele măriei tale e destul tun“, deși regele abia „dăduse pas turcilor“ „pentru a doua oară“ și „se trăsese din fața tătarilor“.

Mai cumpătat și înțelept este celălalt hatman polon — Iablonovski. El îl îndeamnă pe Sobieski de a nu săvârși fapta defăimată prin a-și călca al său cuvânt dat.

4. Care este modul de expunere dominant din nuvelă ?

Cu multă măiestrie artistică, Negruzzi folosește diferite moduri de expunere. Naratiunea este densă, dinamică, emoționantă. Evenimentele se succed pe

firul conflictului, fiind narate admirabil, scoțându-se în relief demnitatea și vitejia plăieșilor moldoveni.

În cursul narațiunii, dialogul oferă, în unele momente, o adevărată reprezentare scenică a întâmplărilor. Dialogul este grav, concis, mobilizator, chiar sentențios :

„— Plecați-vă zise trimisul, și nu vă puneți capul în primejdie.

— Nu purta grijă de capul nostru...

— Încă o dată vă întreb : vă închinați, ori ba ?

— Ba“.

Dialogul dă autenticitate narațiunii.

Descrierea este împletită cu narațiunea. Starea ticăloșită a armatei polone „cu steagurile strânse, cu capul plecat, cu armele răsturnate, cu întristarea pe față și cu durerea în inimă“, apare ca mărturie pentru arta descrierii făcute cu precizie, în aspectele esențiale.

5. Prin ce fel de cuvinte se realizează atmosfera de epocă? Observații asupra stilului artistic

Epitetele „armată ticăloșită“, „faptă defăimată“, „fioroasă pustietate“, „merge încet și gânditor“ evidențiază trăsături și unele particularități pentru anumite momente.

Stilul său oferă o imagine exemplară pentru mijlocul veacului trecut, deoarece expresia urmează linia rafinată a gândirii sale. Tudor Vianu a apreciat „relieful uimitor al caracterelor“, „vigoarea compoziției epico-dramatică“ din unele nuvele ale lui C. Negruzzi.

G. Călinescu, subliniind capacitatea artistică a acestui scriitor pașoptist, remarcă „perfecta sinteză de gesturi patetice adânci, de cuvinte memorabile, de observație psihologică...“.

Alte întrebări și alte exerciții :

- 1) Definiți nuvela prin câteva trăsături specifice (conform teoriei literare. Argumentați că opera literară „Sobieski și românii“ de Costache Negruzzi este o nuvelă.
- 2) Ce sentimente exprimă cuvintele bătrânului plăieș ?
- 3) Demonstrați că această creație este o operă epică. Dați exemple de opere epice studiate de voi în clasele V—VIII (care se află în programa pentru examenul de admitere în clasa a IX-a).
- 4) Descrie vibrația ta sufletească (emoțiile și sentimentele proprii) la lectura acestei nuvele memorabile.

DAN, CĂPITAN DE PLAI

(fragmente)

de VASILE ALECSANDRI

1. Considerații asupra creației lui Vasile Alecsandri

Scriitor cetățean, Alecsandri a considerat că rădăcinile adevăratei literaturi stau în folclor, în realitatea socială și cea istorică. Mărturisea : „dacă împrejurările m-au făcut poet, aceasta am s-o mulțumesc poporului român din care m-am născut și care cuprinde în sânul său comoara nesecată de cea mai sublimă poezie“.

Alecsandri este cel mai important poet român de până la Eminescu. A dăruit contemporanilor și urmașilor săi o uriașă operă cu largă deschidere către poezie, proză și dramaturgie, cu înnoiri re-

marcabile pentru fiecare gen și specie literară. El a dăltuit și modernizat limba literară. Un contemporan al său, Hașdeu, aprecia pe Vasile Alecsandri: „El este reprezentantul cel mai puternic, cel mai complet al gândirii și al simțirii românești. El a cântat toate necazurile românimii... El este gloria nediscutabilă a literaturii române“.

În volumul „Legende“, Alecsandri realizează pagini memorabile de „epopee națională, realistă și fantastică“ (G. Călinescu), izvorând din profundul sentiment patriotic și din mândria națională. Poetul și-a oprit atenția asupra epocii lui Ștefan cel Mare, în „Dumbrava Roșie“, iar în „Dan, căpitan de plai“ glorifică trecutul îndepărtat de luptă (sec. al XVI-lea pentru libertatea țării. Dan, căpitan de plai, este un vajnic luptător, în tinerețe fusese ostaș al lui Ștefan, deci, până la adâncă bătrânețe, rămâne un continuator înflăcărat al marilor idealuri de libertate.

2. Tema operei literare.

Conflictul. Compoziția

Poemul „Dan, căpitan de plai“ (publicat în 1875, în „Convorbiri literare“) dezvoltă un conflict istoric dintre țară și

jefuitorii tătari. Acesta se împletește cu un conflict psihologic — revelându-se complexitatea sufletească a eroului, ridicat la rang de simbol și de mit. Arhitectonica poemului, compoziția structurală în 7 părți, reliefează lupta eroică dusă de cei doi prieteni: bătrânul Dan și Ursan. Spre sfârșitul luptei, când Ursan căzuse sub ploaia de săgeți dușmane și bătrânul Dan rănit îl mai apără încă neprecupețindu-și nici ultimele puteri — apar, spre marea groază a tătarilor, arcașii din Orhei, încât „Un lung fior de spaimă pătrunde într-o clipă / Prin deasa tătarime ce-i gata de risipă“. Deci, lupta celor doi eroi și a poporului n-a fost zadarnică, aici este marcat punctul culminant al acțiunii. Astfel, deznodământul, chiar dacă aduce căderea eroului, este un amestec tulburător de măreție morală și tragic, o apoteozare ce atinge sublimul.

Poemul eroic „Dan, căpitan de plai“, de inspirație folclorică, având motto versuri dintr-un cântec popular — dezvoltă o narațiune în versuri alcătuită din mai multe episoade, cu acțiune întinsă în timp și în spațiu, cu personaje însuflețite de sentimente mărețe, capabile de fapte deosebite.

3. Momentele subiectului din poemul „Dan, căpitan de plai“

4. Moduri de expunere (narațiunea, descrierea, dialogul)

5. Argumente pentru capacitatea artistică a lui V. Alecsandri

Prima parte a poemului are rol de expozițiune prin care ni se descriu locurile unei naturi solitare și primordiale, pe care le străjuiește bătrânul căpitan de plai „vechi pustnic, rămas singur din timpul lui afară“, trăind „ca șoimul singuratic“, „în peșteră de stâncă, pe-un munte păduratic“. Comparația „ca șoimul“ are menirea de a sublinia cutezanța și de a motiva prin epitetul „singuratic“ faptul că plaiurile, hotarele sunt străjuite de neînfricatul luptător. Ni se pare că eroul este cufundat în natură, contopit cu

ea, el se află în cadență cu ritmurile cosmice când „soarele răsare“, când „soarele apune“. Antiteza subliniază stările contradictorii „privind cu veselie“ lumina, izbânda soarelui, „privind cu jale“ apusul, fiindcă „așa și el apus-au din zile mari și bune“. Repetiția paralelismului și simetria dau o muzicalitate, o eufonie specifică versurilor :

*„Privind cu veselie cum soarele răsare,
Dând viață luminoasă cu-o caldă sărutare,
Privind cu jale lungă cum soarele apune...
Așa și el apus-au din zile mari și bune !“*

Eroul ajuns la o vârstă cuvioasă se adâncește în gânduri și în reverie, este apăsător de „geroasa bătrânețe“, recheamă în minte „fantasma drăgălașă a verzei tinereți“. Antiteza „bătrânețe — tinerețe“ este densificată prin cele două epitete : „geroasă“, „verde“. Scriitorul creează monologul interior, prin care ne revelează frământările lăuntrice ale personajului :

*„Și zice. Timpul rece apasă-umărul meu
Și cât m-afund în zile, tot simt că e mai greu !
O ! lege-a nimicirii, O ! lege nemiloasă !
Când, când s-o toci oare a vremei lungă coasă“.*

Inversiunea are rol de a sublinia însușirea impusă de epitetul generalizator, ce precede substantivul : „tainică fantasmă“, „verde tinereți“, „geroase bătrâneți“.

Asemenea poporului, care nu își pierde cumpătul în fața trecerii, a îmbătrânirii și a morții — Dan „pleacă fruntea și cade în visare“. Comuniunea erou-natură este evidențiată printr-o personificare originală și o comparație, ce conferă imaginii artistice un flux de mare sensibilitate și emoție : „Iar munții, albi ca dânsul, se-nclină-n depărtare“. Aici întâlnim o modalitate romantică de apoteozare a eroului ce își rememorează timpurile eroice, urmărind imaginea augustă :

*„Pe când era el tânăr, lumea-i părea îngustă
Pentru bine, și largă, prea largă pentru rău !
El ar fi vrut-o bună ca bunul Dumnezeu.
Deci îi plăcea să-nfrunte cu dalba-i vitejie
Pe cei care prin lume purtau bici de urgie,
Și mult iubea când țara striga : „La luptă, Dane !“
Să vânture ca pleava oștirile dușmane,
Atunci a lui mânia ca trăsnetul era,
În patru mari hotare tuna și fulgera,
Iar țara dormea-n pace pe timpul cei mai răi
Când Dan veghea-n picioare la căpătâiul ei“.*

Epitetul din expresia „dalba vitejie“ este de rezonanță folclorică, vine din colindele străbune, semnifică puritatea și luminozitatea cauzei luptei sale pentru libertatea țării. Odinioară în marile înfruntări era „ca trăsnetul“, „tuna“, „fulgera“. Imaginile

visează marile dezlănțuiri stihiale din natură pentru a sugera ura eroului, energia distrugătoare în rândul vrăjmașilor, în scopul „să vânture” ca pleava oștirile dușmane”. Comparația „ca pleava” implică și o atitudine de depreciere a celor ce îndrăzneau să cârtească asupra libertății țării și care erau vânturați în patru puncte cardinale.

Pecetea de nimb legendar, de fantastic, este pusă portretului acestui personaj, căci el grăia cu murgul „N-aibi grijă, măi soi-mane! eu am și duc cu mine O vrajă rea de dușmani, și bună pentru tine” — pentru a-l încuraja de a pătrunde în cele mai tainice și ciudate locuri „în care luceau noaptea oțeluri și ochi roși”. Rol important acestei imagini îi conferă personificarea și nota alegorică :

*„Prin codri fără drumuri și fără de lumină,
Iar vulturii carpatici cu zborul îndrăzneț
Făceau nu cortegi falnic eroului drumet”.*

**6. Realul și fantasticul se
întrepătrund măiestrit în
imaginile artistice, prin
comportamente etc.).**

Ca „rege-al poeziei”, V. Alecsandri rezolvă intriga acestui poem eroic prin întrepătrunderea elementului real cu cel fantastic. Viziunea alegorică (impune un sir de metafore, comparații și personifi-

cări) impresionează pentru că natura este ridicată la rang de mit, natura este depozitară de istorie, chiar „are conștiința” momentelor dramatice când țara este sub sabie și foc :

*„Bătrânul Dan ascultă grăind doi vechi stejari
Crescuți dintr-o tulpină pe culmea cea de munte
Ș-având ca o coroană un secul pe-a lor frunte.
O! frate, zice unul, un vânt în mez de noapte,
Adusu-mi-au din vale lung vaiet, triste șoapte!...
E sabie în țară! au năvălit tătarii!
Ș-acum în bălți de sânge își joacă armăsarii!”*

În fluxul narativ, scriitorul introduce vorbirea directă, dramatică, tulburătoare, sacadată, cu repetiții de jale și bocet prelung : „ard satele române”, „ard holdele-n câmpii”, „ard codrii”, „sub robie cad fete și copii”. Conflictul izbucnește violent, prin această intrigă de factură istorică, însă în sufletul lui Dan se produc mari răvășiri : „aude, suspină și nu crede”, „un fulger” de mânie „se aprinde în ochii lui pe loc”. Își mobilizează toate energiile în stare latentă, monologul sună : „La luptă, Dane! țara-i în foc!”, luând paloșul vechi din cui, zice cu mândrie „Pe inimă și paloș rugina nu s-au pus”. Impresionanta invocație (retorică) proiectează eroul în aură de legendă și epopee, redimensionează spiritualitatea sa, căci aspiră spre mărețul ideal de a răpune dușmanul, de a elibera țara :

*„O! Doamne, Doamne sfinte, mai dă-mi zile de trai
Pân' ce-oi strivi toți lupii, toți șerpii de pe plai!
Fă tu să-mi pară numai atunci paloșul greu,*

*Când inima-nceta-va să bată-n pieptul meu
Și-atunci inima numai de-a bate să încete
Când voi culca sub țarnă a dușmanilor cete !*

Metafora „lupii“, „șerpilor“ reliefează răul pustiitor, dușmanul otrăvit care se asmuțise asupra țării, precum și ura fără margini împotriva vrăjmașilor. Lupta măreață pentru libertate devine sens al vieții pentru Dan, căpitan de plai.

În desfășurarea acțiunii, momentele se succed gradat, ascendent, unitar, pe firul conflictului. „Mărețul om de munte“ „cu pași gigantiști“ (hiperbolele cu sens de apoteozare) pornește spre Ursan, natura, prieten adevărat, îi susține cauza : „Dar râul îl cunoaște și scade-a sale valuri, Să treacă înainte viteazul Dan la luptă“. Portretul lui Ursan impresionează prin forța ce o degajă, ca o forță primară, unită cu țara, străjer în câmpie, rămas de pe timpul lui Ștefan, luptător venit de peste Milcov și urmând parcă o traiectorie de dor românesc, de unitate între țările surori :

*„Om aspru care doarme culcat pe-un buzdugan,
Ursan, pletos ca zimbrul, cu peptul gros și lat,
Cu brațul de bărbat, cu pumnul apăsător,
E scurt la grăi, năprasnic, la chip întunecos,
El e de peste Milcov pribeag misterios“.*

Dialogul dintre cei doi precipită desfășurarea acțiunii și adaugă un plus de măreție personajelor, care deși la vârstă foarte înaintată, bătrânețea n-a știrbit nimic din forța morală inepuizabilă :

*„Cu aspru glas răspunde :
Bine-ai venit moș Dane !
Ce vânt te-aduce aici ?
Vânt rău și de jălire ?
Ne calc păgânii, frate, ți țara-i la pieire !“*

7. Caracterizarea personajelor literare :

a) procedee ;

b) mijloace stilistice.

Pe cei doi îi caracterizează curajul, patriotismul, energia, hotărârea în luptă, capacitatea de acțiune și jertfă. Pornesc la luptă ca gândul și ca vântul, fac minuni de vitejie, împrăstie moarte și

spaimă „în gloata tremurândă“ (epitetul plasticizant care consemnează psihoza dușmanului). Dan face minuni de vitejie, fiind luptătorul temut, energia sa este epeică, se exprimă prin o suită de verbe la prezent :

*„Și paloșul ce luce ca fulger de urgie
Tot cade-n dreapta-n, stâng și taie-n carne vie...
Fug toți și per din cale-i !...“*

Tot din propriile fapte, Dan apare ca un prieten devotat, el nu părăsește prietenul, pe Ursan, când cade rănit. Cu ochii lui pătrunzători îi așteaptă pe dușmani pentru a se răfui justitiar cu ei ; comparația dezvoltată subliniază tensiunea lăuntrică :

„Precum aşteaptă zimbrul de lupi încungiurat / Să-i zvârle cu-a lui coarne pe câmpul spăimântat“, şi „paloşul năprasnic o vultur de oţel“ ; de asemenea metafora personaficatoare densifică imaginea artistică.

Numele toponimic „Orhei“ cu rezonanţă istorică prin vajnici luptători de-a lungul secolelor, ne oferă o imagine copleşitoare de vitejie şi dăruire. Arcaşii din Orhei sunt cei care continuă lupta epopeică, punând pe fugă pe duşmani, încât Ghirai „trei zile şi trei nopţi nu gustă-n suflet pace / Întins ca un cadavru gios pe covor el zace“, trăind disperarea înfrângerii, însă şi pofta răzbunării. Pentru că-l luase peste Nistru, pe rănitul Dan „ca pradă şi trofeu“ ar vrea o cruntă răzbunare, dar nu va reuşi pentru că în faţa lui se aşează chipul impunător, demn al eroului, care „deşi cuprins de lanţuri, măreţ intră românul“ — antiteza este emoţionantă pentru echilibrul moral al eroului.

Dialogul încordat şi dinamic cuprinde întrebări şi răspunsuri memorabile, aforistice, cu scăpărări de meteoriţi :

„Ghiaur ! zice tătarul cu inima haină,
Ce simte firul ierbei ! când coasa e vecină ?“

(...)

„Ea pleacă fruntea-n pace, răspunde căpitanul,
Căci are să renască mai fragedă la anul !...“

„Iarba regeneratoare, în viziune metaforică, semnifică optimismul incomensurabil, fiindcă în popor se află o forţă şi o credinţă de luptă şi de ideal, neistovită — un puternic patriotism. Personajul stârneşte admiraţia chiar şi duşmanului : „O ! Dan, om înţelept ! / Te ştiu de mult pe tine, cunosc al tău renume“. Dan apără credinţa sa, tradiţia unei datini ce aparţine ţării sale şi poporului său :

„Ceahlăul sub furtună nu scade moşunoi !
Eu, Dan, sub vântul soartei să scad păgân, nu voi“.

(...)

„Ruşinea-i o rugină pe arma de viteaz,
Un verme ce mănâncă albeata din obraz,
Alb am trăit un secul pe plaiul strămoşesc
Şi vreau cu faţa albă senin să mă sfârşesc“.

Demnitatea răzbate în ecouri nebănuite către noi din aceste versuri de maximă valenţă etică, de frumuseţe supremă, umană. Epitetul „alb“, simbolul purităţii morale, determină un verb ce este aşezat prin inversiune, pentru a da pregnanţă ideii „alb am trăit“ ; apoi acest epitet determină şi un substantiv „faţa albă“ prin repetiţie, deci se intensifică şi mai mult sentimentul mândriei patriotice şi al demnităţii morale.

Patriotismul fierbinte, cuprins în cererea bătrânului oştean sună răscolitor :

„Iar dacă ai tu cuget şi-ţi pasă de-al meu dor.
Ghirai, mă lasă, lasă în ora morţii grele
Să mai sărut o dată pământul ţări mele !“

Hanul este și el mișcat, și pentru o clipă uită că are în față un dușman, chiar îi spune : „Tată, ia calul meu și du-te !“.

Întâlnirea cu țara este pagină de istorie fantastică, fabuloasă, proiecție de mit și legendă.

*„Bătrânul Dan se duce, Nistrul trece
Și-n aerul Moldovei se umplă peptu-i rece,
Și inima lui crește, și ochi-i plini de jale
Cu drag privesc prin lacrimi podoaba țării sale.
Sărmanu-ngenunchează pe iarba ce străluce
Își pleacă fruntea albă, smerit își face cruce
Și pentru totdeauna sărută ca pe-o moaște
Pământul ce tresare și care-l recunoaște...”*

Psihologia eroului este determinată de un amestec tulburător de bucurie și durere : „inima lui crește“, „ochi-i plini de jale“, iar natura (personificată) intră în rezonanță cu mișcarea eroului „pământul tresare“, „îl recunoaște“.

Observăm varietatea procedeelelor de caracterizare folosite de scriitor pentru a monumentaliza figura lui Dan, erou popular cu un caracter complex. Astfel, chiar din cuvintele adversarului desprindem admirația pentru frumusețea morală a personajului :

*„O ! Dan viteaz, ferice ca tine care pere
Având o viață verde în timpul tinereții
Și albă ca zăpada în iarna bătrâneții !...”*

Antiteza la nivel de lexic „timpul tinereții“ marchează două ipostaze eroice, unitatea de voință și acțiune, consecvența în planul sentimentelor și al faptelor, căci și la vârsta înaintată atitudinea sa este „albă ca zăpada în iarna bătrâneții“.

Sonoritățile, aliterațiile, alternanțele, repetițiile alături de mijloacele de versificație (ritm, rimă, măsură) dau o muzicalitate aparte versurilor cu o metrică de 10—16 silabe și prin realizarea unui sistem complex de ritmuri, necesare curgerii acțiunii, descrierii, dialogului, monologului etc. Astfel, Alecsandri se dovedește un strălucit maestru al plasticizării cuvântului la nivel lexical, fonematic, sintactic și prozodic. Ca artist al cuvântului a modelat limba și a înmlădiat-o spre o deschidere largă a registrului spiritual românesc.

Titu Maiorescu menționa : „În Alecsandri vibrează toată inima, toată mișcarea compatrioților săi, câtă s-a putut întrupa (...). Farmecul limbii române în poezia populară el ni l-a deschis ; iubirea omenească și dorul de patrie, el l-a întrupat, frumusețea proprie a pământului nostru natal și a cerului nostru el a descris“.

8. Receptarea acestei opere literare de către generația preadolescentă.

Generația mea, ca toate care s-au scurs și care vor veni, vibrează uimită la acordurile poematice ale acestei creații de vastă întindere în timp, și spațiu, cu ecouri de baladă, legendă și epopee, pentru că înalță un monument unic, în felul său, prin chipul vajnicului luptător „Dan, căpitan de plai”. Îmi despletesc privirile spre zări și îi aud foșnind pretutindeni spiritul nemuritor în aer, în apă, în văzduh, fiindcă a devenit „eternitate”, „arhetip național”, „o entitate spirituală”, „un simbol suprem” al luptei și dăruirii pentru libertatea țării noastre.

Alte întrebări și alte exerciții :

1. Definiți teoretic specia literară epică în versuri „poemul eroic”.
2. Argumentați (prin idei și versuri) că opera literară, „Dan, căpitan de plai” este un „poem eroic”.
3. Istorișiți pe scurt subiectul acestui poem eroic, marcând cele cinci momente (ale subiectului).
4. Cum este reflectată comuniunea om-natură ?
5. Ce trăsături de caracter îi aseamănă pe cei doi : Dan și Ursan ?
6. Memorați versurile semnificative pentru caracterizarea lui Dan, căpitan de plai (luptător neînfricat în tinerețe și eroic la bătrânețe).
7. Din versurile memorate de voi selectați 5 figuri de stil (diferite) și explicați semnificația lor în cadrul textului literar.
8. Ce sentimente trezește în sufletul cititorului această operă literară ?
9. Explicați sensul expresiilor : „rămas din timpul lui afară”, „a purta bici de urgie”, „e sabie în țară”, „a cădea pe gânduri”.
10. Găsiți câte un echivalent pentru fiecare cuvânt : șoim, pustnic, dalbă, fantasmă, larmă, paloș, moaște.
11. Explicați valoarea artistică a cuvântului alb(ă) din versurile :
 - a) „Alb am trăit un secol pe plaiul strămoșesc
Și vreau cu fața albă senin să mă sfârșesc”
 - b) „Mormântul meu să fie curat și alb ca mine”
 - c) „Și albă ca zăpada în iarna bătrâneții !...”

PAȘA HASSAN

de GEORGE COȘBUC

1. Contribuția lui G. Coșbuc la dezvoltarea poeziei noastre naționale (argumentați cu această poezie, dar și cu altele pe care le cunoașteți).

În poezia noastră națională, G. Coșbuc și-a manifestat adevărata sa originalitate pe calea „lirismului obiectivat” și a armoniei depline (G. Călinescu). Poetul a cucerit generații de cititori prin farmecul specific și varietatea formelor, prin diversitatea temelor și a motivelor literare. Cu adevărat, creația sa a răspuns idealului său artistic de a fi oglinda monografică, epopeică a satului transilvan :

„Sunt suflet în sufletul neamului meu
 Și-i cânt bucuria și amarul“
 („Poetul“)

În volumele de poezii „Balade și idile“, „Fire de tort“, „Ziarul unui pierde-vară“ și „Cântece de vitejie“ pulsează viața satului românesc, nu numai în aspectul pitoresc etnografic al obiceiurilor și tradițiilor populare, ci și în expresia năzuințelor poporului român, în lupta sa pentru dreptate socială și libertate națională.

2. Care este tema din poezia „Paşa Hassan“ ?

Creații memorabile, în pagini antologice, ce exprimă înaltul patriotism al lui Coșbuc sunt numeroase: „Graiul neamului“, „Țară avem și noi sub soare“, „Moartea lui Gelu“, „Cetatea Neamțului“, „O scrisoare de la Muselim-Selo“, „Paşa-Hassan“.

Poezia „Paşa Hassan“ evocă un moment glorios din lupta poporului nostru pentru libertate națională, și anume, bătălia de la Călugăreni (1595).

Balada este inspirată din opera în proză a lui Nicolae Bălcescu „Românii sub Mihai-Voievod“ — Cartea „Călugăreni“) în care se realizează chipul grandios, eroic al lui Mihai, ce în iureșul luptei apare precum „semizeii“ cântați de nemuritorul Homer.

Această creație coșbuciană a apărut în anul 1894 în revista „Vatra“ ca apoi să fie cuprinsă în volumul „Cântece de vitejie“ (1904). Poetul a ales doar momentul în care Mihai se avântă pe câmpul de bătălie și zărindu-l ascuns pe Hassan, îl provoacă la luptă deschisă.

3. În ce specie literară se încadrează această operă epică ?

Ca specie literară a genului epic în versuri, balada narează o întâmplare istorică și apoteozează vitejia și faptele unui erou devenit simbol. Coșbuc, fiind impresionat de personalitatea lui Mihai, realizează o baladă originală prin compoziția arhitectonică, printr-o antiteză puternică dintre armata română învingătoare și armata otomană învinsă, printr-o antiteză dintre vitejia lui Mihai și lașitatea lui Hassan.

4. Care sunt principalele momente ale subiectului baladei culte ?

Expozițiunea și intriga violentă se pot urmări, cu emoție, în prima strofă (sextină) ce se derulează într-un ritm susținut, dinamic, trepidant (ritm amfibrahic). Pe câmpul de bătălie de la Călugăreni „oștirea română“, „cu vuiet curgând“ dovedește curaj și forță morală urieșească — prin pilda lui Mihai — cel care „cu fulgerul în mână“, împrăstie „mulțimea păgână“, „turcimea-nvrăjbită“. Antiteza este pregnantă prin comportamentul luptătorilor din cele două tabere, antiteza este marcată și din punct de vedere lexical: luptătorii noștri sunt

denumiți cu mândrie patriotică, „oștirea română“, având unitate de voință și de acțiune, pe când oșmanlâii sunt grămadă, fără coeziune spirituală „mulțimea păgână“ :

*„Pe vodă-l zărește călare trecând
Prin șiruri, cu fulgeru-n mână.
În lături s-asvârle mulțimea păgână;
Căci vodă o-mparte, cărare făcând,
Și-n urmă-i se-ndeașă, cu vuiet curgând.
Oștirea română“.*

Ritmul amfibrahic susține ideea și sentimentul poetic : piciorul metric este amfibrahic.

Gerunziile „trecând“, „făcând“, „curgând“, cu sonuri închise dau un ton grav, măreț.

Desfășurarea acțiunii este realizată prin imagini vizuale, de mișcare și auditive, creând impresia de luptă înverșunată, epopeică, încât dușmanul, venit cu gând de cotropire, este cuprins de panică și groază ; cade în mocirla Neajlovului „un val după val“, iar „fulgerul Sinan“ „se-nchină prin baltă“.

Starea jalnică, grotescă a turcimii, starea limită este surprinsă în imagini halucinante, parcă s-ar derula o peliculă cinematografică.

Zgomotul, învălmășeala, haosul infernal sunt sugerate și cu ajutorul asonanțelor aliterațiilor : r, l, u, t, d, z :

*„Cu tropot roibii de spaimă pe mal
Rup frânele-n zbucium și saltă ;
Turcimea-nvrăjbită se rupe deodată
Și cade-n mocirlă, un val după val
Iar fulgerul Sinan, izbit de pe cal,
Se-nchină prin baltă“.*

5. a) Cum se comportă
Mihai Viteazul în luptă ?
b) Stabiliți antiteza dintre
Mihai și Pașa Hassan.
c) Ce procedee artistice
folosește poetul și cu ce
efecte stilistice ?

Un alt nucleu epic amplifică acțiunea baladei prin imaginea stranie, lășă și fricoasă a lui Hassan ce se află „alături de drum“, „departe de lume“ „sub poala pădurii“. El poruncește intrarea în luptă lui Mihnea cu ienicerii. Însă Mihai surprinde acest moment, se îndreaptă, cu câțiva vestiți luptători, spre „gloata“ pă-

gână care are „tăriile plevei“ (ironia consemnează atitudinea poetului de dispreț față de turci).

Mihai, luptător epopeic, săvârșește minuni de vitejie :

*„Ca volbura toamnei se-nvârte el roată
Și intră-n urdie ca lupu-ntre oi,
Și-o frânge de grabă și-o bate-napoi
Și-o vântură toată“.*

Verbele la prezent dau dinamică acțiunii, ele se succed gradat, chiar prin conținutul ce-l exprimă „se-nvârte“, „intră“, „frânge“, „bate“, „vântură“. Cele două comparații „ca volbura toamnei se-n-

vârte el roată" şi „ca lupo-ntre oi", sunt de factură populară, intensifică imaginea artistică, dând pregnanţă personajului neînfricat — vajnic luptător pentru cauza libertăţii ţării.

Fluxul narativ în versuri devine tot mai intens, marcând energia fantastică şi iureşul luptei dusă de Mihai :

*„Aleargă năvală nebună,
Împrăştie singur pe câţi îi adună
Cutreieră câmpul, tăind de pe cai —
El vine spre paşă ; e groază şi vai,
Că vine furtună".*

Pentru a arăta spaima lui Hassan, sunt folosite propoziţiile scurte, stilul devine concis : „e groază şi vai", „că vine furtună".

Episodul narativ în care Mihai îl provoacă pe Paşa Hassan la luptă, prin adresarea directă, sporeşte dramatismul acţiunii, dând relief personajelor antitetice. Se înfruntă curajul cu spaima, demnitatea cu laşitatea, acţiunea eroică monumentală cu fuga ruşinoasă, sublimul cu grotescul. Adresarea directă a lui Mihai către adversar sporeşte tensiunea epică şi psihologică : „Stai, paşă, o vorbă de-aproape să-ţi spun /. Că nu te-am găsit nicăierea, /! Stăi, paşă, să piară azi unul din noi". Hassan înspăimântat fuge cu laşitate „mănâncă pământul" (locuţiunea verbală este elocventă pentru acest moment), este „cu ochii de sânge", „e galben pierit", „îi dărdăie dinţii", cu barba vâlvoi :

*„Turbanul îi cade şi-l lasă căzut ;
Îşi rupe cu mâna veşmântul,
Că-n largile-i haine se-mpiedică vântul,
Şi lui i se pare că-n loc e ținut".*

Punctul culminant marchează tensiunea maximă a conflictului istoric şi psihologic. Hassan este ridicol : „aleargă de groaza pieririi", tocmai el care venise să semene moarte.

Petru Poantă precizează : „în persoana lui Hassan apare imaginea fricii absolute", „Laşitatea însăşi prinde dimensiuni groteşti".

Figura lui Mihai, în timp ce-l urmăreşte pe Hassan, apare hiperbolizată, fiindcă spaima paşei atinge apogeul : „Îşi pierduse şi capul şi firea", „fuge nebun", „că-n gheară de fiară şi-n gură de tun", „mai dulce-i pieirea" (locuţiunile sporesc viziunea asupra psihologiei personajului tensionat la maximum). Din perspectiva groazei lui Hassan, chipul voievodului ia proporţiile unui coşmar :

*„Sălbaticul vodă e-n zale şi fier.
Şi zalele-i zuruie crunte,
Gigantică poart-o cupolă pe frunte
Şi vorba-i e tunet, răsuflul ger,
Iar barda din stânga-i ajunge la cer,
Şi vodă-i un munte".*

Fricosul percepe într-un registru halucinant zgomotul armurii lui Mihai : „zalele zuruie crunte". Epitetul „sălbaticul" evidenţiază

mai mult groaza lui Hassan față de „eroul ieșit din comun”, cu o forță neomenească, neobișnuită. Elementele descriptive cupolă „gigantică”, barda uriașă (ca armele eroilor din epopee), „ajunge la cer” — sunt realizate prin hiperbole, amplificând dimensiunile acestor obiecte. Scriitorul folosește drept elemente de referință și de comparație pe cele care vizează forțele stihiale ale naturii: „tunet”, „ger”, sau constituirii geologice primordiale „munte”. Astfel, Coșbuc creează imagini originale, de o forță sugestivă extraordinară, spre a surprinde psihologia personajului. Portretul realizat devine înspăimântător și măreț în același timp. Ritmul amfibrahic, rima îmbrățișată, măsura stihurilor (6—12 silabe), dar și sonurile amplifică imaginea vizuală auditivă și de mișcare, creează atmosfera proprie a acestei balade, capodoperă a genului. Ultimul vers al strofei este foarte scurt, fiind menit să scoată în relief, să accentueze ideea.

Deznodământul baladei îl prezintă pe pașa-Hassan în starea cea mai jalnică, decăzut din pretențiile sale, nevoit să-l implore pe Alah pentru a putea să se salveze prin fugă, la spahii din corturi: „Văzut-au și beii că fuga e bună / Și bietului pașă dreptate i-au dat”. Ajuns în cort, Hassan a jurat „să zacă o lună”. Deznodământul este realizat pe un ton ironic și disprețuitor. Cititorul îl stigmatizează pe acest personaj literar negativ, simbol al răului, al malignității — care a cunoscut înfrângerea nebanută de ei, fiindcă i s-a opus marea forță a binelui și a libertății.

6. Observații asupra lexicului.

Atmosfera de epocă este sugerată prin arhaisme: pașă, bei, urdie, ieniceri, spahii, flinte, zale, ghiaur, turban. Multe cuvinte populare contribuie la conturarea unor imagini specifice: gloată, bardă, mocirlă, a vântura, pleavă, năvală, a dărdăi. Cu dragoste de țară și de popor, cu mândrie legitimă, poetul folosește, pentru luptătorii noștri eroici, cuvintele: „oștirea română, „oastea turcească”, flăcăii Sucevei”.

În acest spațiu epic, baldesc, al luptei și al cavalcadei am simțit ritmul sufletesc al poetului imprimat într-o operă durabilă și originală.

„De la Coșbuc începând, în poezia noastră, se vorbește despre „muzicalitate silabică”, „figurație eufonică prin lexic și aliterație (D. Micu).

Coșbuc realizează, în poemele de inspirație istorică, o veritabilă monografie a dorului de libertate. Punctul de plecare este o axiomă: „O luptă-i viața: deci te luptă / Cu dragoste de ea, cu dor”.

Alte întrebări și alte exerciții:

1. Stabiliți câteva trăsături ale artei narațiunii în versuri, așa cum se desprind din balada „Pașa Hassan”.
2. Evidențiați verbele care dau dinamică acțiunii.

3. Povestiți urmărirea lui Hassan de către Mihai.
4. a) Cum apare Mihai în ochii înspăimântați ai Pașei Hassan ?
b) Explicați rolul hiperbolei în contextul literar, exemplificând cu versurile memorate de voi.
5. Ce este antiteza ? Ilustrați aceasta prin cele mai semnificative imagini artistice din baladă.
6. Explicați sensul arhaismelor : ieniceri, spahii, ghiaur, bei, urdie.
7. Cu ce verbe puteți înlocui expresiile : „a fi negru pământ“, „a fi groază și vai“, „a mânca pământul“, „a dărdăi dinții“.
8. Ce fel de rimă observați ?

AMINTIRI DIN COPILĂRIE

(II)

(fragment)

de ION CREANGĂ

1. Ce considerente puteți face asupra universului operei lui Ion Creangă ?

Locul lui Ion Creangă între marii povestitori europeni — Frații Grimm, Perault, Andersen — era fixat printr-un studiu amplu al lui Jean Boutiere (1930), în care se preciza : „oricâte rădăcini ar avea în folclor, opera lui Creangă este de o mare originalitate“, „este aproape de perfecțiune“.

Marele clasic al literaturii române, natură de sinteză, a creat o operă rapsodică, realistă, ce revelează dimensiunile sufletești ale poporului nostru.

Basmul, povestirea, proza memorialistică, prin geniul lui Creangă, deschid un univers narativ inefabil.

Nemuritoare au devenit creațiile : „Harap-Alb“, „Capra cu trei iezi“, „Punguța cu doi bani“, „Fata babei și fata moșneagului“, „Soacra cu trei nurori“, „Moș Ion Roată“ și „Amintiri din copilărie“. Oralitatea stilului și umorul sunt trăsături definitorii ale artei narațiunii din aceste opere.

2. Caracteristici ale operei „Amintiri din copilărie“.

Carte a copilăriei evocate din perspectiva depărtată și duos nostalgică a maturității. „Amintirile“ lui Creangă reprezintă o operă unică în literatura română, prin forța cu care a reușit să ilustreze vârsta inocentă, prin farmecul neegalat al limbajului și prin umor. Amintirile reprezintă un univers ideal : copilăria, prin semnificație, este universală, ea aparține tuturor. Ion Creangă povestește „copilăria copilului universal“ (G. Călinescu). Evocarea este lirică; povestitorul re trăiește sub ochii cititorului vârstă evocată (copilăria și adolescența).

În direcția prozei memorialistice, Creangă este un adevărat „poet al amintirilor“, prin vraja care străbate fiecare capitol. Capo-

dopera este o monografie artistică a satului moldovenesc de la mijlocul veacului trecut oglindește oameni, ocupații, obiceiuri și datini. Satul este ideal și mitic în „ritualitatea îndătinată a muncilor și a sărbătorilor“ (G. Călinescu).

Capodopera „Amintiri din copilărie“ se structurează pe două planuri: de pe o parte este urmărit procesul de formare al lui Nică, evoluția lui spirituală în contextul mediilor sociale pe care le străbate; în planul al doilea se constituie, realist, universul vieții țărănești, scriitorul prezintă adevărata celulă socială — familia, precum și instituții: biserica, școala, luarea în armată, întreaga atmosferă patriarhală a satului.

Fluxul amintirilor este organizat în 4 capitole.

În partea întâi ni se povestește despre trecerea lui Nică prin școlile de la Humulești și Broșteni; în a doua, evocă chipul mamei și pățaniile din Humulești; partea a treia, după descrierea împrejurimilor satului, ne duce în școala de catiheți de la Fălticeni; partea a patra istorisește despre plecarea la Socola, după ce se desprinde cu durere de satul, vatra sa natală. Firele povestirii sunt împletite cu măiestrie, episoadele rememorate se încheagă în unități narrative, în nuclee epice, opera are însă o unitate deplină, fiind o frescă largă monografică.

3. Conținutul capitolului al II-lea („Amintiri din copilărie“)

Partea a doua a „Amintirilor“, „romanul copilăriei universale“, începe cu evocarea satului natal, cu chipul venerat al mamei, simbol suprem și sfânt, apoi

aduce o tulburătoare definiție poetică a acestei vârste paradisiace, a seninătății, veseliei, jocului și fabulosului, a fericirii. În fața cititorului se derulează isprăvile de neuitat: la Crăciun, când cu tăiatul porcului, la Sfântul Vasile cu plugușorul la urat, alungarea colindătorilor de popa Oșlobanu „om hursuz și pâclișit“; fuga la sclădat, la cireșe, pupăza din tei etc.

Confesiunea scriitorului este un fel de descărcare lirică, plină de duioșie, de nostalgie: „Nu știu alții cum sunt, dar eu, când mă gândesc la locul nașterii mele, la casa părintească din Humulești, la stâlpul hornului unde lega mama o șfară cu motocei la capăt, de crăpau mâțele jucându-se cu el, la prichiciul vetrei cel humuit, de care mă țineam când începusem a merge copăcel, la cuptorul pe care mă ascundeam, când ne jucam noi, băieții, de-a mijoarca, și la alte jocuri și jucării pline de hazul și farmecul copilăresc, parcă-mi saltă și acum inima de bucurie!“.

Fraza este amplă, poetică, se constituie din multe enumerări ce evocă universul feeric al copilăriei: „satul“, „casa părintească“, „stâlpul hornului“, „prichiciul vetrei“, „jocurile“, „hazul“, „farmecul copilăresc“. Aici întâlnim unele unități sonore, ritmice, o cadență în proză, o evocare lirică emoțională într-un stil al oralității. „Aici găsim un fel de efuziuni lirice“, „Creangă se dovedește inanalizabil ca și Eminescu“ (T. Vianu). Evocarea acestui univers

fascinant este făcută, direct, la persoana I, scriitorul re trăiește clipele de odinioară, de aceea el mărturisește : „parcă-mi saltă și acum inima de bucurie“.

Creangă admiră până la divinație atmosfera, mediul social în care se integra el, alături de cei dragi : părinți, frați, surori, copiii megieșilor : „Și, Doamne, frumos era pe atunci, căci și părinții și frații și surorile îmi erau sănătoși și casa ni era îndestulată, și copiii și copilele megieșilor erau de-a pururea în petrecere cu noi, și toate îmi mergeau după plac, fără leac de supărare, de parcă era toată lumea a mea !“

4. Chipul mamei lui Nică așa cum reiese din fragmentul studiat.

Mama lui Nică, prin portretul complex ce i se face, apare pe treapta sublimului moral. Smaranda Creangă era o țărancă harnică ce robotea din zori până în noapte, îngrijind de o casă de copii. Chipul mamei este polivalent, e văzut cu dragoste, recunoștință și duioșie. Povestitorul realizează un elogiu pentru sfânta și preacurata sa mamă, adevărată zeitățe a sufletului său. Acest elogiu este făcut în ritmul unei muzici realiste de înaltă poezie : „Așa era mama în vremea copilăriei mele, plină de minunății, pe cât îmi aduc bine aminte, căci brațele ei m-au legănat... și mă alintam la sânul ei gângurind și uitându-mă în ochii ei cu drag ! Și sânge din sângele ei, și carne din carnea ei am împrumutat și a vorbi de la dânsa am învățat...“ Mama este ridicată la rang de mit, este un chip al unicității și al sublimului.

Adorația, venerația tind spre infinit. Sentimentul filial devine „Coloana infinită“.

Mama lui Nică poseda admirabile calități ale femeii din popor, credea în superstiții, în religie — copilul a admirat-o, a văzut-o sub lumina fabulosului, excepțională, „plină de minunății“.

Descântecel, ritualurile tradiționale pe care le practica ea l-au vrăjit și i-au dat perspectiva miraculosului : „și ea cu adevărat știa a face multe și mari minunății : alunga nourii cei mai negri de pe deasupra satului nostru și abătea grindina în alte părți, înfigând toporul în pământ, afară, dinaintea ușii ; încheaga apa numai cu două picioare de vacă, de ce încrucea lumea de mirare“. Mama avea o putere miraculoasă, își vindeca odorul „cu degetul îmbălat în puțină tină din colbul adunat pe opsasul încălțării ; ori mai de grabă lua funingine de la gura sobei, așa să nu se dioache copilul !“ Apoi îi făcea în frunte „câte un benchi boghet“. Din dragoste de viață și ideal clar. Smaranda știa să acționeze. Față de copii avea dragoste infinită, chiar crede că cel cu părul bălan poate să influențeze natura ; uneori îi spunea lui Nică „Ieși, copile cu păr bălan, afară și râde la soare, doar s-a îndreptat vremea“. Pe copii îi îngrijea cu dăruire, duioșie și înțelegere. Știa să-i și dojenească pentru a-i ridica din greșeală. Avea un simț pedagogic înăscut, când erau mici îi lua cu asprime, când au ajuns mari îi

lua cu vorba. Ea își urmărește cu perseverență gândul de a-i vedea oameni realizați.

Mama e bucuroasă că sunt sănătoși copiii ei și că se joacă, e mândră că stropșitul de Ion calcă a popă fiindcă popă visa ea, încă de pe acum să-l facă. Mama, istovită de muncă, de griji, de hăr-mălaia și poznele copiilor, mărturisește că e sătulă „ca de pere pădurețe”. În unele împrejurări, când copilăria este revărsată și năvalnică, de nestrunit, Smaranda simulează o severitate excesivă, o pornire ostilă, joacă teatru ca să-i mai potolească :

„Acuș ieu varga din coardă și vă croiesc de vă merg peticile”, „pughibale spurcate ce sunteți”, „mânca-i-ar pământul să-i mănânce, Doamne, iartă-mă!”, le făcea „câte un șurub, două prin cap” și le da „câteva tapangele la spinare”, câteva deasupra și mai îndesate” și le zicea : „Na-vă de cheltuială, ghiavoli ce sunteți ! nici noaptea nu mă pot hodini de incotele voastre” ! Scriitorul precizează că a doua zi năzdrăvănelile reîncepeau chiar dacă „mama lua nănașa din coardă și iar ne jnăpăia”, fiindcă : „Pielea rea și răpănoasă, Ori o bate, ori o lasă”.

**5. Chipul tatălui lui Nică
așa cum reiese din
fragmentul studiat.**

Și chipul tatălui, Ștefan a Petrei Ciubotariul, se încheagă în „Amintiri”, întregind imaginea familiei în contururi realiste și evocatoare. El este un țăran

harnic, întreprinzător, muncește din greu „venea noaptea de la pădure, de la Dumesnicu, înghețat de frig și plin de promoroacă”. Își iubea mult copiii și se bucura că sunt veseli și năzdrăvani. Oricât era de obosit, îi da la grindă, îi săruta și îi încuraja. El avea o anumită filozofie despre viață și zicea : „Numai de ar fi sănătoși, să mănânce și să se joace acum cât is mititei, că le-a trece lor zburdălniciunea când or fi mari și i-or lua grijile înainte”. În concepția populară înțelege legitatea copilăriei : „dacă-i copil să se joace ; dacă-i cal să tragă ; dacă-i popă să cetească...” Îi privește cu duioșie, se gândește că a fost și el odată copil ca Zahei și ca Ion, și în bucuria lor re trăiește fericirea de odinioară. De aceea, le mai ia apărarea, prefăcându-se, la rândul lui, că vrea s-o necăjească și mai mult pe Smaranda : „Păi dă, măi femeie, tot ești tu bisericică, de s-a dus vestea ; încalte ți-au făcut și băieții biserică aici pe loc, după cheful tău, măcar că-ți intră biserică în casă, de departe ce-i...”.

6. Creangă este narator, dar și personaj literar (prin chipul lui Nică).
7. Argumentați (din textul literar) și arătați că în această capodoperă se ilustrează „copilăria copilului universal”.

Creangă este narator, dar în același timp este și personaj literar. Chipul lui Nică este pregnant în diversitatea tipologică umană. Creangă aduce o motivație superioară, arătându-se ce îl determină evocarea : „Hai mai bine despre copilărie povestim, căci ea singură este veselă și nevinovată”. Copiii, în seninătatea și ne-

8. Memorați un citat elocvent.

păsarea lor, în veselia și fantezia lor trăiesc în aspectul etern uman „copilăria copilului universal” — fericirea vârstei : „Ce-i pasă copilului, când mama și tata se gândesc la neajunsurile vieții, la ce poate să le aducă ziua de mâine, sau că-l frământă alte gânduri pline de îngrijire ! Copilul, încălecat pe bățul său, gândește că se află încălecat pe un cal din cei mai strașnici, pe care aleargă cu voie bună, și-l bate cu biciul și-l strunește cu tot dinadinsul, și răcnește la el din toată inima „deți ie auzul...” Povestitorul exclamă : „Așa eram eu la vârsta cea fericită, și așa cred că au fost toți copiii de când îi lumea și pământul, măcar să zică ce-a zice”.

În efluviile sale spirituale, revede psihologia specifică vârstei mici : „și eu eram vesel și șturlubatic și copilăros ca vântul în tulburarea sa”, viața era dominată „de jocuri și jucării pline de hazul și farmecul copilăros”, scoteam mâțele de prin ocnite și cotruțe și le flocăiam și le șmotream...”, când începea toaca la biserică, Zahei „toca la stativă de pâraie pereții casei și duduie fereștile, iar el cu talanca de oi, cu „o țoală în spate și câte un coif de hârtie în cap” cântau „Aliluia și Doamne miluiește, popa prinde pește” ; cu îndrăzneală „priveam țintă în ochii” părinților și continuau „hârjoana” și „incurile”.

9. Artă narațiunii la Creangă.

Creangă este un povestitor desăvârșit, narațiunea alternează cu fragmente dialogate, reprezentate scenic, mântuite de autor sau parcă jucate. Autenticitatea reținerii merge până la identificarea cu personajele. Povestește cu vervă, neobosit, convingător, folosește tehnica orală a spunerii. Ca cititori suntem izbiți de mulțimea mijloacelor tipice de expresie, de energia expresivă a graiului moldovenesc. T. Vianu remarcă : „Imaginile, metaforele, comparațiile lui Creangă sunt ziceri tipice ale poporului, expresii scoase din marele rezervor al limbii”, „este un stilist abundent folosind formele oralității”.

Sunt folosite formele graiului viu, regionalisme : motocel, prichiciul, mijoarca, cotruță, opsas, benchi, curechi, stativă, a șmotri, a secela, șturlubatic ; locuțiuni și expresii sugestive : a sălta inima de bucurie, a da paie, a fi toată lumea a mea, a ridica casa în slavă, a coși în bătaie, a se lua la hârjoană. Interjecțiile și vocativul-apelativ sporesc oralitatea stilului : hai, ia, măi, uite, ha, na-na, copile, omule, măi femeie etc.

Este necesar să precizăm că marele povestitor recrează limba operei, o toarnă în tiparele unei rostiri individuale, originale. Amintirile sunt creația unui artist superior, genial prin care „poporul întreg a devenit artist individual” (T. Vianu). Jovialitatea, verva, umorul sănătos sunt semnul inteligenței și spontaneității. Creangă zugrăvește „o natură umană”, „rustică și jovială”. Uneori observăm alunecarea povestirii de la lucruri serioase spre glumă, ironie,

autoironie, spre aluzii și întâmplări hazlii. Textul prinde suculența autoironiei : „știa, vezi bine, soarele cu cine are de-a face, căci eram feciorul mamei...”. Dialogul dintre Ștefan a Petrei Ciubotariul și Smaranda evidențiază atitudinea lor față de comportamentul zgomotos, neastâmpărat al copiilor :

„— Poi dă, măi femeie, tot ești tu bisericoadă (...)

— Ei, apoi ! minte ai, omule ? mă mieream eu, de ce-s ei așa de cumiți, mititeii ; că tu le dai nas și le ții hangul. Ia privește-i cum stau toți și se uită țință în ochii noștri, parcă au de gând să ne zugrăvească...”

10. Considerații ale criticii literare.

Pe marele povestitor clasic îl simțim mereu polivalent, mereu proaspăt. „În scara valorilor culturii naționale și universale există o cotă Creangă — una din permanentele spiritualități românești. Fenomenul Creangă rămâne în continuare un subiect deschis, privilegiu al valorilor fundamentale” (C. Ciopraga).

Alte întrebări și exerciții :

1. Ce înțelegeți prin oralitatea stilului ? Exemplificări din text.
2. Ce înțelegeți prin umor ? Exemplificări din text.
3. Care trăsături anume caracterizează „copilăria copilului universal” ?
4. Citiți în întregime partea a doua a Amintirilor.
5. Scrieți numele a 12 personaje întâlnite în capodopera „Amintiri din copilărie”.
6. Găsiți sinonime pentru cuvântul „a evoca”.

CĂLIN (file din poveste)

(fragment)

VIII

de MIHAI EMINESCU

1. Argumentați ideea : „Călin (file din poveste) de M. Eminescu este o „prelucrare măiestrită după un basm popular”.

În eternul izvor de apă vie „mai curat decât lamura”, folclorul, Eminescu a descoperit mituri, motive, teme, sonorități, multe valori ale gândirii și simțirii poporului. Cu pasiune a cules, a prelucrat și a decantat folclorul, transfigurând artistic acest tezaur național. În basmele : „Călin Nebunul”, „Fata în grădina de aur” a întrezărit potențele simbolice, încât mitul zburătorului, prin transfigurare artistică, dă perspectiva ideală a iubirii nestinse (ca în „Luceafărul”), sau a iubirii împlinite, fericite (ca în „Călin — file din poveste”).

Povestea fantastică din „Călin — file din poveste”, oglindește în viziuni alegorice ample, organizate în opt părți, mitul zburătorului — mitul erotic și mitul comuniunii om-natură. Motivul dorului devine o metaforă cu încărcătură maximă, de trăire poetică. La M. Eminescu, „dorul este un fel de ecou ce se amplifică la nesfârșit în sufletul său”, este o stare complexă și impenetrabilă (T. Vianu). Iubirea unei fete de împărat pentru Zburător, fiind neînțeleasă de craiul-tată, aduce zbucium. Fata este alungată și își găsește adăpost într-o colibă în inima codrului. Dorul este mistuitor. Zburătorul rătăcește prin lume timp de șapte ani și numai după aceea își regăsește ființa iubită. Nunta devine o expresie a plenitudinii, se desfășoară într-un loc mirific, în „pădurea de argint”, dincolo de „codrii de aramă”.

2. Memorati primele două fraze poetice din această operă literară.

Natura și dragostea sunt teme romantice prin excelență, ele impun în poezia eminesciană o gamă întreagă de motive specifice: codrul, pădurea de argint,

floarea albastră, revărsarea vegetalului, lacul, izvoarele, luna, lumea siderală — precum și dorul de dragoste, aspirație spre iubirea absolută. Natura apare blândă, ocrotitoare, ca loc tainic și feeric pentru comuniunea spirituală, erotică. Iubirea este o formă de participare la viața lumii și a universului de aceea este proiectată într-un spațiu edenic și pur. „Pădurea de argint” este un univers plin de farmec în vecinătatea „codrilor de aramă”. Epitetele „de argint”, „de aramă” nu sugerează materialitatea, ci cromatică, luminozitatea misterioasă și muzicalitatea foșnetului. Eminescu nu este un poet al formelor, este poetul luminii și al muzicii. El percepe peisajul prin toate simțurile, într-un mod subiectiv: „iarba pare de omăt”, „pare că și trunchii vecinici poartă suflete sub coajă”, „ce suspină printre ramuri, cu a glasului ei vrajă”. Izvoarele pulsează mișcarea eternă, își sporesc frumusețea pentru că oglesc cerul, reflectând strălucirea lui, se văd „izvoare zdrumicate peste pietre licurind”, Ele sar în bulgări fluizi peste prundul din răstoace / În cuiar rotind de ape, peste care luna zace”. Cuvântul „zace” are semnificația de „domnește” — izvoarele captează și răsfrâng vraja astrului tutelar al nopții „luna”. Metafora „bulgări fluizi” este plină de prospețime, are multă forță de sugestie, precum și metafora „cuiar rotind de ape” ce semnifică mișcarea în vârtej continuu, sunetul apelor și irizările neobișnuite. Tabloul descriptiv fascinant este susținut și de muzicalitatea versurilor, prin aliterații (frecvența unor sunete): l, r, o, u, căci izvoarele:

*„Ele trec cu harnici unde și suspină-n flori molatic,
Când coboară-n ropot dulce din tăpșanul prăvălatic”.*

Epitetul „dulce” are o nouă încărcătură semantică, este investit cu o trăsătură ce se adresează urechi, fanteziei auditive a cititorului (înseamnă „plăcut — muzical”, „fermecător și ademenitor”). Chiar imaginea auditivă se amplifică miraculos prin expresia „dulce ropot”.

3. Prezentăți tabloul descriptiv al naturii feerice, „pădurea de argint” marcând efectul stilistic al unor mijloace artistice de expresie.

Peisajul eminescian este vast, se întrepătrund regnurile : vegetal, mineral, cosmic. Vegetalul este luxuriant (foarte bogat), precum sufletul său încărcat de emoții și sentimente infinite în raport cu natura și dragostea. Imaginile sunt plasticizate prin personificări : „flori

albastre tremur ude în văzduhul tămâiet”, „trunchi vecinici (...) suspină printre ramuri”. „Mândrul întuneric” creează contrastul mirific cu strălucirea izvoarelor și a lunii, „cu lacul care-n tremur somnoros și lin se bate”. Astfel, natura apare ca un suflu lăuntric al poetului, ca o suprarrealitate. Transfigurarea artistică, prin aceste personificări și epitete personificatoare conferă tabloului descriptiv multă vrajă, încât realul tinde spre feericul fantastic din tabloul nunții împărătești.

„Sărbătorile murmuitoare” din natură sunt celebrate prin zborul a „mii de fluturi mici albaștri”, a „mii de roiuri de albine” care „curg în râuri sclipitoare”. Aici, în context cuvântul „râuri”, prin transfigurare poetică, sugerează grația, mișcarea fluentă a acestor ființe atrase de „florile de miere pline” ce „împlu aerul văratic de mireasmă și răcoare”.

Alături de elementele vizuale, auditive și de mișcare se află și elemente olfactive „tămâiet”, „mireasmă”, chiar și termice „răcoare”. Astfel, tabloul descris se amplifică, deoarece poetul trăiește sentimente complexe în raport cu natura divină a nopții de vară, când solemnitatea nunții are loc.

4. Ce asemănări ați observat între portretele nuntașilor de aici și cele din basmele noastre populare ?

„Lacul” este un ochi al pădurii de argint, deschis spre imensitățile cosmice. Nunta fantastică din lumea împărătească se desfășoară :

*„Lângă lacul care-n tremur somnoros și lin se bate,
Vezi o masă mare-ntinsă cu flăclii prea luminate
Căci din patru părți a lumii împărați și împărătese
Au venit ca să serbeze nunta gingașei mirese ;
Feți-frumoși cu păr de aur, zmei cu solzii de oțel,
Cititorii cei din zodii și șăgalnicul Pepele”.*

Realul se întrepătrunde cu fantasticul : „feți-frumoși”, „zmei”, „cititori de zodii”, „șăgalnicul Pepele”, „nunun mare, mândrul soare”, „nuna mare, mândra lună”.

*„Socrul roagă-n capul mesei să poștească să se pună
Nunun mare, mândrul soare și pe nună, mândra lună.
Și s-așază toți la masă, cum li-s anii, cum li-i rangul,
Lin viorile răsună, iară cobza ține hangul”.*

Craiul „socru-mare” poartă pe capul său „mitră”, în mână ține „schiptrul” — însemnele puterii. Marele împărat e răsfățat „rezemat în jilt cu spată”, „Șade în perine de puf”, pajii îl apără cu crengi „de muscuțe și zăduf”.

Împlinirea erotică prin nuntă este o aspirație a comuniunii perfecte a celor două suflete pline de dor și dragoste :

„Acum iată, că din codru și Călin mirele iese,
Care ține-n a lui mână, mâna gingașei mirese
Și foșnea uscat pe frunze poala lungă-a albei rochii,
Fața-i roșie ca mărul de noroc i-s umezi ochii“.

Credința populară în „destin“, în „noroc“ se consemnează prin fericirea ce atinge apogeul în sufletul fetei de împărat : „de noroc i-s umezi ochii“ („noroc“ — „destin fericit“ în acest caz).

5. Ce sentimente trezește portretul gingașei mirese“ ? (Motivați aceasta prin trăsăturile fizice și psihice).

Portretul „gingașei mirese“ evidențiază mai ales lumea sa lăuntrică, intensitatea emoției ce îmbujorează fața („fața-i roșie ca mărul“), ce îi luminează ochii („de noroc i-s umezi ochii“), „Flori albastre are în păru-i“, fiindcă ele sem-

nifică idealul și fericirea, mai are „o stea în frunte“ — simbolul „iubirii nestinse“, pentru „dragostea cea peste fire“.

Fata de împărat este angelică, fantastică :

„La pământ mai că ajunge al ei păr de aur moale,
Care cade peste brațe, peste umerele goale“.

Plină de grație, serafică „vine mlădioasă“, „trupul ei frumos îl poartă“, căci trăiește clipele sacre ale nunții, ale destinului fericit.

Fantasticul feeric domină tabloul nunții, revarsă încântare și vrajă, stimulează imaginația cititorului, îi amplifică vibrația afectivă. Fantasticul poetic, miraculos conferă poemului o valoare semnificativă.

Titlul „Călin (file din poveste)“ ne îndrumă spre a înțelege că în această operă, lirismul este impregnat de elemente epice. „Narațiunea apare ca o poveste“, „o istorie transfigurată“, „o invenție epică originală“, „actul epic este act de creație“, exprimă atitudinea lui Eminescu față de natură și dragoste (I. Vlad).

6. Prin ce se aseamănă nunta găzelor cu o nuntă tradițională, țărănească ?
7. Ce înțelegeți prin cuvintele și sintagmele : „Imaginația poetului“, „fantezia poetică“, „reverie“, „un vis“, „vis feeric“ ? Puteți stabili sinonimia ?

Alături de nunta împărătească se desfășoară și o nuntă a găzelor — și aceasta este proiectată de fantasticul alegoric. Comportamentele umane sunt atribuite acestor ființe personificate. Un „greier crainic, sprinten“ se avântă cu elan pe masa împărătească „ridicat în două labe, s-a-nchinat bătând din pînă“, „tușește“, „își încheie haina“ zice : „Să iertați, boieri, ca nunta s-o pornim și noi alături“.

Poetul trece la tabloul paralel, al nunții găzelor, prin întrogații retorice, care sporesc interesul cititorului, aducând surpriza fantastică :

„Dar ce zgomot se aude ? Bâzâit ca de albine ?“

Păienjenișul se așază, iar peste el „trece-n zgomot o mulțime de norod“, „trec furnici ducând în gură de făină marii saci“ destinați pentru plăcinte și colaci, „albinele aduc în gură miere“, „aduc colb mărunt de aur“ pentru cerceii ce vor fi făcuți de „cariul, care-i meșter mare“, „vine nunta întreagă“, „vornicel e-un greiere!“, „un bondar“ „glăsuiește încet un cântec“. Alaiul mirelui devine fantastic, „mirele flutur“ este adus de lăcuste, „într-o coajă de alună“, urmat fiind de „țânțarii lăutari, de „gândăcei și cărăbuși“. Finul umor se percepe în această imagine a alaiului, dar și în imaginea ce o prezintă pe „mireasa viorică“, ce „i-așteaptă-ndărătul ușii“. Tabloul este o reverie romantică, „un vis“ — o fantezie plină de grație, cu câteva note de fin umor. Muzicalitatea versurilor lungi (de 14—18 silabe) cu rimă împerecheată, cu o cadență amplă, armonioasă, cu aliterații, eufonii creează impresia de mișcare lentă, fantastică, unduioasă.

8. Subliniați ideea :

„Eminescu este cel mai mare creator de limbă literară“ (prin versuri, sintagme, figuri de stil, vocabular, sonorități, etc.).

În contextul poeziei un rol important îl are „simbolismul fonetic“ (Iorgu Iordan), fiindcă se poate vorbi de un „motiv muzical“ sugerat de metrica versurilor și ondularea vocalelor, care trezesc în mintea cititorului relații și reprezentări despre atmosfera fantastică.

Folosirea unor cuvinte în formă populară sau arhaică (mândru, izvoară, omăt, tămâiet, împlu) sugerează eternitatea sentimentului iubirii. Epitetul „mândru-mândră“ are rezonanțe majore de superlativ absolut, pentru a susține ideea de unicitate : „mândră glăsuire“, „mândru soare“, „mândra lună“ ; este preferată înversiunea (ca procedeu stilistic), fiindcă accentul cade pe sublim. Prin arhaisme, poetul creează atmosfera specifică (schiptru, mitră, faur, pagii), dar și prin regionalisme (omăt, tăpșan, perini, zăduf, răstoace, bondar, colb). Cu naturaleță asamblează, în context, chiar și neologisme (fluizi) deoarece Eminescu este cel mai mare creator de limbă literară.

Fragmentul acesta studiat arată predilecția romantică pentru peisajul nocturn. „Eminescu face din poezia nopții o scară imagină către lumină“ (C. Ciopraga). Sunt admirabil realizate alternanțele de planuri, real și ireal.

Întreaga poezie „Călin (file din poveste)“ ilustrează că „Opera lui M. Eminescu crește cu rădăcinile în cea mai deplină tradiție și este exponentă deplină, cu toate aspectele sale, a spiritului autohton“ (G. Călinescu).

Poetul chiar mărturisea : „Dumnezeul geniului m-a sorbit din popor, cum soarbe soarele un nour de aur din marea de amar“.

Alte întrebări și exerciții :

1. Ce înțelegeți prin descrierea poetică în versuri ; dar prin descrierea poetică în proză ? Exemplificați.
2. Ce titlu sugestiv propuneți fiecărei părți din acest fragment ?

3. Selectați epitete, comparații, metafore, personificări, inversiuni, enunțuri și arătați rolul lor în crearea atmosferei de basm.
4. Ce observații puteți face asupra bogăției lexicului eminescian?
5. Găsiți sinonime pentru cuvintele: colb, răstoacă, crai și crainic.
6. Ce rol au în planul narativ verbele la persoana a II-a: „treci”, „vezi”, „auzi”, ; interjecția „iată”?

PLUGARI

de OCTAVIAN GOGA

1. Argumentați afirmația lui Goga: „Mă simt ispitit de o poezie umană...”; precizați sensul creației sale poetice.

Când primea Premiul Academiei Române la numai douăzeci și patru de ani, se știa că Octavian Goga va fi un poet în cel mai înalt și mai adânc înțeles al cuvântului, nu pornind de la teorii sau sentimente generale, ci de la nemărginita

dragoste pentru ca sa, pentru brazda sa, pentru biserica sa, pentru satul său. Poetul însuși declarase: „Mă simt ispitit de-o poezie largă, umană, dincolo de plângerile trecătoare”.

Titu Maiorescu observa că „patriotismul a devenit unul din izvoarele lui Goga și-l inspiră în modul cel mai firesc. Dovada stă în aducerea și descrierea unor figuri obișnuite din viața poporului, care însă câștigă deodată o luminare și strălucire extraordinară”.

Poetul își vedea într-un fel al său, cu totul original, rostul artei: „Eu, grație structurii mele sufletești, am crezut întotdeauna că scriitorul trebuie să fie un luptător, un deschizător de drumuri, un mare pedagog al neamului din care face parte, un om care filtrează durerile poporului prin sufletul lui și se transformă în trâmbiță de alarmă”.

Poezia „Plugarii” face parte din volumul „Poezii” publicat în 1905, volum ce include și poeziile „Rugăciune”, „Oltul”, „Noi”, „Casa noastră”, „Clăcașii”, „Apostol” etc.

2. În ce constă viziunea realistă a lui Goga asupra plugarilor — clasă socială cu mari virtuți?

În totalitate, poezia lui Octavian Goga stă sub semnul privirii, al ochiului descoperitor dincolo de lucruri, privire care vede nu contururi, ci relații. De aceea, poezia aduce în prim plan atmosfera satului transilvănean, imaginea

țăranului muncitor la plug, având valențe mitice. Lumina privirii e tristă. Izvorul neamului românesc a zămislit prin veacuri oameni urgisiți, condamnați la o muncă veșnică, la truda neistovită cu care au urcat timpul ca pe un munte al durerii.

3. În portretul generalizator al plugarului se reliefează sentimentul muncii, fiind singurii truditori ai gliei.

Poezia lui Octavian Goga nu cântă propriile suferinți, ci durerea altor inimi. Poetul creează un portret generalizator al omului lucrător al pământului: „Eu n-am fost țăran, dar am priceput păsurile satului și m-am contopit cu dure-

rile lui“.

Țăranul lui Octavian Goga e un om chinuit, el întruchipează tipul țăranului român, peste care s-au scurs secolele și necazurile. Între plugarul, prezentat simbolic, și poet se realizează o relație strânsă, o relație umană nouă, bazată pe caracterul profund mesianic, vizionar, al poetului.

Adresarea e directă, versurile au simplitatea apelor curgânde și a sufletului îndurerat:

*„La voi aleargă totdeauna
Truditu-mi suflet să se-nchine ;“*

Ideea vizionară transpare puternic „Voi singuri străjuți altarul / Nădejdi noastre de mai bine“. Prezentul verbului are valoarea de prezent continuu. Țesătura textului realizează o proiecție de grup, sugerată de repetiția pronumelui „voi“, cu referire la plugari.

Portretul plugarilor întărește ideea de neam creștin, zbuciumat mereu și condamnat la a nu avea sărbătoare. Plugarii sunt pentru poet „cei mai buni copii ai firii / Urziți din lacrimi și sudoare“.

Plugarii simbolizează izvorul energiilor, de aceea, sufletul hăituit de eternele întrebări ale omului ce creează, vede în apropierea de plugari apropierea de izvor, izvorul dător de viață și de elanuri.

Plugarii devin străjuitorii de neam, de țară, de credință, singurii care pot cu adevărat sprijini altarul „Nădejdi noastre de mai bine“. Tonul versului devine acum plâns de strună.

**4. Explicați trăsura :
comuniunea cu natura,
cu țara plugarilor.**

Sanctificarea truditorului se realizează în poezia lui Octavian Goga prin adorație aproape divină față de cei ce împart în egală măsură „jalea cea mai

mare“ cu „truda cea mai sfântă“. Destinul, „cerul“, a lăsat asupra plugurilor tainicele lui daruri: „clipirii voastre-nduioșate / I-a dat cea mai curată rază / Din sfânta lui seninătate“.

Același destin e legat pentru totdeauna de peisajul în care s-a născut. Coordonatele sufletului românesc au mișcat mereu resortul tainic al legăturii om-natură. De aceea, plugarii au „inimă să se-nfioare, / De glasul frunzelor din codru / De șopot tainic de izvoare“.

(În ce constă metafora „ochiului viu“?)

Se cuvine să reținem metafora ochiului viu, metafora privirii veșnic scânteietoare. Chiar dacă truda uriașă asprește înfașurarea, ochiul rămâne „primăvară“. Ochiul aduce la suprafață meandrele sufletului și aceste întorsături de gânduri și scânteii de poezie înnobilează trupul uscat până într-atât încât glia își desfășoară blând tainele dinaintea celui ce o cunoaște.

Expresia poetică se încarcă acum de simboluri. Octavian Goga vorbește despre natură și om, despre comuniunea dintre clasa socială și țară : „Căci toată floarea vă cunoaște / Și toată frunza ei vă știe“.

5. Comentati înțelesul strofei a IV-a (exercițiul este impus de manualul vostru).

a) Portretul generalizator al plugarilor se împlinește și prin faptul că ei sunt creatori de frumos, de tradiție, basme, doine și hore.

b) Imaginația creatoare a poporului este preamărită prin odă, (este apoteozată).

c) Stabilește conexiuni ideatice și estetice cu alte părți ale poeziei (Poezia este întregul, iar voi vă ocupați de parte); Faceți trimitere și spre strofa a V-a (puțin și necesar).

O altă componentă spirituală a plugarilor — alături de sentimentul muncii — este sentimentul pentru frumos. Plugarii sunt creatori de frumos, de tradiție, doine, hore și basme. Printr-o forță artistică nebănuită, ei transfigurează artistic crâncena realitate, încât „Atâta strălucire încap / În bișul bordeiaș de paie“. Ei creează simboluri pentru idealurile lor sociale și naționale : „Crai“, „zâne“, „Cosânzene“. Aici, în context, cuvântul „strălucire“ nu mai are o semnificație pentru un obiect concret, el devine un substantiv abstract ce reliefează universul spiritual bogat și creativ al poporului. Antiteza dintre strălucirea spirituală și sărăcia materială a bordeiașului de paie scoate și mai mult în evidență profilul moral al plugarilor elogiați, de poet, în tonalități de odă (cu vibrații elegiace). Pe calea fantasticului popular, prin transfigurare artistică, plugarii întrezăresc victoria binelui asupra răului social : „La voi coboară Cosânzeana / A

visurilor noastre doamnă“. Metafora „a visurilor noastre doamnă“ are o puternică forță de sugestie, revelând posibila realizare a idealurilor de dreptate și libertate, prin simbolul luminos, de basm „Cosânzeana“.

Bogăția imaginației lor face ca în tainica umbră a sălașelor să plângă doinele și să râdă hora, să se reverse jalea milenară prin cânt sau să se învâlbureze ritmul pașilor prin jocul tradițional. Cele două personificări din versul „Plâng doinele și râd hora“ ne convinge puternic despre legătura indisolubilă dintre creațiile populare și existența plugarilor ; aceste producțiuni artistice, originale și de mare tradiție, devin oglindă vie pentru dureri și bucurii, pentru toată gama sufletească („plâng“, „râd“).

- d) Valoarea tonică, educativă, mesianică a creației populare.

Timpul afectat creării unor noi producții artistice este bine determinat „Când doarme plugul pe roțile / În pacea serilor de toamnă“, când munca de pe ogoare s-a încheiat. Verbul „coboară“, din punct de vedere semantic, aici în context, are înțelesul de „vin în imaginația voastră“, „apar în fantezia voastră creatoare“ simboluri luminoase pentru perspectiva vieții. Mesianismul (spiritual profetic, vizionar) se degajă din subtext, chiar : „La voi coboară Cosânzeana a visurilor noastre doamnă“, „vin“, „crai cu argintate coifuri“, „Și-n azur zânele bălaie“. Deci determinările pentru ființele fantastice, din basmele create de plugari, aduc irizări ce tind de la concret spre abstract, spre lumina spirituală : („argintate coifuri“, în „aur“ sunt îmbrăcate zânele bălaie).

- e) Valențe expresive ale lexicului : „cuvinte“-cheie, „cuvinte-concept“

La Goga, cuvintele cheie devin concept pentru starea social-istorică din Transilvania : „plugul“, „roțile“, „coboară“, „vin“, „Cosânzeana“, „zâne“, „bordeiaș“, „biet“, „strălucire“. Voit, cuvintele lui Goga „n-au strălucirea și netezimea marmorei șlefuite. Ele par mai degrabă a fi cioplite dintr-o cremene dură și înnegrită de vreme, dar care scăpără neconținut scânteii sub amnarul unor patimi fără leac“ (I. Dodu Bălan).

- f) Versificația — câteva observații care corespund fluxului liric al odei (cu tonalități elegiace).

Octava (strofa cu 8 versuri) slujește perfect arhitectonicii compoziționale a acestei ode spre a exprima fluxul lirismului tumultuos, încărcat de idei și sentimente. Versurile au o metrică de 8—12 silabe, au un ritm iambic (piciorul metric bisilabic cu accentul pe a doua silabă), imprimă o cadență solemnă, dar și gravă. Muzicalitatea susține fluxul liric, interioritatea poetului, prin sonorități și euforii. „Goga se identifică cu întreaga mișcare de redeșteptare a energiei sociale și naționale de la începutul veacului nostru“ (E. Lovinescu). Poetul se simte solidar cu suferințele plugarilor, clăcașilor și de aceea realizează, prin volumul „Poezii“ (1905) o tulburătoare monografie lirică, în cadențe muzicale ce exprimă „dorurile“, „visurile noastre“.

6. Plugarii sunt marea forță socială pentru realizarea idealurilor.

Poetul mesianic anunță viitorul pe un ton enigmatic, oracular, apocaliptic — fiind convins că „va străluci odată vremea / Norocul nostru, — al tuturor“.

Tonalitatea oraculară sporește emoția halucinant :

„Ci-n pacea obidirii voastre,
Ca-ntr-un întins adânc de mare,
Trăiește-nfricoșatul viitor
Al vremilor răzbunătoare“.

„Pacea obidirii“ este o energie aparent latentă, ca un calm temporar, „întins adânc de mare“ (comparație, revelatoare“, în care se profilează „viforul“ răzbunării. Lupta dreaptă, pentru idealurile lor nobile, este imaginată stihial, la proporții nebănuite „înfricoșatul vifor“. Aceste versuri au un sens unificator pentru toate imaginile din poezie, se relevă încrederea într-un viitor mai bun pentru popor. Plugarii sunt o mare forță socială care străjuiește „credința“, „altarul nădejdi noastre de mai bine“ („altarul“ metaforă sugestivă, plasticizantă).

În „Plugarii“ se degajă cu o încărcătură maximă „dorul“ (motivul dorului) în raport cu idealurile lor. G. Călinescu preciza : „În poezia lui Goga dăm de structura poeziei lui Eminescu, astfel acoperită, încât abia se bagă de seamă. Goga a intuit mai bine decât oricare geniul poetului „Doinei“ și a știut să-l continue cu materie nouă“ ; „De aceea, poezia lui Goga este greu de comentat, atât de straniu și zguduitor“ ; „După Eminescu și Macedonski — Goga e întâiul poet mare din epoca modernă, sortit prin simplitatea aparentă a liricii lui să pătrundă tot mai adânc în sufletul mulțimii, poet național totodată și pur ca și Eminescu“.

Alte întrebări și exerciții :

1. Ce înțelegeți prin noțiunile de teorie literară : „genul liric“, „odă“, „elegie“, „ritm iambic“.
2. Care sunt sentimentele ce îl animă pe poetul mesianic de a-și închina opera aceasta Plugarilor (porniți de la afirmația „Al vostru-i plânsul strunei mele) ?
3. Reamintiți-vă alte ode (titlul și numele scriitorului) studiate la clasă și cuprinse în programa de examen. Stabiliți similitudini și note particulare de diferențiere.
4. Descrie vibrația ta sufletească (emoțiile și sentimentele proprii) la lectura acestei poezii memorabile.
5. Căutați și selectați din „limbajul artistic solemn“ cuvintele „cu o tentă arhaică“ și „regională“.
6. Comentați versurile : „Sfințiți cu roua suferinții / Tărâna plaiurilor noastre !“ ; Revelați sensul figurat al cuvântului „roua“.
7. Ce argumente aduceți pentru a reliefa aprecierea de critică literară făcută de G. Călinescu : Goga este „poet național totdeodată și pur ca și Eminescu“.

NOI

de NICHITA STĂNESCU

1. Ce cunoașteți despre opera marelui Nichita Stănescu ce se impune prin originalitate și modernitate, prin inovație stilistică. (Argumentați cu unele poezii pe care le-ați receptat în planul vostru spiritual, dar și cu poezia „Noi“).

Nichita Stănescu nu seamănă cu nimeni. Este propriul său reper. Opera sa reflectă o extraordinară aventură interioară, aparținând structurii liricii moderne. Impune prin originalitatea ireducibilă a expresiei sale un sistem poetic personal.

„Nichita Stănescu este un poet fantast și în același timp dramatic, un contemplativ și un luptător, un sentimental și un cugetător liric original și captivant, un mitic vizionar și un iubitor de real...”

(N. Manolescu). Limbajul său poetic materializează concepte, idei în forma plastică a poeziei moderne ca în volumele: „O viziune a sentimentelor”, „Dreptul la timp”, „11 elegii”, „Alfa”, „Oul și sfera”, „Necuvintele”, „Un pământ numit România”, „Măreția frigului” etc.

Poezia „Noi” poartă semnele distincte ale originalității, atât în felul în care poetul concepe indisolubilă comuniunea dintre popor, țară și istorie, cât și în felul poetic de a se exprima, fiindcă eliberează genial energiile ascunse ale logosului. „E peste tot, în poezia lui N. Stănescu, o pregătire de zbor, o plutire sub ceruri transparente, o bătaie de aripi a materiei, gata să țâșnească în văzduhuri misterioase” (Eugen Simion).

2. Evidențiați raportul dintre tradiție și inovație — în planul lirismului național.

În spiritul tradiției lirice românești, comuniunea poporului cu natura se reia, însă dintr-o perspectivă modernă; relației popor — patrie îi atribuie sensuri adânci în concordanță cu o mitologie

unică a spiritului său creator: „Noi suntem semințe și pământul e al nostru”. Metafora „seminței” vine în fluxul lirismului nostru din timpuri îndepărtate, din colinde, apoi prin prelucrare și decantare, a acestui simbol (de către Alecsandri, Eminescu, Blaga ș.a.), se încarcă de noi semnificații. La N. Stănescu, simbolul acesta metaforic „Omul-sămânță” degajă optimismul unei reînnoiri, regenerări. Microcosmosul „semințe” intră în raporturi esențiale, vitale, de plenitudine, cu macrocosmosul „pământul”. Deci limbajul poetic se substanțializează spectaculos și degajă emoția profundă a identității naționale, conștiința și mândria apartenenței noastre la acest spațiu etern.

3. Argumentați că această poezie este o sublimă definiție a spiritului nostru național. Prin ce trăsături specifice noi avem o personalitate distinctă?

Existența patriei se identifică, de fapt, cu diferitele aspecte ale vieții spirituale și materiale a oamenilor aflați într-un spațiu determinat geografic și istoric : „știm cel mai bine locul și patima și rostul, / știm cel mai bine legea și mersul înainte, / suntem, după nevoie, și lacrimă și dinte“.

Conștiința de sine a poporului este exprimată de poet prin reluarea în anaforă (la începutul versului) a construcției „știm cel mai bine“ urmată de enumerarea unor simboluri : „locul“ — semnifică patria ce o avem de la străbuni, glia sfântă ; „rostul“ și „legea“ — subliniază tradițiile de muncă, de luptă, precum și concepțiile de viață, tradiția scrisă și nescrisă a poporului nostru ; „mersul înainte“ — precizează idealul național de viață liberă, pașnică și fericită, viitorul luminos. Acestor patru viziuni metaforice, ce grăiesc despre binele nostru, poetul le adaugă și imaginea dureroasă ce ne amintește de toate suferințele, vicisitudinile, nedreptățile sociale și naționale ; „știm cel mai bine (...) și patima“. Poporul ca un martir a avut o mare capacitate de suferință pentru binele țării.

Viziunea poetică se amplifică arătând complexitatea din planul evenimentelor istorice, dar și comportamentul nostru firesc în concordanță cu conjunctura : „suntem, după nevoie, și lacrimă și dinte“. Deci pe lângă acea capacitate de suferință „suntem... lacrimă“, avem o mare capacitate de luptă curajoasă pentru apărarea țării, suntem... și dinte“. Locuțiunea adverbială „după nevoie“ evidențiază strategia, rațiunea, hotărârea, înțelepciunea noastră.

4. Cum este subliniată identitatea noastră națională ?
Explicați motivul central „Noi“ raportat la compoziția arhitectonică și la titlul simbolic „Noi“.
- b) Sesizați unitatea viziunii poetice și fiorul mitic.

Cele trei catrene ale poeziei marchează o compoziție concentrată în jurul ideii de autodefinire a poporului. Titlul poeziei exprimat prin pronumele personal, la persoana I plural, ne atrage atenția asupra „esenței ideatice“, asupra identității noastre naționale, de care ne putem mândri. Reluarea acestui motiv liric al identității în fiecare strofă — prin pronumele „noi“, ne creează imaginea profilului spiritual al poporului : „noi suntem seminte...“ — sugerează frățietatea românilor cu glia străbună, indisolubilă comuniune ; hărnicia poporului e consemnată concis, simbolic „Aici și pâinea, sarea, noi, o avem la masă“ ; sentimentul demnității și al datoriei, al continuității pe acest pământ răscolitor într-o definiție sacră „Noi, suntem în picioare, sub noi străbunii sunt“. „A fi în picioare“, în contextul acesta poetic, locuțiunea verbală arată starea activă, de veghe permanentă, de luptă pentru continuarea și împlinirea idealurilor strămoșești. „Verbul primordial al lui N. Stănescu este verbul „a fi“ (Eug. Simion).

tatea românilor cu glia străbună, indisolubilă comuniune ; hărnicia poporului e consemnată concis, simbolic „Aici și pâinea, sarea, noi, o avem la masă“ ; sentimentul demnității și al datoriei, al continuității pe acest pământ răscolitor într-o definiție sacră „Noi, suntem în picioare, sub noi străbunii sunt“. „A fi în picioare“, în contextul acesta poetic, locuțiunea verbală arată starea activă, de veghe permanentă, de luptă pentru continuarea și împlinirea idealurilor strămoșești. „Verbul primordial al lui N. Stănescu este verbul „a fi“ (Eug. Simion).

Între trăsăturile morale ce definesc felul de a fi al nostru, al românilor, alături de dragostea de patrie, de tradiții, de trecutul eroic, se află și umanismul, ospitalitatea, spiritul de pace și bună vecinătate — coordonate sufletești moștenite din străbuni.

*„Nu cerem nimănuia nimic, însă oricine
Dacă el vrea-l numim și prieten și vecine“.*

5. **Observați că această poezie nu se încadrează într-o specie literară. Spiritul modern topește în retorta sa genială elemente de odă și de meditație — în chip măiestrit.**

Prin muncă avem totul, drept rezultat al hărniciei. Din inima pământului am scos bogățiile — „sarea“, glia blândă am fertilizat-o ca să avem rodul ei simbolizat aici, în context (ca rezultat) „pâinea“. De aceea, identitatea de sine, mândria legitimă le încercăm, gândind la faptul că „singuri“ ne-am ctitorit țara „zidindu-ne o casă“. Cele trei

cuvinte din fondul lexical principal: „singuri“, „zidind“, „casă“ nu mai sunt folosite, aici, cu sensul propriu, ele au o altă încărcătură semantică, ce vine din densitatea ideii, reflecției, afectivității poetului. Ni se creează o imagine mitică pentru uriașul ziditor — poporul — un nou meșter Manole. Axa gândirii poetice se armonizează cu discursul liric și cu viziunea originală:

*„Aici și pâinea, sarea, noi o avem la masă
Căci ne-am făcut-o singuri, zidindu-ne o casă“.*

6. **Faceți un efort și pătrundeți profund noțiunile filozofice — fiindcă poetul este reflexiv, meditativ. Comentați aceste versuri care exprimă „raportul dintre „național“ și „universal“.**

Spiritualitatea poporului nostru este o rezultantă plină de măreție. Din dimensiunea „naționalului“ și „universalului“, precum și din „sentimentul infinitului“ ne-am întrupat „Noi“ — poporul român, dar și poemul despre „Noi“ sub pana genială a lui Nichita Stănescu: „De aceea poate-n libertate să lucească deasupra noastră, universala boltă albastră“.

Cuvintele se constituie într-un nucleu stilistic semnificant pentru ambianța noastră națională: semințe, pământul, locul, rostul, legea, mersul, înainte, pâinea, sarea, masă, casă, străbuni, libertate. Acest nucleu stilistic sugerează identitatea noastră națională ce se proiectează în viitor, în infinitul temporar. Acest câmp semantic i se asociază expresia — sintagma „universala boltă albastră“ pentru a stabili mai evident raportul fericit dintre național și universal. „Noi“ în constelația universală avem strălucirea, personalitatea noastră, specificul nostru național.

7. Ce precizări puteți face pentru a revela și alte aspecte artistice ale poeziei „Noi” — care are un înălțător mesaj patriotic.

N. Stănescu este deosebit de original, nu numai în organizarea substanței lirice într-o structură modernă concisă, în trei catrene, ci și prin densificarea ideatică pe o spirală ascendentă, în acorduri muzicale, măiestrit cadențate. La sfârșitul versurilor, cuvintele ce intră în jocul subtil

al rimei sunt esențiale pentru ideea poetică : rostul, nostru, masă, casă, lucească, albastră.

Inovația de geniu concentrează lumea noastră într-o esență, într-o atmosferă globală „Noi”. Poezia a devenit o sublimă definiție a spiritului nostru național, realizată printr-o serie de afirmații convergente. Repetițiile și construcțiile simetrice, paralelisme, simbolurile, eufoniile, atmosfera lirică, textul și interioritatea poetică amplifică solemnitatea poeziei ce stă sub semnul celui mai fierbinte patriotism.

Nichita Stănescu a fost mereu convins de cauza cea mare a artei cuvântului când mărturisea : „Mișcării naturii cosmice trebuie ca omul să-i contrapună mișcarea gândirii sale”.

ARDEALUL

(fragment)

de NICOLAE BĂLCESCU

1. Mesajul patriotic al operei „Românii supt Mihai-Voievod Viteazul.

Nicolae Bălcescu este o personalitate multilaterală — istoric cu înalte concepții, gânditor și luptător patriot înflăcărat, iubind deopotrivă omenirea în-

treagă, scriitor cu strălucit talent artistic — împletind în opera „Românii supt Mihai-Voievod Viteazul” știința și poezia imaginii artistice.

Această operă a fost animată de o mare idee : elaborarea unei vaste monografii despre Mihai Viteazul, care să legitimeze aspirațiile prezentului la unitatea națională și să îmbărbăteze conștiințele contemporanilor săi printr-un exemplu sublim.

Compoziția arhitectonică este riguros proporțională și gândită în 6 cărți ca o evocare a vieții poporului român și nicidecum numai o povestire a unei domnii : „Libertatea națională”, „Călugăreni”, „Robirea țaranului”, „Unitatea națională”, „Mirăslău”, „Gorăslău”. Din acest plan s-au realizat 4 cărți și 32 de capitole „Mirăslău”, fiindcă suferința și sfârșitul tragic, al lui Bălcescu, i-au curmat cursul actului sacru, al scrierii pline de patos patriotic. Își propusese să oglindească opt ani de luptă, pilduitori „în sfânta carte unde se află înscrisă gloria României” (1593—1601), ca să pună „în fața ochilor fiilor ei, câteva pagini din viața eroică a

părinților lor“, încât aducerea-aminte, „să deștepte în noi simțământul datorinței ce avem de a păstra și de a mări pentru viitorime această prețioasă moștenire“.

2. Observați procedeele de a fora textul descriptiv :

- a) **Selectați elemente vizuale,**
 - auditive,
 - olfactive,
 - de mișcare,
 - termice.
- b) **grupați-le, trageți o concluzie asupra conținutului și formeii artistice.**
- c) **Urmăriți emoțional imaginile artistice,**
- d) **limbajul și efectele stilistice.**

Cartea a IV-a începe cu vestita și memorabila descriere în proză a Ardealului. Imaginea panoramică, monumentalul relief al acestei țări devine obiectul unei trăiri subiective unice (prin emoții, sentimente, efuziuni lirice). Stilul retoric, avântat, pletoric și cadentat susține ideea și sentimentul, încât imaginea artistică se proiectează original și impresionant „palat“, „cap d-operă de arhitectură“, unde „miazănoapte și miazăzi trăiesc alături una de alta și armonizând împreună“.

Tema peisajului este abordată cu un ochi de pictor și de arhitect. Scriitorul contemplă țara Ardealului și, în același timp, stabilește asociații, punând pecetea hieratică fiind „binecuvântată“ „de Dom-

nul pre pământ“. Astfel, scriitorul obține o imagine sintetică și revelatoare într-un stil poematic „Pe culmea cea mai înaltă a Munților Carpați se întinde o țară mândră și binecuvântată între toate țările semănate de Domnul pre pământ. Ea seamănă a fi un măreț și întins palat, cap d-operă de arhitectură, unde sunt adunate și așezate cu măiestrie toate frumusețile naturale ce împodobesc celelalte ținuturi ale Europei, pe care cu plăcere ni le aduce aminte“.

3) Imaginea artistică este creată prin întrepătrunderea planului obiectiv cu cel subiectiv. Appreciați raportul dintre realitate — operă — cititor (receptor).

Această imagine artistică impune cititorului „măsura și distincția tonului său“ (T. Vianu). Patriotul ardent, în descrierea naturii, întrepătrunde planul obiectiv al realității cu cel subiectiv, transfigurează realitatea : țara „seamănă a fi un măreț și întins palat“ — comparația vizează sublimul, armonia absolută, aceasta este amplificată prin cele două

epitete (dublete) „măreț“ și „întins“. Sentimentul sublimului este trăit deopotrivă de scriitor, dar și de cititor prin : maximă tensiune lirică până la extaz, prin grandios și solemn, prin elevația spirituală unică — fiindcă „țară“ e „cap d-operă de arhitectură“. Uimirea ne conduce spre fascinație și adorație patetică a sublimului real-mitic. Fraza curge metodic, cumulează elemente descriptive : linii, perspective, planuri spațiale ; cuprinde cuvinte, construcții și sonuri care sporesc muzicalitatea ; melodiosul imanent.

4) Ce rol are transfigurarea artistică în proza descriptivă ?

Peisajul alpestru (muntos) în măreția sa este surprins admirabil. Remarcăm strategia în alegerea punctului de unde ochii stăpânesc, liberi, orizontul : „e cul-

mea cea mai înaltă a munților Carpați“, „un brâu de munți ocolește precum zidul o cetate toată această țară“, mai sus chiar „se înalță două piramide mari de munți cu creștetele încununate de o veșnică diademă de ninsoare“ — imaginea aceasta se amplifică prin comparația personaficatoare „ca doi uriași, stau la ambele capete ale țării“. „Stânci prăpăstioase“, „munții uriași ai căror vâruri mângâie norii“ — aici se întrepătrund două regnuri, două planuri — geologicul și cosmicul într-o armonie desăvârșită ; „amenințătoare stânci de piatră“ care fac cu greu loc „pârâielor repezi“, „care mugind groaznic“, „se prăvălesc în cataracte“. Descrierii vizuale cu tablouri statice, monumentale, grandioase i se adaugă acum alte elemente descriptive : mișcarea și zgomotul cascadelor, care creează o stare sufletească aparent contradictorie „plac vederii și o spăimântează totodată“ — fiindcă sentimentul frumosului se explică nu numai prin armonie, ci și prin „unitatea în varietate“ (plăcere/spaimă, înseamnă aici „un fior cosmic“, o vibrație nebănuită, unică).

5) Descrierea este modul de expunere (Definiția ei ?).

Tabloul descriptiv se amplifică prin alte elemente spațiale ale reliefului : „Șiruri de dealuri nalte și frumoase“ apar transfigurate (prin comparație), „ca niște

valuri proptitoare“, „mărește pedestaluri înverzite“ (metaforă revelatoare), dealurile „varsă urnele lor de zăpadă peste văi și lunci“. Iată peisajul mioritic : deal — vale, el devine hieratic, liniile și volumele își impun vraja, apar succesive, întretăiate și mai ales unite într-o concentrare secretă și demiurgică a spațiului și a timpului.

Timpul vizează (ca și spațiul) două ipostaze : „zăpada“ și „revărsarea vegetalului luxuriant“ (păduri verzi, lanuri de grâu, porumb).

6) Seducția textului literar grăiește despre marele talent al lui N. Bălcescu (Argumentați ideea).

N. Bălcescu a mers în Ardeal, a văzut, a contemplat și a rechemat în minte imagini epopeice din istorie, a trăit intens intelectual și sentimental (trecutul și prezentul contemplativ). Această trăire

plină de patos patriotic devine o modalitate de cunoaștere, dar și de exprimare (prin operă). Seducția locurilor sfinte ridică și amănuntul descriptiv la putere astrală, fiindcă el privește dintr-o perspectivă cosmică : vede, aude, percepe termicul, olfactivul — nimic nu îi scapă, fiindcă totul este captat ca într-o uriașă oglindă magică „îmagea artistică“ ce atinge fiorul mistic. Mai mult, pătrunde cu intelectul și dincolo de obiecte în profunzimea solului plin de bogății miraculoase. Vegetalul este descris poetic : „păduri

stufoase“, „umbresc culmea acestor munți“, „stejari, brazi și fagii trufași înalță capul lor spre cer“, „o mare de grâu și de porumb“, „colori felurite ca un întins curcubeu“, apa gârlelor curge lin printre „lunci înverzite“, „câmpiile înflorite“. (Elementele cromatice și cele olfactive îmbogățesc acest univers, se realizează și un tainic spectacol al luminii, al irizărilor — precum și al umbrei întunecoase („păduri întunecoase“).

7) În ce constă originalitatea stilului acestui înflăcărat scriitor patriot ?

Textul literar pune în evidență câteva coordonate ale personalității scriitorului : elaborarea severă a materialului poetic, intelectualitatea cuprinde și tehnica descrierii, dă rostirii prin enumerații

o organizare melodică. Stânci prăpăstioase ; munți uriași, ai căror vârfuri mângâie norii, păduri întunecoase, lunci înverzite, livezi mirositoare, păraie repezi...“ ; „Apoi în tot locul, dai de râuri mari, cu nume armonioase, a căror unde port aurul. În pântecul acestor munți zac comorile minerale cele mai bogate și mai felurite din Europa : sarea, ferul, argintul, arama, plumbul, mercuriul, zincul, antimoniul, arsenicul, cobaltul, tuteaua, telurul și, în sfârșit metalul cel mai îmbelșugat decât toate, aurul, pe care-l vezi strălucind până și prin noroiul drumurilor“.

Aici, autorul cultivă epitetul pe scară întinsă, îi insuflă forța evocatoare, iar enumerația dă șansa cititorului de a privi spre măreția peisajului.

Regulile se întrepătrund armonios : geologic, vegetal, cosmic și chiar biologic : „păduri stufoase în care ursul se plimbă în voie ca un domn stăpânitor“, „în câmpii arse și văruite — bivolul dormitează alene“. Puritatea, primerdialul peisajului arată capacitatea artistică a scriitorului de a crea o atmosferă de o măreție și diversitate copleșitoare. Simțul vizual este puternic solicitat : „oriîncotro te-ai uita“, „vezi“ culori ce „farmecă vederea“, „plac vederii“, aurul îl „vezi“ strălucind. Verbele, locuțiunile verbale, care subliniază căutarea febrilă a celui ce străbate spațiile sacre ale Ardealului, au rezonanța deosebită în context : locurile „îți aduc aminte“, „dai“ ca la porțile Romei peste câmpii arse și văruite, „te afunzi“ într-o mare de grâu și de porumb, din care nu se mai vede calul și călărețul“. Aceste exemple subliniază că evocă natura dintr-un unghi cosmic, de sus — (spațial și spiritual), dar o descrie și dintr-o altă ipostază, a apropierei.

Nicolae Bălcescu își exprimă crezul patriotic într-o operă măreță, cu îndemânare verbală retorică tumultuoasă. Frazele ample încărcate de idei, sentimente, imagini artistice descriptive, ritmuri și sonuri — devin ritual pios pentru imaginea panoramică, dar și pentru amănunt. Câmpul semantic larg și cuprinzător se grupează în jurul cuvântului „țară“ (repetat, devenit motiv), „munți“, „stânci“, „păduri“, „lunci“, „livezi“, „văi“, „gârle“, „râuri“ etc.

Nicolae Bălcescu și-a adus contribuția „la procesul de înche-gare a limbii literare, îmbinând cu bun-gust neologismul cu ter-

menul arhaic de valoare plastică și adaptând sintaxa nevoilor unei comunicări nuanțate, energice și expresive“ (Paul Cornea).

Din admirația infinită a lui Eminescu desprindem esența: „Limba lui Bălcescu este totodată culmea la care a ajuns românimea îndeobște de la 1560 începând și până astăzi“.

„Românii supt Mihai-Voievod Viteazul, este o carte înalt educativă“, mesianismul lui N. Bălcescu este în stil aprins, tot atât de pozitiv ca al lui Kogălniceanu“. (G. Călinescu).

AMINTIRI DIN COPILĂRIE

(IV)

(fragment)

de ION CREANGĂ

1. Încadrați fragmentul în operă

Ultima parte a „Amintirilor din copilărie“ a fost scrisă în 1888, la interval de 6—7 ani de primele trei, dar a apărut postum, în 1892. Scriitorul aflat în „căutarea timpului pierdut“ a conceput o operă ce reflectă o atitudine ambivalentă, luminoasă din perspectiva sensibilității copilului de altădată și distanțatoare, atunci când perspectiva aparține omului matur (asociere originală a dorului și a umorului).

Acest bildungsroman are ca temă a părții a IV-a plecarea eroului de acasă, despărțirea lui de satul natal, ruperea de matricea sa. Acestea determină începerea odiseii înstrăinării lui odată cu intrarea în oraș, unde însă se va împlini uman și profesional.

2. Care este raportul dintre realitate și ficțiune, obiectiv și subiectiv, între autor și personajele operei?

Romanul pornește de la elemente autobiografice, locuri, oameni și evenimente atestabile istoric, ajungând la semnificații general valabile. Spațiul și timpul devin în operă simboluri ale permanenței noastre materiale și spirituale.

Astfel, satul Humulești, un sat moldovenesc de robii, cu case făcute din lut galben, humă, devine satul românesc al secolului al XIX-lea. Totul e individual și universal totodată, iar Creangă „...un reprezentant perfect al sufletului moldovenesc între români, al sufletului omului de la munte între țărani moldoveni“ (G. Ibrăileanu).

Nică este un alter ego al autorului, dar și copilul de totdeauna și de pretutindeni. Creangă se regăsește chiar în autoportretul lui Caragiale: „Sunt fiul operelor mele, al căror tată sunt“, acționând ca un Ianus bifrons în parcurgerea drumului de la natură la civilizație, de la transistorie la istorie.

„Amintirile din copilărie“ simbolizează „o metaforă enormă“ unificată prin viziunea „lumii ca spectacol“, în care autorul îndeplinește funcții plurivoce de comentator al întâmplărilor, actor ce le interpretează, precum și spectator miriapodic, toate într-o „povestire în povestire“.

3. Compoziția

Partea a IV-a a „Amintirilor” se structurează pe patru segmente semnificative : a) amintirea momentului în care s-a hotărât plecarea lui Nică de acasă ; b) evocarea emoționantă a satului și a oamenilor și meditațiile holteiului asupra preoților și călugărilor ; c) drumul spre Iași ; d) sosirea la Seminarul de la Socola.

4. Observați particularitățile artei și stilului artistic ale narațiunii

Opera, expresie a lirismului senectuții sugerează ideea „bucură-te de trecut”, de copilărie, când prezentul te apasă prea rău.

Fragmentul începe cu tripla comparație (cu ursul, cu țăranul și copilul) fixând astfel starea sufletească a eroului, ajuns „un holtei din păcate” când trebuie să părăsească satul în 1855, plecând la Iași să se facă popă.

Nică mai făcuse drumuri până atunci, dar cel ce urma era de șase poște, cel mai lung și care-l va usca de dor. Apare astfel în „Amintiri” motivul „drumului” bogat în semnificații și atât de frecvent în opera lui Creangă, cât și în întreaga literatură (în basme, la Eminescu, Caragiale, Macedonski etc.).

Eroul va pleca deci fără voință, căci vorba aceea : „Ursul nu joacă de bunăvoie” sau „mort-copt trebui să fac pe cheful mamei”, așa cum o sugerează aceste ziceri populare.

Lasă în urmă ce-i era drag : satul cu frumusețile sale, cu oamenii lui fără pereche, un spațiu etnografic, folcloric și istoric de care se simte încântat și mândru din cale-afară. Ca și la Coșbuc și Goga, satul lui Creangă are lăutarul său nemuritor. Inserția doinei lui Mihai scripcariul este un pretext pentru a-și descărca sentimentele ce-i rupeau inima, în momentul despărțirii. *„Frunză verde de cicoare / Astă-noapte pe răcoare / Cânta o privighetoare / Cu viersul de fată mare. / Și cânta cu glas duios, / De picau frunzele jos. / Și cânta cu glas suptire / Pentru-a noastră despărțire ; / Și ofta și ciripea / Inima de ț-o rupea !”*. Ofurile provocate de ce va fi se curmă repede la ideea că totul a fost o sărbătoare fericită, ce ținea la ei tot anul, căci din nou vorba unei babe : „Să dea D-zeu tot anul să fie sărbătoare și numai o zi de lucru, și atunci să fie praznic și nuntă”.

Fluxul liric ce a înlocuit epicul, în această parte descriptivă a operei, este apoi întrerupt de un dialog între Nică — fiul ce nu voia să plece nici mort, — mama — neîndeplecată în hotărârea ei de a-l trimite la școli, iar la nevoie să-l dezmierde, „luând culeșerul din ocnită” — și tatăl, căutând a-l „zburătăci”, căci fiind cel mai mare „va deveni vreodată sprijin pentru iștialai”.

Autorul colorează momentul cu noi ziceri, proverbe și zicături, imprecatii, interogații ori autoadresări de tipul : „Apoi lasă-ți, băiete, satul cu tot farmecul frumuseților lui și pasă de te du în loc și așa depărtat, dacă te lasă pârdaľnica de inimă”.

Apare în text apoi un alt motiv al suferinței provocate de plecarea la Iași : părerea rea despre preoți : „Ce năcaz pe capul meu ! Preuții noștri din sat n-au mai trepădat pe la Socola, și, mila

sfântului! nu-i încape cureaua de pântecoși ce sunt“. Nici de călugări nu e încântat căci erau „o adunătură de zamparagii, dugliși din toată lumea, cuibăriți prin mânăstire!“.

Ambiguitatea stilului lasă să se înțeleagă lipsa de evlavie a holteiului față de tainele călugărești, căci o luase uneori „la papuc, peste Piciorul Rău“ spre Cărarea Afurisită dintre Secu și Agapia din deal. Căpătase mici experiențe erotice, pe când umbla vara cu băieții după... bureți și prinsese gust de călugărie, cum conchide autoironic: „știi, ca omul cuprins de evlavie“.

Plecarea neputând fi anulată ori măcar amânată, se va produce în următoarea zi, la revărsatul zorilor. Nică și Zaharia lui Gâțlan vor pleca în căruța lui moș Luca, „însurățel de-al doilea“, iar momentul este fixat de autor cu ajutorul prezentului istoric: „ne adunăm“, „sărutăm“, „ne suim“, „dă bici“.

Drumul spre Iași începe într-o dimineată de sărbătoare, în ziua de Tăierea Capului Sfântului Ioan Botezătorul și se va încheia nu întâmplător într-un moment simbolic, într-un târziu noaptea și sub un plop mare „în cîerul Socolei“.

Sesizăm contrastul dramatic dintre lumina, bucuria și frumusețea celor rămași în urmă (sat, flăcăi, fete, sărbători) și starea celor ce se duceau „surgun dracului pomană“, adică spre cărturăria cea neispititoare. Căruța megieșului era trasă nu de niște zmei, ci de smârtoage de cai „vlăguiți din cale-afară, slabi și ogârjiți“ (epitetul triplu are o forță plastică deosebită), iar ei se și văd în timp „niște babalâci gubavi și ofticoși, numai buni de făcut popi“, semne ale stării lor sufletești.

Regretul despărțirii de ce le era drag, creștea cu fiecare fântână, pârâu, vâlcică, dumbravă ori alte locuri drăgălașe, simțind tot mai acut ireversibilitatea timpului.

„Motivul privirii“ este foarte interesant în acest moment al narațiunii, pentru că propune două universuri: (al copilului și al exilului, care marchează începutul vieții mature) doi timpi (trecut și viitor) și două sentimente (de fericire și tristețe) în funcție de direcția proiectată: înapoi ori înainte.

Drumul între aceste extremități are câteva popasuri pline de semnificații pentru încărcătura lor emoțională, ce însoțește parcurgerea, ca și pentru definirea inițierii într-un univers nou, oarecum ostil, dar definitoriu pentru viața care urmează. Astfel, Podul de la Timișești, Blăgești peste Siret, Târgul Frumos, Podul Le-loaiei, rohatca Păcurari și Iașul au reprezentat tot atâtea „popasuri contemplative“ (T. Vianu). Ele sunt înfățișate mai ales cu ajutorul dialogurilor ce conferă epicului accente mai dinamice, mai dramatice, ilustrând varietatea tonurilor naratorului precum și imixtiunea altor voci. Toate momentele grele sunt depășite într-un sfârșit, viața urmându-și cursul, iar ei făcând haz de necaz. Scenele cu tântării care i-au coșit, mai să-i lase chiori, ori a întâlnirii cu un flăcăoan al dracului, îngrijorat să nu ieie vântul telegarii de la căruță, sunt bine regizate de autor, argumentând trăirile contradictorii ale eroilor.

Avem în narațiune parcă un prag, un Styx ce delimitează raiul de iad. O spune și moș Luca în cuvinte simple, dar cu valoare aforistică, atunci când vorbește despre cele două realități antinomice delimitate de Siret : câmp și munte, căldură și răcoare, secetă și apă, sărăcie și bogăție, moarte și viață „Cum treci Siretul, apa-i rea și lemnele pe sponci, iar vara te înăduși de căldură, și tântării te chinuiesc amarnic. N-aș trăi la câmp, Doamne ferește ! Halal pe la noi ! Apele-s dulci, limpezi ca cristalul și reci ca gheața ; lemne de ajuns ; vara, umbră și răcoare în toate părțile ; oamenii mai sănătoși, mai puternici, mai voinici și mai voioși, iar nu ca ții de pe la câmp : sarbezi la față și zbârciți, de parcă se hrănesc numai cu ciuperci fripte, în toată viața lor“.

Trecerea acestui prag și ajungerea la destinație a lui Nică și Zaharia se fac însă într-o atmosferă destinsă, de jovialitate, care suprimă deocamdată amărăciunea și durerea, deschizând o ușă spre împăcarea cu exilul și cu ceilalți „...Chicotind înădușit (...) am tras căruța sub un plop mare noaptea în cieriul Socolei (...) uniia mai tineri, iar cei mai mulți cu niște târșoage de barbe, (...) șezând pe iarbă împreună cu părinții lor, și preuți și mireni, și mărturisindu-și unul altuia păcatele !“.

5. Definiți originalitatea creației lui Ion Creangă

„Povestea povestită a copilăriei“ cuprinde pagini elegiace, fiind o evocare unică în literatura română „de întrete-

sere deplină a ființei omenesti cu peisajul cuib (G. Munteanu).

Eroul a plecat la Iași „cum pleacă tulpinile cu rădăcina smul-să, cu ceva pământ fără de care s-ar usca“ (G. Munteanu). De aici și melancolia amestecată cu jovialitatea.

Creangă are un umor nesatiric, alunecând spre un umor țărănesc păstrând în el urmele originii lui folclorice, asemănător cu al scriitorilor din începuturile epocii moderne, în a căror operă se recunoaște mai bine viziunea folclorică asupra lumii“, altfel decât umorul lui Cervantes, Boccaccio, Rabelais ori Mark Twain (E. Todoran).

Sursele umorului în „Amintiri“ ca și în întreaga lui operă sunt : întâmplările, caracterele, limbajul, numele și supranumele personajelor. El se împletește într-un fel aparte cu dorul românesc.

Creangă se definește și aici ca un poet epic și dramatic, întocmai ca Eminescu, Caragiale ori Slavici, sintetizând cele trei genuri într-o singură operă ce devine capodoperă.

Oralitatea este un alt merit al artistului Creangă, pentru unii cel mai important semn al originalității și are ca finalitate senzația de operă pe care o ascuți și o vezi jucată : „căci el vorbește ca un povestitor, ca un om care stă pe laviță...“ (G. Călinescu).

Clasicul scriitor face ca valorile morale, binele, frumosul și adevărul să triumfe chiar dacă mai târziu și dureros.

Scriind „Amintirile“, Creangă se alătură altor autori ai genului : Ghica, Russo, Slavici, Pann, Iorga și se circumscribe unei serii de scriitori din literatura universală care au scris Confesiuni, Jurnale, Memorii.

Receptarea critică a „Amintirilor“ a evoluat diferit, chiar contradictoriu de la Junimiști la recente generații de critici literari. Cel mai important este că la peste 100 de ani de la moartea scriitorului, când alții au devenit năluci de fum și ceață, Creangă e la fel de interesant, ispitindu-ne la relectură. Simțindu-i teama de pe când scria „Amintiri“ (IV) că „nu mai e mult până departe“, să-l însoțim în drumul invers, spre timpul și spațiul fericirii, adică spre copilărie. Este semnul perenității genialului prozator.

Alte întrebări și exerciții :

1. Citiți „Romanul adolescentului miop“ de M. Eliade și „Hronicul și cântecul vârstelor“ de L. Blaga. Optați pentru una dintre ele și motivați alegerea.
2. Observați lexicul „Amintirilor“. Ce rol au regionalismele, expresiile populare, antonimele, sinonimele în crearea oralității stilului ?
3. Căutați semnificațiile stilistice ale sintaxei din fragmentele lirice de tipul : „Dragu-mi era satul cu Ozana cea frumos curgătoare... Dragu-mi erau tata și mama... Asemenea, dragi-mi erau șezătorile, clăcile, horile și toate petrecerile din sat...“.

VARA

de G. COȘBUC

1. Definiți personalitatea lui Coșbuc

Scriitor total, prozator, traducător, publicist dar mai ales poet, Coșbuc a lăsat posterității o operă reprezentând o personalitate creatoare și un veritabil om de cultură. Fiu de preot ca și Goga, s-a născut într-un sat de țărani sănătoși și bogați, cu vechi așezări, „un fecior genial cu sufletul — amestec rar — contemplativ și viteaz“. A crescut însă ca un fiu de țărani, a gândit și a simțit țărănește, într-un ținut liber al Năsăudului. Numit „poet al țărănimii“ de criticul Gherea, așa se va autodefini și Coșbuc prin întreaga sa creație :

*„Din suflet eu fi-ți-voi, tu, neamule — al meu,
De-a pururi, nerupta ta parte“.*

(POETUL)

2. Care este locul poetului între pasteliști ?

Al doilea mare pastelist, în ordine cronologică, după Alecsandri, poetul năsăudean aparține unei galerii foarte variate de poeți ai naturii, din care nu pot lipsi : Eminescu, Pillat, Blaga, Bacovia, Voiculescu.

3. Reușiți să identificați particularitățile pastelurilor coșbuciene (după o lectură atentă a acestora și prin comparație cu altele cunoscute) ?

Poeziile dedicate naturii de Coșbuc sunt liric-obiective și clasice. La el, natura există mai mult ca peisaj, e bună, e morală, e generoasă, neostilă omului, celebrând viața. Peisajul e populat ca la clasici de zeități (mai ales Soarele și Luna). Formele de relief sunt monotone : dealul, câmpia, uneori codrul, dar mai frecvent, crângul. Vegetația se sufocă de căldură ; iarba e mică, în schimb câmpul e plin de grâu. Copacii preferați sunt : plopul, ulmul. Lipsesc în pastelurile sale : oceanul, marea, lacul ; izvoarele și râurile apar rar și sunt repede personificate. Cromatica este săracă, poetul folosind câteva culori, fără nuanțe, exact ca în desenele folclorice.

De la Călinescu s-a impus aprecierea că „natura lui Coșbuc e grupată pe îndeletniciri omenești, e socială și calendaristică“.

4. Identificați aceste trăsături în versurile celor mai reprezentative pasteluri ale lui Coșbuc ?

Ciclul zilelor și al nopților, al anotimpurilor își află în Coșbuc un maestru. Primăverii îi dedică poeziile : „Vestitorii primăverii“, „Furtuna primăverii“, în vreme ce anotimpului, când natura agonizează, îi dedică o poezie „Toamna“ ; plină de voieșie este „Iarna pe uliță“ și reprezentative pentru estetica poetului sunt versurile dedicate celui mai iubit anotimp : vara, căruia îi închină cele mai multe poezii și o capodoperă.

Urmărind momentele zilei, ele sunt prezente în poezie, de la răsăritul soarelui din „Faptul zilei“, până la apusul lui din „Seara“ și „Noapte de vară“.

5. „Vara“ — considerații generale

Capodopera „Vara“ apare în volumul „Balade și idile“ (1893) unde sunt grupate cele mai multe pasteluri, altele aparținând volumelor următoare : „Fire de tort“ (1896) și „Ziarul unui pierde-vară“ (1902). Debutul editorial al poetului a fost elogios primit de Caragiale ; „Pe câmpul vast al publicisticii române, pe care crește atâta spanac des și abundent, a apărut, în sfârșit, zilele acestea și un copac, și e așa de mândru și așa de puternic, că mii de recolte de buruieni se vor perinda și el va sta tot în picioare, tot mai sănătos și mai trainic, înfruntând gustul actual și, vremea cu schimbările ei, capricioase, și făcând din ce în mai mult fala limbii“.

„Vara“ atrage atenția lui Gherea : „Nici un poet n-a simțit la noi așa natura și nici unul nu i-a cântat un imn atât de sfânt“, în timp ce Ibrăileanu o consacra, scriind : „Vara este triumful soarelui în poezia lui Coșbuc și în poezia românească“.

**6. Compoziția poeziei ;
pastelul și meditația.**

Poezia are 36 de versuri dispuse în trei strofe alcătuite prin tehnica gradării. Primele două strofe compun un sublim pastel (specie a liricii peisagiste) ce se bazează pe două tablouri, reprezentând o descriere în care sunt zugrăvite aspecte ale naturii ce ne emoționează. Cea de-a treia strofă este o meditație (specie a liricii filozofice) asupra comuniunii om-natură, în viață și moarte. Este cea mai lirică dintre ele, exprimând „concluzia sentimentală a celorlalte”, „izbucnirea inimii în fața măreției și eternității naturii” (Ibrăileanu).

**7. Demonstrați valoarea
artistică a pastelului
și a meditației**

Tabloul din prima strofă este rezultatul contemplării lirice a unui peisaj static, dominat de măreția Ceahlăului. „Priveam fără de țință-n sus” spune poetul, extaziat, căci totul era o „sălbatică splendoare”. Coșbuc se alătură, astfel, marilor Cantemir, Asachi, Russo, Alecsandri, Hogaș și Vlahuță care au cântat într-un mod original acest munte : „Muntele cel mai înalt se numește Ceahlăul, despre care — scria Cantemir — dacă anticii ar fi făcut vorbire în basmele lor, ar fi fost tot atât de vestit ca și Olimpul, Pindul sau Pelias”. Versurile lui Coșbuc sunt cu atât mai meritorii, cu cât intră într-o asemenea competiție.

**8. Observați că figurile de stil
nu sunt doar simple
determinări concrete
ale peisajului ; ele ne fac
să înțelegem
dimensiunea interioară
a poetului**

Folosind metafora hiperbolică, poetul nășăudean va numi Ceahlăul „Un uriaș cu fruntea-n soare / De pază țării noastre pus”.

Înălțimea sa pare că atinge cerul, dând dimensiune cosmică tabloului, bucurându-l până la sublim pe contemplator. Ceahlăul „departe-n zări albastre dus” zădărnicește încercarea unui nor „Cu muntele vecin” de a-l mângâia :

*„Plutea-ntr-acest imens senin
Și n-avea aripi să mai zboare !”*

Sentimentul de plenitudine a vieții se degajă din întreaga strofă, încheiată apoteotic, cu imagini auditive, deosebit de expresive cu toată simplitatea epitetelor folosite :

*„Și tot văzduhul era plin
de cântece ciripitoare”.*

Astfel, versurile acestei strofe îndreptățesc pe Ibrăileanu, în aprecierea sa : „Cea mai puternică impresie însă a Ceahlăului a dat-o ardeleanul de la Năsăud. Se poate face chiar o apropiere între falnicul munte și robustețea sufletească a lui Coșbuc, al cărui optimism iradiază în toate scenele rustice, proiectate la picioarele lui. Muntele ne-ar putea sugera deopotrivă eroicul și mitologicul.

Strofa a II-a se constituie într-un tablou realizat din contemplarea pe orizontal, un peisaj dinamic, având în centru o scenă idi-

lică a vieții câmpenești. Universul coșbucian are o obsesie centrală a soarelui. E vară, e mișcare, e viață, bine exprimate prin personificări și comparații :

*„Iar spicele jucau în vânt,
Ca-n horă dup-un vesel cânt
Copilele cu blonde plete,
Când saltă largul lor veșmânt“.*

În mijlocul acestei hore apar feciori și fete, muncind în acorduri de doină. Verbele la imperfect, cu valoare durativă : „jucau“, „cânta“, „juca“, „fugeau“, „zburau“ susțin vizual și auditiv sensul metaforei „viața ca joc“ („vita ludus“) cea mai originală dintre toate, exprimând starea de fericire, altfel decât jocul tragic arghezian din poezia cu titlul metaforic. „De-a v-ați ascuns“. Deci în strofa a II-a, poetul realizează un basorelief cu scene câmpenești, achiziții ale privirii — „Priveam“ (I strofă — verb) sau „Privirile“ (a II-a strofă — substantiv). Cromatica peisajului văzut este compusă din culori deschise, vesele, ce susțin tonusul general al poeziei, de optimism și dragoste de viață.

Strofa a III-a a poeziei cuprinde o meditație asupra comuniunii om-natură, în viață și în moarte. În primele versuri, Coșbuc se adresează direct și familial naturii, pe care o compară :

*„...Ca o virgină
Cu umblet drag, cu chip iubit“.*

Poetul, gândind ca un țăran, refuză să aprecieze viața altfel decât ca viață, căreia îi va urma moartea și deci e inutilă orice reacție de împotrivire față de rotația lumii. Codul acestei moralități vine din folclorul românesc, dar și pe cale livrescă, din literatura antică greacă și latină, din literatura orientală-sanscrită, ori arabă — sau din literatura germană. De aici, seninătatea cu care poetul își contemplă propriul mormânt, căci acolo va realiza legătura sa cu strămoșii îngropați demult. Mormântul îi apare metaforic :

*„O mare e, dar mare lină —
Natură, în mormântul meu,
E totul cald, că e lumină !“*

**9. Realizați o scurtă
comparație între Coșbuc
(„Vara“), Eminescu
(„Mai am un singur dor“)
și folclor („Miorița“),
privind atitudinea în
fața morții**

Cauzele morții sunt diferite în cele trei capodopere : în „Miorița“ moartea e determinată de conflictul de natura economică între cei trei ciobănei ; la Eminescu, moartea este expresia deznădejdiei în fața vieții, ce nu i-a dat posibilitatea să-și împlinească idealul ; la Coșbuc, moartea apare ca un final inexorabil, ca o lege a firii.

El, poetul ardelean, aidoma genialului autor anonim, va crede ca strămoșii noștri într-o altă viață. Dacii și romanii credeau în ne-

murire, viața fiind ca „O Vale a plângerii“ trecătoare, întâmpinau moartea cu bucurie, cu demnitate și curaj, fiindcă se întorceau definitiv în împărăția lui Zamolxe.

„Vara“ în finalul ultimei strofe, exprimă această concepție. „Bucuria contemplației — subliniază criticul D. Micu — devine deci beatitudine a îngropării existenței individuale în viața eternă a meleagurilor părintești și a umanității de pe cuprinsul lor“.

*„Mi-e inima de lacrimi plină,
Că-n ea s-au îngropat mereu
Ai mei, și-o să mă-ngrop și eu“.*

Tablourile sunt vaste panoramice ale luminii fizice și ale luminii lăuntrice. Dimensiunea interioară a pactului se caracterizează prin seninătate, optimism, uimire, beatitudine și iluminare lăuntrică.

Elementele prozodice susțin convingător acest mesaj optimist, datorat comuniunii omului cu natura în viață și în moarte. Se remarcă arta versificației; versuri de 8—9 silabe, cu un ritm iambic, cu rima complexă (rima încrucișată se combină cu cea împerecheată și îmbrățișată).

**10. Memorați unele
sintagme și citate din
critica literară, care
v-ar ajuta în
amplitudinea înțelegerii
operei**

Vladimir Streinu consideră că la Coșbuc, „tehnica versificației este copleșitoare. Observăm o evidentă relație între sunet și sensul poeziei, între armonia de ansamblu și intenția artistică“.

În poezia noastră, G. Coșbuc și-a manifestat adevărata originalitate pe calea „lirismului obiectivat“ și al „armoniei depline“ — (G. Călinescu), poetul a cucerit generații de cititori prin farmecul specific și varietatea formelor, prin diversitatea temelor și motivelor, prin muzicalitatea sublimă. Cu adevărat opera sa este o oglindă monografică, epopeică a satului: „Sunt suflet în sufletul neamului meu / Și-i cânt bucuria și amarul“ — („Poetul“).

LA VULTURI

de GALA GALACTION

G. Galaction este „o figură tolstoiană, cu perpetuă înclinare spre cazurile de conștiințe; moralist cu imaginație aprinsă se manifestă între cotidian și etern, între real și fabulos. E cu temperament bipolar, un moralist reflexiv și unul sentimental, un raționalist și un liric“ — (C. Ciopraga).

Opera lui Gala Galaction are o largă cuprindere: nuvele, schițe, romane, traduceri, amintiri de călătorie și însemnări.

1. Precizați modurile de expunere existente în text

întâmplări.

Prima secvență a operei este descriptivă. Unghiul de perspectivă al scriitorului fixează un spațiu românesc izolat de lume, aflat pe culmile munților. Peisajul este privit din văzduh, ca și când ochiul scriitorului l-ar fi descoperit asemeni ochiului de pasăre. Culmile Scripetelui se împletesc și formează parcă o cetate naturală ce ascunde între marginile ei un sat de gospodari harnici. Locul seamănă cu un cuib de vulturi. Muntele e aspru și taie cerul asemeni unei cununi de securi.

„La Vulturi!” este o împletire armonioasă și emoționantă de descriere, dialog și narațiune, cu o compoziție amplă, dezvoltată pe o succesiune de tablouri și de

2. Care este perspectiva din care este contemplată natura?

brăcat în codri se știrbea, ca să lase, printre lespezii zdrobiți și printre fagii cosiți mereu la rădăcină, undele oțelite ale Iablanicioarei. Izvorul ei era în munte, sub o stâncă, și ciobanii îl adunau și-l depăneau în jgheaburi, cât ținea o poiană, iar pe urmă îi dădeau drumul în creștetul brazilor. Alte câteva pâraie țâșneau mai jos de printre pietre și întreiau puterile pârâului. Pe lângă el, cobora, chinuită, singura cărare mai lesnicioasă celor câteva case de oameni, întemeiate în acest cuib de vulturi“.

„Scripetele se adună de jur împrejur și clădea la mijloc fundul Iablanicioarei fund adăpostit și locuit de un pumn de oameni. Într-o parte, zidul îm-

3. Care sunt elementele care vor puncta expozițiunea?

și cărarea care cobora „chinuită, singura mai lesnicioasă“. Pieptul muntelui, apa și cărarea sunt cei trei factori determinanți ai vieții oamenilor, dar și ai evoluției personajului principal, Agripina, femeia ce se va lupta din răputeri cu forța muntelui pentru a-și salva copiii de atacurile turcilor. În acest prim moment al subiectului întâlnim și prima semnificație a titlului: ideea de înălțime.

Secvența descriptivă insistă pe câteva elemente care vor puncta în continuare acțiunea nuvelei — „zidul îmbrăcat în codri“, „undele oțelite ale Iablanicioarei“

4. Rețineți elementele care compun peisajul de munte

frământaseră și sloboziseră, din coamele lor zbârlite până la cer, ploile, trăsnetele și suvoaiele, erau acum blajini, tihniți și pridiți de soare.“

Peisajul transferă privitorului emoția, făcându-l să simtă grandoarea muntelui. „În ziua aceea nu era nici un nor deasupra, și uriașii munți, care atâtea zile

Calmul e aparent. Deasupra plutesc amenințători vulturii „scăldându-și aripile în lumină și dând fiorii morții păsăretului de casă din jurul celor cincisprezece-douăzeci de locuințe din fundul văii“

5. Precizați câteva elemente vizuale ale tabloului

Tabloul se adresează mai ales ochiului, care descoperă cu uimire minunățiile ascunse ale spinărilor de piatră. Se creează încă de la început o antiteză între calmul zilei și duritatea colțurilor de stâncă. Impresia generală de liniște va fi curând destrămată. Natura e senină, statornică, protectoare. Intervenția răului o va zdruncina, o va frământa.

6. Descrieți portretul lui Dănilă, așa cum îl compune Gala Galaction

Acest tablou cu caracter descriptiv include un altul, profund narativ, realizat prin procedeul rememorării: episodul vieții lui Moș Dănilă, fruntașul ciobanilor de pe Scripetele. Aici se fixează prin intermediul caracterizării indirecte portretul bătrânului „starostele ciobanilor din partea locului, venetic de pe plai, dar mare baci la bătrânețe”. Portretul se axează pe două structuri: modul de viață actual al bătrânului alături de ciobanii în putere, care plecau cu caii „încărcați cu piei și cu brânzeturi, și veneau cu ei înapoi, încărcați cu mălai”, și rememorarea vieții pline de zbucium a bătrânului.

Între cele două structuri este inserată descrierea altei case „mai mari și mai cuprinsă”, care era casa lui Păun Ozun, unul dintre ginerii lui Dănilă. Inserția aduce precizări asupra atmosferei timpului și localizează povestirea în vremea lui Tudor Vladimirescu, cu care bătrânul Dănilă pare a avea legături tainice. Oamenii muntelui ajută oastea lui Tudor, căci sunt „cu bună știință într-ale flintei”.

Privirea retrospectivă asupra destinului bătrânului scoate în evidență și hărnicia omului hotărât să trăiască rostuit, în ciuda vicisitudinilor:

„Moș Dănilă, fruntașul ciobanilor de pe Scripetele, era un om care trecuse prin multe suferințe și încercase multe vaduri de amărăciune. Era de felul lui dei dincoace de Olt, făcuse în tinerețe de trei ori avere și de trei ori i-o măturase puhoiul năvălirilor străine. De trei ori îl jefuiseră turcii. Ce conace! ce gospodării! ce rost te-meinic! Dar precum fierul plugului trece prin inima mușuroiului de furnici spintecând într-o clipă cetatea harnicelor muncitoare, așa și fierul nenorocirii spintecase în trei rânduri rostul și viața românului Dănilă. A treia oară când l-a călcaturgia, n-a putut să mântuiască nimic din câte avea. Ai lui porniseră de cu seară în sus pe Jiu. Mai era o strajă până la ziuă. Când s-au apropiat răcnetele și pocnetele pistoalelor, a fugit într-o pădurice de pe deal. Și până a nu răsări soarele, gospodăria lui și tot satul cu ea s-au zvârcolit în flăcări. A plâns Dănilă și s-a suit în creierii munților ca să nu se mai coboare niciodată și să nu vadă plaiul și silnicia de pe el.”

7. Care este legătura dintre cele două secvențe ?

Frazele sunt ample, simetria lor țese lumină și tihnă. Legătura dintre cele două secvențe, cea a descrierii satului și narațiunea cuprinzând fuga Agripinei spre

munți este realizată de apa veșnic fremătândă a râului de munte. Peisajul fusese dominat de drumul creștelor munților și de șerpuirile apelor, narațiunea desfășoară faptele pe care aceeași apă le cunoaște și le protejează.

Chiar și această narațiune cuprinde o secvență descriptivă : Cei trei copii ai Agripinei se joacă în fundul grădinii, într-un peisaj dominat de culorile tari ale vegetației montane, scăldat de soarele puternic și dominat de zgomotul apei care hoinărește de veacuri spre câmpie. Peisajul are ceva din sălbăticia și asprimea muntelui îmbinată cu frumusețea șuvoaielor de apă.

8. Izbucnirea conflictului, (intriga), totul este înspăimântător

Vulturii ce se roteau deasupra au prevestit primejdie. În liniștea adâncă a grădinii s-a auzit un strigăt disperat care a căzut ca un tunet : „Fugiți ! Fugiți ! Vin

turcii !...“ Strigătul poartă în el hotarul dintre lumi : lumea calmă de la începutul nuvelei și lumea dintr-odată zbuciumată de graba cu care să se opună năvălirilor dușmane. Strigătul împarte textul narativ în două unități distincte.

9. În ce constă desfășurarea acțiunii ?

Reacția Agripinei este promptă : îi ia repede pe cei doi copii mai mici de mână și pe al treilea, Păunaș, în brațe și încearcă să-i salveze.

Începând din acest moment narațiunea se schimbă, ritmul frazei are ritmul desfășurării faptelor. Totul se supune durerii tot mai puternice a mamei ce se luptă din răspuțeri cu asprimea muntelui pentru a-și duce copiii la adăpost, la stâna lui Moș Dănilă. Natura se asociază zbuciumului ei. Mai întâi, apa Iablancioarei, care o protejează, așa cum protejase de mii de ani viața păstorilor pe acele meleaguri, așa cum veghease joaca Măriucăi și a lui Vlad. Apa simbolizează viața mereu scurgându-se, timpul care trece dincolo de destinul unui om anume și adună în tiparele lui destinul întregului neam românesc. Apa, care trăiește veșnic îl va ajuta pe om să trăiască și el veșnic. Drumul Agripinei e destinul unui întreg neam ce a trebuit mereu să se ferească de loviturile destinului, de dușmanii flămânzi dinafară.

10. Prezentați drumul

Agripinei și psihologia
acestei eroine care luptă
ca o martiră

Măiestria scriitorului constă mai întâi în modul cum urmărește stările Agripinei începând cu teama, ce se amplifică mereu, ajungând la groază, și apoi la stări cumplite, vecine cu nebunia. Urând cărarea anevoiasă, singura ce îi putea aduce protecție, singura ce o conducea cât mai repede la ciobanii care îi puteau oferi adăpost, Agripina înfruntă muntele ca un bărbat. Puterile ei de femeie sunt înzecite de o forță divină: dragostea pentru cei trei copii. Chipul Agripinei e chipul mamei, chipul femeii gata să se sacrifice oricând pe sine pentru cei născuți de ea. Poteca abruptă a muntelui e Golgota femeii. Sufletul ei se încearcă tot mereu de durere și groază. Scriitorul urmărește proiecția stărilor ei sufletești pe fundalul zgomotului Iablanicioarei. Frazele urmăresc pas cu pas drumul și zbuciumul femeii.

Caracterizarea personajului se realizează în întregime în pasajul fugii ei spre stână. „Era voinică Agripina, tânără și vâjnoasă, dar povara cu care se lupta era peste puterile unei femei.”

11. Precizați care este
relația om-natură

Relația cea mai importantă pe care o creează textul este cea dintre om și natură. Natura este văzută cu ochii plini de groază ai femeii. Autorul notează cu minuțiozitate gândurile Agripinei, stările ei sufletești și modul cum natura întreagă este acum văzută de ochii dilatați de disperare. Stările femeii sunt atât de puternice, încât simțurile ei o fac să trăiască totul cu ascutimea durerilor ucigătoare: „Munții și pădurile se învârtiră cu ea și toată greutatea trupului i se răstoarnă în cap ca apa dintr-o sticlă în gâtul sticlei, când o întorci cu fundul în sus”. Femeia nu mai gândește, se mișcă asemeni unui resort lăuntric ce o poartă ca pe un mecanism. În acest moment de disperare aleargă cu groază, știind că, dacă o vor prinde turcii, o vor omorî și pe ea și pe copiii ei. Să ajungă sus și să comunice venirea turcilor.

Natura e personaj al nuvelei. Umanizată, natura participă la zbuciumul femeii, o protejează, o ascunde, o ajută să ajungă la stână unde avea cu siguranță să fie în siguranță. Natura devine o proiecție a personajului, trăiește pentru a ajuta omul și tot ce o compune are acest scop. Natură și om, totul alcătuiește o singură ființă: „Copacii dimprejur zvâcneau și începeau să se facă roșii. O sete groaznică îi frigea gâtul și măruntaiele. Gândurile i se topeau în cap”. Stările se ascut în intensitate. Agripina are uneori impresia că o străbat stări de nebunie.

**12. Punctul culminant
se consumă repede
în vecinătatea
deznodământului**

Ajunsă la stână, femeia cade istovită de durere și de disperare. Bătrânul Dănilă înțelege pericolul. Împreună cu câțiva ciobani pleacă în căutarea lui Păunaș. Găsesc locul gol, căci vulturii de pradă îl smulseseră din scutece și îl omorâseră (punctul culminant al narațiunii). Episodul e de un dramatism aparte în literatura noastră. Bătrânul își vede toate speranțele spulberate. Ruga lui către divinitate e simbolică. Se unesc în ea strigătul unui neam urgisit în nenumărate rânduri, durerea unui om a cărui bătrânețe e din nou umbrită de necazuri, și speranța că generațiile viitoare vor avea poate o soartă mai bună și un destin mai puțin aspru (deznodământul).

**13. Interpretați ruga
lui Moș Dănilă**

Măiestria artistului constă mai ales în modul cum face să curgă narațiunea și descrierea, cum trece din planul naturii aspre de munte spre planul uman, la fel de plin de contraste și umbrat de o soartă nemeritat de aspră. Moș Dănilă plânge. Lacrima lui e lacrima românului strânsă între pleoape timp de veacuri : „Pune un hotar, Stăpâne, nenorocirii noastre ! Ajungă Sfinției Tale atâta jertfă ! Ajungă atâta risipă, atâta jaf la vulturi, din mana bictei țări și din carnea noastră !“

Întrebări și exerciții :

1. Subliniați ce elemente de decor ajută la fixarea cadrului natural din prima parte a descrierii.
2. Precizați câteva elemente descriptive ale primului tablou.
3. Arătați care sunt modurile de expunere existente în text.
4. Caracterizați personajul principal Moș Dănilă.
5. Caracterizați pe Agripina ca simbol de monumentalitate morală (ca gospodină, ca soție, ca fiică și mamă).

FOLCLOR LITERAR MIORIȚA

**1. Care sunt trăsăturile
caracteristice ale baladei
— ca specie a genului
epic, în versuri ?**

Baladele ca specie a genului epic în versuri, povestesc fapte ieșite din comun, întâmplări dramatice din viața pastorală, haiducească, eroică, artistică. Personajele sunt simboluri, prin grandoearea caracterului și faptelor săvârșite (povestite). În spațiul epic are loc un conflict puternic : exterior-obiectiv și unul interior-subiectiv.

Baladele „Miorița“, „Dolea“, „Șalga“, „Mircea Ciobanul“, „Mihu Copilul“ — ne oferă un admirabil tablou al vieții pastorale românești ; în ele se topesc motive, mituri, idei, credințe populare.

2. Ce înțelegeți prin „mitul comuniunii om-natură“ ?

(G. Călinescu) stă la baza baladei „Miorița“, care captează, ca într-o uriașă și fermecată oglindă, varietatea ideilor și sentimentelor, precum și gama nesfârșită de nuanțate procedee artistice.

3. Rețineți, în memoria voastră afectivă, unele considerații magistrale despre „Miorița“

Despre cugetările creatorului anonim, exprimate în „Miorița“, genialul poet — M. Eminescu scria că : „Sunt îmbrăcate în haina regală a poeziei“, balada fiind „acea inspirațiune fără seamăn, acel suspin al brazilor din Carpați“. Adăugați alte păreri (Fochi, Blaga, Arghezi, Eliade).

4. Pătrundeți sensul admirabilelor metafore : „picior de plai“, „gură de rai“

Pentru Lucian Blaga — spațiul mioritic îl reprezintă orizontul specific în care s-a format și trăiește poporul român, „Spațiul ondulat“, „deal-vale“, adică cel constituit din vii și coline care se

succed armonios.

5. Ce înțelegeți prin oracular ?

„În Miorița universul tot este transfigurat. Suntem introduși într-un cosmos liturgic, în care săvârșesc mistere“ ; „Oaia

nu comunică o informație privind complotul, ci dezvăluie într-o manieră oraculară ceea ce a fost hotărât“ ; „mesajul cel mai profund al baladei îl constituie voința păstorului de a schimba sensul destinului său, de a prefăce nefericirea într-un moment al liturgiei cosmice“ ; „prefăce nenorocul, care-l condamnă la moarte, într-un mister al tainei nunții maiestos și feeric, care în cele din urmă îi permite să triumfe asupra propriului destin“ — (Mircea Eliade).

6. În ce condiții a fost cunoscută această baladă ?

Baladele au fost apreciate de toți culegătorii de folclor, de marii poeți ai neamului. Istoricul francez Jules Michelet, care a cunoscut în profunzime literatura

românilor, a afirmat că „Miorița“ este „un lucru sfânt care emoționează până la lacrimi“.

Balada „Miorița“ a fost culeasă de Vasile Alecsandri și Alecu Russo într-una dintre călătoriile lor în munții Vrancei. Ea a fost publicată mai întâi în ziarul „Bucovina“, în 1850, apoi în cea dintâi colecție de poezii populare tipărită la noi „Balade adunate și îndreptate“ de V. Alecsandri.

Se știe că balada are peste o mie de variante, că este răspândită în tot spațiul etnic românesc de la nordul și sudul Dunării.

Balada oferă o dreaptă cumpănire între epic și liric, între temporalitate și etern, între moarte și viață.

Balada (în varianta V. Alecsandri) este structurată pe cinci motive distribuite astfel: I motiv (versurile 1—21) susține I parte, al II-lea (versurile 22—46) susține pe cea de-a II-a, iar motivele III—V (versurile 47—71; 72—87; 88—123) susțin pe cea de-a III-a parte.

7. Care este structura baladei?

Secvența epică a acestui cântec bătrânesc cuprinde două părți.

În prima parte se face o prezentare a locului unde „se va desfășura” acțiunea, precum și a personajelor, iar cea de a doua parte cuprinde dialogul dintre oiță și ciobanul moldovean. Partea a treia e lirică; include trei motive: testamentul ciobanului, alegoria moarte-nuntă și măicuța bătrână. Divizarea aceasta este formală, pentru că aceste secvențe sunt într-o unitate, alcătuind o desăvârșită structură epico-lirică.

8. Prezentați coordonatele spațiului mioritic expozițiunea.

Spațiul în care autorul popular situează aceste evenimente este un spațiu al contrastelor: „Pe-un picior de plai / Pe

o gură de rai”. Peisajul determină structura sufletească a românului. Omul acestor locuri a trăit dintotdeauna într-o comuniune organică și totală cu natura, în raport cu care își dimensionează individualitatea și rostul. Astfel, „Miorița” are o latură lirică păstorească, este o baladă a naturii, dar și a conflictelor sociale.

9. În ce constă intriga subiectului?

Conflictul social este motivat de bogăția ciobanului moldovean, de invidia celorlalți doi, invidie ce îi conduce chiar la ideea de omor. Aceasta este intriga micului fragment narativ al baladei.

10. Demonstrați că „Miorița” este o baladă (specie epică) cu infuzie de lirism

Ca baladă păstorească „Miorița” înglobează o serie de simboluri. Desfășurarea ei avusese drept punct de pornire atmosfera calmă, senină, a plaiului românesc. Ascultătorul fusese transpus pe nesimțite între unduirile meleagurilor carpatine, determinat să reclădească edificiul spiritualității românești, să recompună imagini, apoi i se spune că

11. Precizați modul cum autorul popular a integrat ascultătorul în desfășurarea baladei

tocmai în acest decor se va săvârși o trecere în moarte. De acum, ascultătorul este implicat drept personaj în acțiune. De exemplu, prin dativul etic și prin interjecție (forme ale oralității stilului) se atrage atenția ascultătorului, implicându-l:

„Mări, se vorbiră,
Ei se sfătuiră

Pe l-apus de soare
 Ca să mi-l omoare
 Pe cel moldovean,
 Că-i mai ortoman
 Ș-are oi mai multe
 Mândre și cornute,
 Și cai învățați
 Și câni mai bărbați !“.

„Ca să mi-l omoare“ reprezintă o primă construcție stilistică ce realizează includerea ascultătorului în desfășurarea baladei. Propozițiile — vers introdus prin „mări“ sau „iar“ — au avut aceeași menire. Participând la cele ce se vor întâmpla, ascultătorul se va regăsi în simbolurile textului, se va identifica lăuntric, va adera la un fapt, o acțiune, pe care o va privi ca martor implicat, căci el este de față la dialogul ciobanului cu oița. Constatând că nu este singurul care cunoaște ideea posibilului omor, el demonstrează veridicitatea faptelor.

Valențele textului se schimbă : în secvența narativă ascultătorul-cititor fusese exterior faptelor, dar virtual participant la ele, în dialogul oiță-cioban este deja inclus în baladă, introdus în universalitate.

Creatorul popular este un adevărat artist prin modul cum menține pe întreg parcursul textului atenția.

12. Complexitatea relației om-natură

Latura dramatică este accentuată de lexicul utilizat și de relația neobișnuită om-animal. Fantasticul domină. Oița e năzdrăvană, cunoaște semnele naturii, și vorbele oamenilor. Legătura dintre ea și om e foarte puternică, Natura se înfrățește cu omul, căci îi cunoaște puterea, dar și limitele. Toată literatura populară oferă exemple în care natura ajută omul și îl face să treacă obstacolele, să biruie răul, căci ea reprezintă o forță mai mare decât cea a omului. Dialogul dintre oiță și cioban are valențe ale adresării populare în care structurile se sprijină pe vocative : „Drăguțele bace !“, „Drăguță mioară !“.

13. Explicați unele elemente stilistice ale textului poetic

Elementele stilistice sunt variate : epitete, personificări, comparații, metafore și alegoria. Încărcătura de intensitate a metaforelor mărește dramatismul textului : „Lacrimile de sânge“ cu care-l vor plânge oițele, după săvârșirea trecerii în moarte completează ritualul străvechi al bocetului. Comentați efectele stilistice ale alegoriei moarte-nuntă, precum și cele ce se află la baza portretelor (al măicuței și al ciobănașului).

14. Fondul filozofic și etic
al capodoperei
românești „Miorița“

Cadrul testamentului oferă portretul ciobănașului, aducând unele referiri directe la munca și concepția de viață a omului. Mai întâi este surprinzător faptul

că rugămintea de a fi îngropat este adresată chiar celor ce-l vor omorî. Surprinderea se estompează dacă textul poetic este privit prin prisma concepției de viață a românilor. Ceremonialul înmormântării fiind o necesitate care ține de credința creștină, el nu poate rămâne neîndeplinit, indiferent care au fost relațiile celui mort cu cei ce-l vor lumi. Elementele ceremonialului se îndepărtează în unele puncte de latura pur religioasă, și atunci ele arată tocmai un mod de a fi al acestui popor.

Ciobănașul privește moartea cu tărie, cu demnitate, chiar cu liniște. Nu se poate desprinde de locul unde a trăit, locul s-a identificat în timp cu însăși ființa lui. Dorește să fie îngropat „În strunga cu oi... / ...Să fiu tot cu voi, / În dosul stânii / Să-mi aud câinii“. În mormântarea simbolică va include câteva elemente legate de arta românească. Fluierele, ce vor fi așezate la capul ciobănașului, vor continua să cânte căci arta, în concepția creatorului popular nu poate muri niciodată. Sugestia este de trecere din lumea fizică, materială, în cea a frumosului.

„Fluieraș de fag
Mult zice cu drag ! /
Fluieraș de os,
Mult zice duios /
Fluieraș de soc,
Mult zice cu foc !“

Măiestria artistului popular a îmbogățit versul cu o repetiție „mult“, care aduce un plus de muzicalitate baladei.

În prima sa parte, testamentul ciobănașului conține mai ales dimensiunea integrării omului în natură. În cea de-a doua parte, el introduce dimensiunea cosmică, prin alegoria moarte-nuntă.

Testamentul realizează o integrare în simbol și mit estetic, comunicare inițiativă și înfrățire organică cu natura. Natura nu e cadru fizic, ci loc de inițiere și măsură a împlinirilor omului. Poporul nu admite golul, aneantizarea. De aceea, era necesară ideea integrării în natură odată cu moartea. Citind „Miorița“ se poate observa că, prin prisma baladei, folclorul devine o modalitate esențială de cutremurare și liniștire înălțătoare a conștiințelor, hrană spirituală pentru firea acestor oameni. Românii au, poate mai mult ca alte popoare, înclinația spre polivalență și dorința de a

citi semnele vremii. Aici pământul e viu și astrele sunt neamuri cu oamenii. Familia e cosmică, omul e doar o părticică din ea.

Moartea, văzută drept nuntă, este o imagine care apare des în literatura românilor. Expresivitatea poetică atinge aici valențe neobișnuite; grandiosul imaginii domină fantasticul. Ceremonialul are proiecția cosmică. Soarele și luna țin cununa mirilor, brazii și pal-tinii sunt nuntașii, preoții — munții mari, păsărelele lăutarii și stelele cerului — făcliile.

Prezentarea ceremonialului nunții, inclusă în testamentul ciobănașului permite introducerea a două secvențe portretistice în structura alegoriei: portretul sumar al măicuței bătrâne ce-și caută feciorul și portretul ciobănașului realizat prin intermediul măicuței. Imaginea mamei se sprijină pe două epitete simbolice: „bătrână“, „cu brâul de lână“. Accentul cade pe latura morală dominată de disperarea cu care traversează spațiul:

*„Din ochi lăcrimând,
Pe câmpi alergând,
Pe toți întrebând
Și la toți zicând :“*

„Miorița“ provine dintr-o umanitate folclorică ce-i stă la bază și care e stabilă, deși poezia are nenumărate variante. Existența acestor variante demonstrează tocmai vechimea apreciabilă a românilor, căci opera urcă până către epoca genezelor acestui neam.

Întrebări și exerciții :

1. Conținutul testamentului ciobănașului ; semnificații majore.
2. Prezentați alegoria moarte-nuntă, așa cum o propune textul poetic.
3. Recompuneți, sprijinindu-vă pe textul baladei, portretele ciobănașului și al măicuței bătrâne. (Ce valoare are monorima ?)
4. Găsiți numele câtorva opere literare inspirate de balada „Miorița“.
5. Alcătuiți fișe să demonstrați oralitatea stilului.
6. Arătați implicațiile stilistice ale unor aspecte morfologice (moduri și timpuri verbale).
7. În ce constă îmbinarea realului cu fantasticul în această operă literară ?
8. Faceți schema primelor șase versuri, remarcând piciorul metric, ritmul, rima și metrica acestora. Comentați-le.
9. T. Arghezi aprecia : „Poezia cultă n-a putut ajunge la înălțimea „Mioriței“ decât prin „Luceafărul“ lui Eminescu“. Argumentați că „Miorița“ e o capodoperă folclorică.

NEAMUL ȘOIMĂREȘTILOR

de MIHAIL SADOVEANU

1. Precizați care este locul lui Mihail Sadoveanu în literatura română

„În popor se află panteonul meu literar, simplu și rustic, fără podoabe, ca natura, însă măreț ca și dânsa“ — se destăinuie marele scriitor la Academie, în 1923.

Sadoveanu înseamnă, pentru dezvoltarea prozei noastre, ceea ce înseamnă Eminescu pentru aceea a poeziei românești. Prin geniul cu care a știut să sintetizeze, în chip artistic, în limbajul eroilor săi, experiența vorbirii din trecut și de azi a poporului nostru, diferențiată și sensibilă după oameni, locuri și timpuri — Sadoveanu este după Eminescu cel mai mare creator de limbă din literatura noastră. Iar în linia artei narațiunii, continuă măiestrit pe Neculce și pe Creangă, marcând un nou moment, esențial pentru spiritualitatea națională.

2. Care sunt marile teme ale creației sadoveniene?

„Natura, poporul și istoria, cele trei mari prezențe ale literaturii sadoveniene apar ca niște coloane de sprijin; limbajul rapsodic le unifică, lirismul le conferă viață, cugetarea le imprimă un ethos. Cum existența nu e nici în totalitate neagră, nici exclusiv fericire, înțelepciunea înseamnă sinteza, punct de vedere clasic. Ca sensibilitate, Sadoveanu e romantic, însă ca mod de a privi lumea — un clasic, lucid, extrăgând din comportarea eroilor coordonate raționale“ — (Constantin Ciopraga).

3. Motivați (prin câteva considerații) ideea: „Sadoveanu este creatorul romanului istoric românesc“

Povestitorul a oglindit existența poporului nostru de-a lungul veacurilor. Sadoveanu este creatorul romanului istoric românesc, a evocat rapsodic istoria Moldovei în timpul lui Ștefan cel Mare, Ioan-Vodă, Ștefan Tomșa, Vasile Lupu și

Duca-Vodă (pe durată de trei secole, sec. al XV—XVII-lea).

În rândul marilor romane istorice se înscriu: „Neamul Șoimăreștilor“ (1915), „Zodia Cancerului sau vremea Ducăi Vodă“ (1929), „Frații Jderi“ (1935—1942), „Nicoară Potcoavă“ (1952). Aceste opere concentrează într-o amplă frescă istorică, socială, etnică, etică și psihologică un adevărat epos al poporului român — merit între „zădărnicii și trecătoarele lumi ale oamenilor să spargă negura viitorimii“ — M. Sadoveanu.

4. Faceți efortul de a penetra și înțelege metoda sadoveniană, pe care o folosește în oglindirea trecutului istoric : „El nu reconstituie istoria, ci o evocă” folosind trei izvoare :

„a) natura ;
b) tradiția ;
c) filozofia”
poporului”

totodată) : „Dacă îi trebuie război lui Ștefan-Vodă, îmi trebuie și mie” — sau în „Neamul Șoimăreștilor” : „Tu nici nu bănuiești câte legături ai cu pământul acesta pe care-l calci. Noi avem sub brazdă, în țărâna neagră, mai mulți Șoimărești decât trăiesc azi. Bunicii și străbunicii noștri sunt toți dedesupt”.

5. În ce constă conflictul istoric din volumul „Neamul Șoimăreștilor” ?
6. Dar conflictul social ?

El nu reconstituie istoria (chiar dacă se inspiră din cronici) — Sadoveanu evocă atmosfera istorică, folosind : natura, tradiția și filozofia. Neîntrecut în prezentarea omului din popor, integrat în natura patriei și în istorie, Sadoveanu a prezentat o țărânie dârză, mândră, năzuind spre mai bine. Jertfa e văzută de eroi ca o necesitate, fără de care continuitatea spiritualității și ființei fizice a neamului sunt imposibile. Toți eroii lui M. Sadoveanu trăiesc și se mișcă în cadrul acestei spiritualități. Această concepție este exprimată în „Frații Jderi” (simplu și măreț

Romanul „Neamul Șoimăreștilor”, fiind un roman istoric, dezvoltă un conflict puternic dintre țară și forțele oarbe, ostile, stârnite de intrigile de peste hotare (de Movilești și alții). Conflictul istoric se îm-

pletește și cu un conflict social dintre răzeșii din Șoimărești (ținutul Orheiului) și boierul hrăpăreț, spoliator — Stroie Orheianu, susținut de unii domnitori asupritori și inumani ; boierii permit amestecul străin în treburile interne ale Moldovei.

7. Ce conflicte secundare cunoașteți din acțiunea romanului studiat ?

Pe lângă aceste conflicte exterioare, se profilează și un conflict interior — psihologic, căci Tudor Șoimaru trebuie să confrunte sentimentul datoriei, față de

răzeși și de tatăl său Ionașcu — cu sentimentul iubirii pentru Magda (fiica boierului Stroie Orheianu). Superioritatea morală și spiritul justițiar, demnitatea, marea responsabilitate socială și filială vor face să triumfe, în sufletul neînfricatului Tudor Șoimaru) sentimentul datoriei.

8. Care este definiția romanului ca specie literară epică (în proză) ?

Romanul este o specie literară a genului epic în proză, în care gândurile și sentimentele autorului sunt exprimate indirect, prin intermediul personajelor și faptelor narate (povestiri, istorisite la persoana I sau a III-a). În raport cu schița și nuvela, romanul are o acțiune complexă (pe mai

multe planuri) și de o mare întindere în timp (1612—1617) cât și în spațiu (Cornul lui Sas, Fântâna lui Albotă, drumul spre Răut, Satul Șoimărești, la Scaunul domnesc, la Tomșa, în Lehia, în râpile dinspre Șorogari, la râpa Tăuteștilor, la Murgeni) etc. La acțiune participă un număr mare de personaje bine individualizate dar și oști, tabere, bulucuri (personajul colectiv se încheagă în clipa în care toți sunt o unitate de voință și de acțiune). Pe lângă conflictul principal se află și alte conflicte secundare.

**9. În ce constă raportul
dintre scriitor — operă —
receptor (cititor) ?**

De obicei, romanul oglindește în spațiul său epic destinul unor personalități bine individualizate sau al unor grupuri de indivizi. Se bucură de o mare audiență în rândul cititorilor, fiind atrași de eternul flux narativ, de epos, de imprevizibil etc. „Neamul Șoimăreștilor“, fiind roman istoric, dezvoltă un conflict de natură istorică — impresionant. La cârma Țării Moldovei s-au perindat domni și domni, „căci schimbarea domnilor este bucuria nebunilor“. În 1612, țara se află în sărăcie și încordare.

**10. Expozițiunea și intriga
romanului se află în
capitolul I „La Cornul
lui Sas“ (loc, cadru,
personaje etc.) și în
capitolul al II-lea „Cât
de repede se câștigă
o bătălie“.**

La Cornul lui Sas, în cotitura Prutului, Tomșa a stabilit locul unde urma să îngrămădească pe dușmani, încercuindu-i și pisându-i : „tătarii la dreapta pe malul Prutului, turcii cu tunurile la mijloc, muntenii și moldovenii la stânga, cu Tomșa“, „într-o mișcare iute de învăluire ; aveau a birui dușmanii“. Mobilul acestei înclăștări este exprimat de Tomșa : „Eu pentru dreptate am venit. Țara-i spârcuită și

11. Formulați-le.

geme din pricina ticăloșilor, a împerecherilor... au sărăcit-o și au spârcuit-o Movileștii ș-o samă de boieri. Acei care m-au făcut pe mine venetic“.

Gruparea forțelor, de la Cornul lui Sas, este : A) Tomșa, Husein-aga cu ienicerii, tătarii de Bugeac cu Cantemir-bei, moldovenii din Țara de Jos — „pământeni încercați“, căpitani din fosta oaste a lui Mihai — Mârza, Ghețea și Recia, localnici din Orhei și Soroca — „oameni care știu ce fac și care din vechi zile știu sama războiului“ — ei au căpitan pe Tudor Șoimaru ; B) leșii stârniți de doamna Irimiei „mare aspidă“ (șarpe veninos), l-au stârnit pe șleahicul Potocckj „leahul cel fudul“, sub mâna căruia se războiesc și fiii lui Constantin-Vodă Irimia Movilă, cazaci, raiteri franțuzi, puțină „oaste de strânsură“, câțiva boieri trădători dați de partea Movileștilor — Balica, Chiriță, Miron.

12. Desfășurarea acțiunii deja începe din capitolul al II-lea și cumulează o ascendență, pe firul conflictului (care se dezvoltă cu fiecare episod)

Lupta se dă în asalt fulgerător, naratorul precizează cu patos : „Movileștii se apără cu greu, ca-n fața unei furtuni care se apropie grabnic“, „și n-au chip de scăpare“. Episoadele și imaginile descriptive sunt convingătoare pentru cititor, fiindcă îi creează impresia de derulare cinematică : „Răzeșii de la Nistru se zvârliră la

năvală cu sănețe și sulii“, „sângele curgea ca o ploaie, se prefăcu în rubin nori mari în bătaia soarelui“ ; „se auzeau țipete de învinși și răcnete de învingători“ ; dușmanul este strivit „ca o grămadă de prund bătută de apă mânioasă“. Comparația folosește un termen de referință din forțele stihiale, pustiitoare ale naturii, spre a ne da imaginea finalului luptei de la Cornul lui Sas, când oastea lui Potocki este învinsă.

13. Foarte sugestiv este intitulat capitolul al III-lea, „Unii cad, alții se ridică“. Amintiți-vă, din lectura făcută că „leahul goliat“ (urias) primejduise viața lui Cantemir-bei.

Partea de război a biruitorilor este următoarea : Cantemir-bei cu tătarii lui „se mulțumiră cu robii“, Husein „ia prinșii domnești și obrazele alese“, Tomșa „se bucură de boierii movilești căzuți în mâinile lui“. Întrebați de Tomșa ce doresc drept răsplată — Simeon Bârnovă, boier patriot, răspunde : „aștept numai dreptate în Țara Moldovei“ ; iar Tudor Șoimaru,

14. Cum s-a legat frăția de sânge între cei trei tineri ?

răspunde dintr-un plan moral superior : „cer să-mi văd neamurile pe care de la Aron-vodă nu le-am văzut“.

15. Care sunt forțele antagonice în conflictul social ?

Conflictul social este puternic reliefat în planul epic. „Neamul Șoimăreștilor“ zugrăvește și aspecte ale vieții sociale din sec. al XVII-lea ; lupta răzășimii moldo-

vene împotriva acțiunilor de iobăgie duse de unii boieri. Marele povestitor narează conflictul dintre răzeșii din Șoimărești și boierul Stroie Orheianu, ce le-a răpit pământurile asupra cărora aveau drepturi legitime, înscrise în hrisoave vechi, încă de pe vremea lui Ștefan cel Mare. Din desfășurarea acțiunii se dezvăluie ura de neîmpăcat a răzeșilor împotriva odiosului, care i-a nedreptățit ; de asemenea, solidaritatea lor în lupta pentru recăștigarea drepturilor străbune.

16. Caracterizați personajul principal, pe Tudor Șoimaru.

- a) evidențiați personalitatea sa prin trăsături de caracter.
- b) conștientizați și identificați mijloacele de caracterizare folosite de marele povestitor (aplicând noțiunile de teorie a literaturii).
- c) alcătuiți o schemă cu aceste trăsături de caracter

Fiind roman, opera cuprinde un număr mare de personaje din categorii sociale diferite: Tudor Șoimaru aparține razeșimii, este exponentul dorinței de dreptate a neamului său de razeși. Acestui scop îi sacrifică și dragostea sa pentru fata boierului dușman. După cei 20 de ani de pribegie, Tudor se va reîntoarce în satul natal, la Șoimărești, după ce participase la lupta de la Cornul lui Sas, când Tomșa îl ridicase la rangul de căpitan de oști, pentru cutezanța, vitejia și curajul său.

Eroul are o viață emoțională bogată, trăiește cu intensitate evenimentele. Experiența de viață îl pune în ipostaze imprevizibile, dar poate selecta calea cea justă și este capabil de a decide prompt.

„Când Tudor Șoimaru intră în satul strămoșilor lui, la Șoimărești, parcă i se luă un vâl de pe frunte. Toată noaptea stătuse ca amețit, cu icoana fetei Orheianului înaintea ochilor”; i s-a părut „că iubirea cea mare a vieții lui era mai presus de toate”. Ca descendent al acestui neam vestit de luptători dârji, el însuși cu renume de viteaz, trăiește o stare unică la revederea satului, bisericii, țintirimului, caselor acoperite cu stuh ce se întindeau „într-o vâlcică sub poală de pădure”. Acum, la revenirea în satul copilăriei, la vederea razeșilor, „amintiri crâncene răscolesc mintea și sufletul lui Tudor”. Destinul lui de pribeg peste Nistru este dureros. Dintre toți pribegii este singurul care s-a reîntors și are să împlinească „aleanul străbun”. La mormântul tatălui său, bătrânul Miha — (fratele tatălui) îi spune adevărul:

— „Aicea, băiete, grăi Miha îndesat, odihnește părintele tău Ionașcu. La mormântul lui, noi înngenunchem cu toții” (...)

— „Aici este îngropat părintele tău! îi strigă la ureche bătrânul Miha. A pierit ucis de buzdugan mișelesc, pentru că s-a ridicat pentru drepturile și ocinile noastre strămoșești, sculând la război toate neamurile și toate așezările orheienilor!...”

Eroul trăiește o mare lecție de cunoaștere: „Tudor, cu ochii împânziți de lacrimi, cetea slovele săpate pe crucea de granit...”, „amintiri crâncene răscolesc deodată mintea și sufletul lui Tudor. Cu ochii încruntați cetea neconținut slovele mari de pe crucea tatălui său, — și-i veni în minte, dintr-o dată dintre icoanele înnegurate de uitare, chipul palid, stropit de sânge, al unui oștean mort”.

Momentul este tulburător. Eroicul și tragicul se intersectează și proiectează în eternitate eroicul, monumentalizându-l și obligând

generațiile tinere la continuitatea aspirațiilor de dreptate și libertate.

Marea lecție de cunoaștere pe care o primește Tudor, de la moșul său Mișu, devine de maximă densitate, atingând o tensiune neînchipuită : „— Privește și-n vale, dincoace, în livada păraginită, casa voastră ! îi strigă răzășul cel bătrân. Suflă prin ea vânturile iernii și bat peste dânsa puhoaiete ploilor. Ca ea s-au risipit, — duse de valuri și vânturi, odraslele lui Ionașcu. Iar cel ce ne-a despoiat pe noi de pământurile de bătrâni câștigate, de la Alexandru-vodă și de la Ștefan-vodă, se îngrașă și râde nepedepsit, și și-a pus piciorul pe grumazul nostru...”. Intensitatea trăirilor emoționale este marcată de întrebări : — „Cine-i ? strigă Tudor, sărind în sus cu ochii mânioși” ; — „Cine-i ? strigă înăbușit Șoimaru”. Reacțiile psihologice de indignare și revoltă sunt aici consemnate laconic și tranșant. Cuvintele lui Mișu răsună răscolitor în toată ființa sa : „— Cine nu-l știe ? și copilul din leagăn îi aude numele cu blăstăm ! căci ne-a sărăcit și ne-a umilit ! ne-a bătut și ne-a sângerat ! Și pe tine te-a lăsat orfan !” ; „— E boierul cel mare de la Murgeni ! Stroie Orheianu cel plin de averi și fală !...”

În fața adevărului cumplit, eroul reacționează „ca fulgerat”, „cu ochii rotunjiți, înfricoșați de groază lăuntrică”, „abia avu puterea să se stăpânească”, „înghiți greu”, rămase „privind întunecos” spre mormântul tatălui său.

17. Conștiința datoriei este impusă de faptul că Tudor este „legatarul testamentar”

Cu înțelepciune și superioritate morală, Tudor își dă seama de faptul că el trebuie să se ridice pentru dreptatea Șoimăreștilor și să plătească sângele celor morți. Cu mare responsabilitate socială și filială înțelege, pătrunde cuvintele rostite de moș Mișu : „Tu trebuie, ca și el, să ridici pe orheieni, să ceri dreptate, ori cu pace ori cu armă. A venit vremea ; Dumnezeu te-a trimis între noi, și ai de îndeplinit o datorie ! Ca un dascăl spiritual, Mișu îi ascute simțul datoriei lui Tudor, precum sentimentele de compasiune și solidaritate pentru Șoimărești. Indignarea, ura, revolta pun stăpânire pe sufletul eroului, care știe acum cine este dușmanul Neamului Șoimăreștilor.

Având o voință puternică, poate să se domine pe sine, Tudor își subordonează sentimentele intime, de iubire pentru Magda, sentimentului suprem al datoriei, pe care-l are față de răzeși și pentru tatăl său. Are o mare capacitate de stăpânire de sine, trăiește puternicul sentiment erotic, se frământă, dar dă câștig pasiunii pentru colectivitatea celor obidiți. Înțelege că n-are dreptul să gândească la împlinirea sa erotică, sacrificând o cauză a celor mulți. Astfel, chipul său se încheagă — în mintea cititorului — cu fiecare moment, și devine statuar, monumental. Scriitorul subliniază : „durerea tuturor începu să fie durerea lui Tudor Șoimaru...”.

Activ, energic și întreprinzător, Tudor împreună cu Mihu și cu preotul Ștefan, merge la Scaunul domnesc, la Tomșa — pentru cauza socială a Șoimăreștilor. Pe drum „își făcea socoteală dacă și-a luat toate îndreptările în tașca de piele, și cugeta ce vorbe alese să rostească în fața măritului divan; căci pricina era mare și cuprindea averea tuturor Șoimăreștilor de față și celor ce aveau să vie: erau mulți și astăzi și aveau să fie cu mult mai mulți în viitor; era vorba de o încălcare de șase mii de fălci“. Vodă, văzând uricele și auzind pricina a dat dreptate răzeșilor din neamul lui Șoimaru; s-a scris „să se întoarcă răzășimii tot pământul, până dincolo de Murgeni, cu tot, cu curtea boierului, care, deși a fost clădită cu cheltuiala lui, pe vremea lui Aron Vodă, tot răzășilor se cuvine“.

Tomșa are încredere în virtuțile de vajnic luptător: „— Noi n-am uitat, căpitane Tudore, vrednicia ta, și am credință că la nevoie vei ști să-ți pui pieptul iar...“ Cuvântul de angajare grăiește despre integrarea eroului în viața colectivității satului său: „Cu toate neamurile mele, măria ta!... rosti cu însuflețire Șoimaru“.

Însetat de dreptate socială și de libertate, peste câțiva ani „când Movileștii intraseră cu oaste tară în țară“, Tudor Șoimaru ia parte la lupta de la râpa Tăuteștilor. „Leșii veniseră cu cincisprezece mii oaste, între aceștia erau căzăcime multă și pedestrime ungurească“. În război e împușcat în mână, însă el luptă în continuare, cu eroism. Imaginea sumbră cutremură pe cititor „într-o noapte de vifor și ploaie“ veneau în sat „uzi, flămânzi și zdrobiți de trudă, călăreții plecați la război“ (orheenii). „Veneau împutinați, erau mohorâți și vesteau căderea Tomșei“. Cu ochii înnegurați de durere, Tudor istorisește lui Mihu cauza: „Noi am fost mai mulți — dar pe lângă călărimea noastră și tătari, și pe lângă oastea în leafă, era îmbulzită multă prostime fără arme bune și fără rânduială. — Am avut chiar de la început pagube, din pricină că ai noștri s-au semețit prea mult și-au pătruns fără nici o socoteală, până între cazaci și leși...“; „Of! uncheșule Mihu, otrăvit e ceasul înfrângerii!“ Replică bătrânului sună grav și tânguitor: „A fost Tomșa om crunt: Dumnezeu să-l ierte pentru greșalele lui. Dar pentru noi Șoimăreștii, a fost ca un părinte...“.

18. Cum argumentați că Tudor Șoimaru este energic în dezlănțuire, temerar, precum eroii de baladă sau de epopee. Tudor este monumentalizat, proiectat în mit și legendă

Temerar și hotărât în lupta pentru marele ideal social al Șoimăreștilor, Tudor îl înfruntă pe Stroie Orheianu, care revine — în neistovita sa lăcomie — însoțit de mazuri înarmați, să cotopească tot satul. Când odiosul boier „Scuipă pe Șoimaru și ridică asupra-i buzduganul, pe care-l scoase de sub cingătoare“, ca într-o baladă, ca într-o epopee, fulgerător „oșteanul trăsese sabia. Atunci îl văzură

întâi neamurile lui turbat ca fiara, cu ochii crunți și cu obrazul ca de var“, „cu brațul drept ridică fierul, se repezi ca scăpat dintr-un

arc, și lovi în creștet pe Orheianu. Și-nălțând a doua oară sabia, răzni așa de cumplit, încât mazurii, înfricoșați, smuciră frâiele și se năpustiră pe poartă“, „Urletul lui Tudor era o chemare. Pe ulița satului, din răpa din dosul bisericii, se repeziră toți flăcăii Șoimăreștilor călări, cu săbiile și sulițele“.

Energie și bun strateg, într-o clipită, mobilizează tot satul. Îl înfruntă eroic pe Stroie, pedepsindu-l exemplar, justițiar, și răzbunând îndelungata suferință a răzeșilor din Șoimărești. Pedeapsa este după legea străbună — moartea pentru moarte ; când îl ucide pe Stroie, Șoimaru „c-o mână trage de barbă trupul greu al boierului și-l leapădă lângă piatra de mormânt pe care era însemnat numele lui Ionașcu și anul cumplit al morții lui... Fulgerător pornește spre curtea boierului, urmat de „călăreții porniți în ropot spre Murgeni“, izbește pe mazuri, dă foc conacului ; a poruncit să dărâme totul și să împrăstie în patru părți. „Și până luni la amiază fiind curtea asemănată cu pământul, a hotărât să vie plugurile“, „Tudor sta drept pe cal și neînduplecat“. Eroul apare în toată măreția morală și hotărârea absolută, om al ideii și al faptei cutezătoare, epopeice.

19. Condiția dramatică (vitregă) de pribeag a lui Tudor Șoimaru, dezrădăcinat din universul său iubit — satul natal (timp de 20 de ani)

Mijloacele de caracterizare dominante ale acestui personaj (folosite de scriitor) sunt : a) propriile fapte ale lui Tudor Șoimaru ; b) propriile cuvinte, idei ; c) ce spun unele personaje (Simeon Bârnovă, Cantemir-bei, Șoimăreștii, moș Mihu, domnul Tomșa etc.) despre Tudor ; d) portretul, elemente discriptive ale gesturilor (ochi, fața, brațele), ale stărilor sufletești („înnegurat“, „îngrozit“) ; e) intervențiile subiective lirice, ale autorului privind aprecierea eroului său, atât de îndrăgit.

f) Scriitorul a folosit și metoda confesiunii eroului, pe care-l așează între cei doi prieteni, în ipostaza de povestitor (integrează narațiunii unele întâmplări anterioare, în afara duratei subiectului romanului ; deci apare „povestirea în povestire“) : „Eu am umblat pe depărtate locuri... îngână Șoimaru (...) Eu sunt de locul meu de aproape de Bugeac, sunt dintr-un sat de pe apa Răutului, sunt adică orheian. Și într-o cumpănă mare, când s-au ridicat toate neamurile mele răzăsești, a fost tăiat tatăl meu ; ș-un frate mai mare m-a luat cu el peste hotare, în pribegie. Am trăit o vreme la Kiev, eram un copilandru. A murit bădița, ș-am rămas singur pe lume ; și m-am ridicat și eu ca ucenic la un meșter de săbii. Ș-apoi am deprins meșteșugul armelor și m-am făcut oștean, ș-am slujit între leși ; pe urmă cu raiterii nemți, am fost până în țara talienilor

ș-a franțușilor. Am văzut cetăți și castele (...) pe acolo este multă oaste care se bate în fier, ca și husarii leșilor, și ei cred că ținuturile noastre sunt la marginea pământului. Hei, câte-am văzut și îndurat, numai inima mea și Cel-de-sus știu! Am zăcut de răni și de friguri rele (...) Și pe urmă am slujit între unguri... Ș-acolo, la Buda, după atâtea vătăciri, am auzit eu între oșteni grai românesc, ș-am înțeles că mă aproprie de pământul nostru (...) Apoi am auzit că Tomșa-Vodă chiamă oaste ș-am venit și eu. I-am spus cine sunt și unde-am slujit“.

20. Care este raportul dintre epic și liric (starea subiectivă, confesiunea etc.)

g) Aleanul misterios este mărturisit prietenilor săi. Scriitorul creează momentul în care starea subiectivă a eroului e confesată sincer, emoționant, la persoana I. Cititorul pătrunde într-un spațiu liric, pe

motivul „dorului“ ca stare de spirit a lui Tudor Șoimaru : „m-a pălît așa un dor să-mi văd neamurile și pământul în care am cunoscut lumina soarelui... Vreau să mă duc la apa Răutului...“ ; Îmi aduc aminte de codri fără sfârșit“, „am văzut zimbrii“, „între păduri multe, am văzut iazurile de pe Răut, cu nuferii cei albi și galbeni. Și-ntr-un rând mi-a spus tătuța așa : Ține minte, băiete, că pământurile noastre sunt cele mai frumoase din Țara de Jos... Apoi el a pierit, și pământurile noastre nu le-am mai văzut...“ ; mie mi-i dor să văd apa Răutului și mormintele părintești“.

21. Nu uitați expresia (pe care am mai folosit-o) „legatar al testamentului părintesc“ ; deci „morții poruncesc celor vii“ (căci triumfă ideea continuității)

„Tudor Șoimaru nu e doar un viteaz fără frică și fără prihană, care se războiește de dragul războiului, ci este un legatar al testamentului părintesc, un exponent al colectivității sale sociale“ — (Savin Bratu).

22. Caracterizați pe Stroie Orheianu

Stroie Orheianu reprezintă boierimea vremii, puternică în stat, stâlp al feudalității. Dacă Simeon Bârnovă — mare boier — este uman și patriot, altruist și prietenos, iubit și respectat — Stroie este inuman, lacom, nepăsător față de popor, aliat cu mobilimea străină împotriva unui domn care lui (intereselor lui) nu-i este pe plac, așa cum este Ștefan Tomșa. Stroie este spoliator, monstruos, el pune binele lui egoist mai presus de orice.

23. Care sunt mijloacele de caracterizare folosite ?

24. Alcătuiți o schemă cu trăsăturile de caracter ale lui Stroie

Personajul este caracterizat prin (portret, acțiune, propria vorbire etc.) : „Măreț în straiul lui bogat, călare pe un roib nalt de

Lehia, Orheianu se arată în uliță, urmat de slujitorii lui înarmați. Erau mazuri voinici (...) intră călare în ograda bisericii"; „Ați auzit, oameni buni, grăi deodată cu glas gros boierul, — că domnia Tomșei s-a petrecut din lumea asta ș-a venit în scaunul țării Alexandru-vodă, pe care și noi l-am ajutat și l-am apărat" (...) Cu abilitate, boierul caută să intimideze mulțimea: „Acest domn al nostru a auzit de toate câte s-au petrecut aici. Știe că Orheiul a dat oșteni lui Tomșa, știe că Șoimăreștii au dat și căpitan de steaguri, și cu toate acestea m-am milostivit eu ș-am pus cuvânt să ierte toate...". Lacom, crud, cere tot pământul de la răzeși: „aveți bunătatea și încă răsplătiți pentru toate ostenele mele... Dați-mi de bună-voie moșia voastră, — căci eu mi-am pus obrazul pentru voi și v-am cerut iertare de la Vodă!...", „Cer toată moșia voastră: dați ce-a mai rămas, ca să-mi întregesc ce-i al meu". La intervenția uimită și disperată a Șoimăreștilor, el exprimă totală indiferență, căci ei vor face în viitor — „Ce îi va lumina Dumnezeu!...", „Iată judecata mea!" Cu dispreț suveran se adresează lui Tudor: „Îți pare ciudat? Ieri ai fost tu tare și astăzi sunt eu!..." Amenință bestial: „mazurii mei" „vor veni și vă vor pune pe toți cu fețele la pământ!"

Cutezătorul Tudor Șoimaru îl înfruntă spunându-i că mai are un braț tare „și te voi așeza cu pieptul pe mormântul părintelui meu, pe care tu l-ai ucis cu buzduganul lui Aron! Ai ucis; ți-a venit ceasul pedepsei!"

Abuzivul și criminalul, — gândește la alte crime pentru a-și atinge scopul egoist: „Să nu cutezați, mișeilor! urlă Orheianu! Să nu cutezi, mișele! rânji el către Șoimaru. Te voi bate peste fălci, ca pe tatăl tău, și voi spulbera pe toți nemernicii ca tine...", „izbucni într-o mânie grozavă"; brutal și agresiv: „Orheianu își repezi din șa trupu-nainte, scuipă pe Șoimaru și ridică asupra-i buzduganul, pe care-l scoase din cingătoare".

Pedepsirea lui Stroie este justițiară pentru neamul Șoimăreștilor; cu sabia îi răspunde provocării sale, neînfricat, Tudor. Căderea Orheianului nu stârnește compasiunea cititorului, fiindcă personajul este negativ, el simbolizează Răul și Inumanul.

25. Atenție! Antiteza dintre cele două personaje, Tudor Șoimaru și Stroie Orheianu este foarte puternică. S-au creat polarități absolute (pentru a exprima aceasta, folosiți noțiunile adecvate)

Antiteza creată de marele povestitor este pregnantă și foarte convingătoare. Între Tudor Șoimaru și Stroie Orheianu apar contraste puternice, sunt create polarități absolute — căci se înfruntă umanul cu inumanul; dreptatea cu nedreptatea, altruismul cu egoismul, cumpătarea cu lăcomia, vitejia cu mișelia, binele cu răul. Aceste polarități morale marchează opoziții sociale și forțe antagoniste.

26. Punctul culminant al romanului istoric trebuie formulat cu grijă, el este întărit și de tensiunea maximă socială

Punctul culminant al romanului istoric are loc după înfruntarea de la Șorogari și după lupta de la râpile Tăuteștilor. Tomșa-vodă e înlăturat de forțele oarbe, de la Scaunul Moldovei.

27. Atenție ! Punctul culminant se suprapune pe deznodământ

Punctul culminant în plan istoric se amplifică prin faptul social, ce atinge maxima încordare. Pedeapsa capitală a boierului odios apare ca act de dreptate, fiindcă el a fost cauza cauzelor tuturor suferințelor Șoimăreștilor. Punctul culminant de factură socială este marcat de uciderea lui Stroie Orheianu, iar deznodământul constă în arderea conacului de la Murgeni. (Cap. al XXXV-lea : „Morții poruncesc celor vii“).

28. Epilogul este o modalitate epică (nu face parte din subiectul operei, din acțiunea propriu-zisă). Arată, în perspectivă, ce s-a mai întâmplat cu eroii, după deznodământ

Finalul romanului, conceput sub formă de epilog, arătându-ne ce s-a petrecut dincolo de durată acțiunii propriu-zise a operei, dă o perspectivă dramatică și sumbră : „Tudor cu soția lui Anița, și Mihi, și toți ceilalți răzăși au fost urgișiți și prigoniți, dar s-au ținut cu tărie. Pe urmă, cei ce au venit după ei au fost călcați și supuși de alții ; și vremea neconținut i-a lovit, până ce le-a plecat frunțile adânc spre pământ“. (Cap. al XXXVI-lea : „Orice istorisire are un sfârșit“).

29. Caracterizați figura mitică și legendară a bătrânului Mihi — dascăl spiritual pentru Tudor, apostol al dreptății

Exponent al Neamului Șoimăreștilor este bătrânul Mihi. Acest răzeș, din Șoimărești, urmărește cu îndârjire să trezească în sufletul lui Tudor dorința de a apăra cu orice preț moșia strămoșească, împotriva boierului lacom. Ca o făclie

vie de viață știe ca durerea tuturor să devină durerea fiului lui Ionașcu, căruia îi revine misiunea de a continua lupta și de a pedepsi pe vinovați. Moșul și nepotul au străbătut toate hotarele răzășiei de odinioară, Mihi ca dascăl spiritual, apostol al dreptății „arăta oșteanului în ce locuri sunt semnele de hotar și-n ce copaci vechi au fost bătuți odinioară bourii (...) Mihi îi desfășura înainte și uricele îngălbenite, înflorite cu pecetile voievozilor mari ai Moldovei“. Om al poporului, luptător odinioară, știe să electrizeze sufletul lui Tudor Șoimaru, povestindu-i despre năpraznicele vremuri ale lui Aron-Vodă „lup nemilostiv“, „care voia să ieie șapte piei de pe o biată oaie“, „când s-au revărsat ca lăcustele asupra țării ilicarii, birarii și dăbilarii“.

Ca un mesager peste timp, Mișu rememorează cu glas tare ultimele cuvinte ale fratelui său Ionașcu: „Noi, ogoarele noastre le-am dobândit cu brațul nostru și le-am îngrășat cu sânge“, „Fraților, mai bine să ne acopere țărâna mormântului, decât să ne plecăm!“

Mișu, aflându-se alături de Tudor Șoimaru și de popa Ștefan — (când se duce la Tomșa) — îi spune lui Bârnovă: „Eu vreau să ne judece divanul și Domnul după urice, după mărturii, după toată rânduiala, cu toată credința, căci dreptatea-i numai una pe pământ, cum în cer e numai un singur Dumnezeu...“

La Divan, Mișu desfăcu și scoase din tașca lui Tudor „cu luare-aminte și cu un fel de evlavie — uric după uric și hârtie îngălbenită după hârtie îngălbenită“; „Mărite, Doamne, strigă el cu îndrăzneală, și cinstiților boieri! Vă rog în genunchi să deschideți și să cercetați aceste îndreptări ale noastre. Aici este uricul nostru cel mai vechi, dincoace sunt întăriturile altor domni. Vrednicul logofăt de slovenie să le cetească și să le mai tălmăcească o dată! Întindeți mâinile și pipăiți pecetile și le vedeți neștirbite, și vedeți și mărturiile scrise și întărite de vlădica...“ Deci bătrânețea nu-i știrbise energia și prospețimea sufletească, fiind un vajnic luptător pentru dreptatea Șoimăreștilor.

**30. Arta narațiunii
la Sadoveanu
demonstrează
originalitatea,
genialitatea.**

- a) Aduceți argumente
din opera literară;**
- b) Sprijiniți-vă și de
cunoștințele de teorie
literară și
de stilistică**

Arta narațiunii la Sadoveanu este un pisc al geniului nostru creator, al eposului românesc. Caracteristică a romanului istoric e evocarea epică a evenimentelor istorice și sociale. Pornind de la realitate (consemnată în cronici) — prin transfigurare artistică, prin ficțiune — ne oferă o imagine de ansamblu asupra epocii (începutul sec. al XVII-lea). Întâlnim în fluxul narațiunii elemente de ceremonial; întâmplări remarcabile au loc în cadru sărbătoresc, când participă tot satul. Capitolul al XIII-lea „Crucea răzășilor“ ne

arată că satul creat de Sadoveanu este o entitate spirituală, e un spațiu închis, ca o fortăreață, totdeauna gata de apărare. Tudor Șoimaru este primit întâi cu suspiciune, ca un intrus; scena e publică și solemnă. Dialogul se inseră admirabil în episodul narativ: prin intervenția vatămanului Mișu. Prin apariția lui Mișu episodul capătă intensitate, Șoimaru este recunoscut. Dialogul are notă de solemnitate și reintegrează eroul într-o ordine inițială. Momentul e marcat afectiv prin stările sufletești ale mulțimii. Când eroul află cine l-a ucis pe tatăl său, dramatismul este sugerat de succesiunea replicilor interrogative.

**31. În ce constă arta
descrierii la Mihail
Sadoveanu ?**

Arta descrierii sadoveniene exprimă capacitatea sa de a surprinde coordonatele esențiale ale naturii, satului, portului tradițional, ale stărilor sufletești.

Elementul original în creația romanului istoric îl formează la Sadoveanu, faptul că el a utilizat imense resurse folclorice și descriptive, care dau un farmec aparte creației sale. Liantul este adesea elementul romantic : „Satul cu casele mari acoperite cu stuh, case curate răzășești se întindeau într-o vâlcică, sub poală de pădure. Apa Răutului curgea pe vale, subțire și limpede, scăzută de sece-tele verii. Nuci mari se ridicau din vii și un grangur cânta în pacea satului, în lumina dimineții. Era o zi de duminică și toaca începu să sune în clopotnița bisericii albe c-o duruire melodioasă“. (Cap. al XIII-lea).

Impresionează descrierea portului, care capătă marcă de efigie : „Femei și fete cu cațaveici de vulpe și cu fuste de lână, dungate cu vrâste galbene și roșe pe fund negre, veneau la leturghie. Femeile aveau broboadă cafenie pe cap ; fetele erau cu capetele goale, gătite cu flori de grădină. Unele erau frumoase și spionau cu priviri agere pe cei trei oșteni“. Iată în finalul descrierii portului, și consemnarea psihologiei : „spionau“ „cu priviri agere“. Și portul bărbătesc este remarcabil descris : răzeșii erau „îmbrăcați în straiile cu care aveau obiceiul să iasă la oaste ; ciubote de piele roșă, pantaloni largi și încrețiți în jurul mijlocului dintr-un șiac cafeniu și ilice negre cu nasturi rotunzi de argint și cu mânecile largi. Toți priveau curioși la străinii care intraseră în sat. (Idem).

**32. Rolul dialogului
pe firul epic : dă
dramatism acțiunii,
ea devine vie, scenică**

Episodul este ceremonios, emoțio-
nant și de mare tensiune și împletește
genial elementele narative cu cele descrip-
tive, și totodată integrează dialogul, dând
relief acțiunii. Mihu „îl apucă de mână

și-l trase între mormintele țințirului. Clopotele bisericii tăcură ; se alinară și vocile oamenilor ; și sub cireșii sălbatici, care-și co-
borau rădăcinile între oasele morților, se făcu în lumina dimineții
tăcere“ (ab ibidem). Semnificativă este imaginea cireșilor care fac legă-
tura parcă, între cei vii și cei morți, între două lumi, căci Șoimăreștii
(prezenți) sunt continuatorii idealurilor de luptă a înaintașilor.

Natura descrisă la începutul capitolului „Morții poruncesc celor
vii“ este senină, atmosfera este ceremonioasă : „Un soare blând ră-
sări a doua zi, într-o duminică, ș-o lumină prietenoasă se împânzi
peste sat, asupra căsuțelor albe ș-a livezilor desfrunzite. Clopotul
suna în turnul bisericii vechi, prelung și tremura cântarea lui până
la mari depărtări...“ Ca apoi, la sfârșitul capitolului, după înfrun-
tarea celor doi, și pedepsirea justițiară a lui Orheianu — natura devine
sombă : „Era un cer fără soare și mohorât deasupra și soseau de
la nunți, pe vârfurile înălțimilor, nouri zdrențuiți. Tudor sta drept
pe cal și neînduplecat ; și ieșiseră și toți Șoimăreștii, bătrâni, muieri
și copii și priveau cum trec fără încetare brăzdarele...“ în bătătura
Orheianului.

33. Sadoveanu se dovedește un neîntrecut psiholog al individualității (unui personaj), dar și al colectivității (personaj colectiv, oști, tabere) sau bulucuri umane etc.

Metoda analitică sadoveniană exprimă talentul său descriptiv și capacitatea de penetrare a psihologiei personajelor. Sadoveanu consemnează exteriorizarea stărilor sufletești, gesturile, reacțiile, atitudinile, comportamentele. Observă reacțiile fizice și transformările mimice sau fiziologice care se manifestă în urma unor trăiri intense. Organele re-

levante, mai des folosite pentru expresivitate, sunt ochii, ferestre deschise către tainele sufletești: „arșița ochilor“, „acei ochi așteptau“, „cum sunt ochii stăpânului vostru“, „ochi luminați, față limpede“, „în apa ochilor se ivi o vâltoare“, „s-a răsucit cu privirile uscate“, „era liniștit, dar parcă îi ardeau ochii“, „fecioara îl privise cu ochii umezi, arși de sărutările lui“, Mihail îl trase pe Tudor spre el „și-l privi în ochi“ (recunoscându-l astfel), „cu ochi rotunzi, și întunecați de groază“.

Sunt descrise și *înfățișările schimbătoare ale feței și variațiile de intensitate ale glasului*: „Deodată glasurile răzășilor, ale tuturor neamurilor lui se ridicară, și brațe multe se întindeau spre el ca să-l îmbrățișeze. Deodată oșteanul își simți pieptul inferbântat de o căldură necunoscută.

— E feciorul lui Ionascu ș-al Anisie, grăiau și femeile cu glasuri tânguitoare. Și dintre cele mai bătrâne porniră a boci încet“.

34. Titlul „Neamul Șoimăreștilor“ are o mare încărcătură afectivă, mitică. Eroii Șoimărești – martiri, și luptători sunt proiectați într-un plan sacru, monumental
35. Selectați din textul literar elemente demonstrative în acest sens

Titlul romanului este semnificativ, el are corespondență permanentă în magma epicului, descrierii și dialogului — moduri de expunere ce ridică o columnă, un imn de preamărire pentru Neamul Șoimăreștilor. Deși greu încercat, el s-a dovedit brav luptător, cutezător, energic, păstrător și continuator al idealurilor, eroic. Scriitorul monumentalizează Neamul Șoimăreștilor în această operă literară răscolitoare cu valențe etice și estetice. Sună cu mândrie legitimă și cu demnitate

cuvintele: „cu toții suntem Șoimărești și neamuri...“, glasurile „tuturor neamurilor se ridicară“, Ionascu a sculat „la război toate neamurile și toate așezările orheienilor“.

36. De ce îl apreciem pe Sadoveanu drept creator de limbă?

Sadoveanu a îmbinat cronica și folclorul într-o sinteză de o măiestrie desăvârșită. Limba operei, ca și la Creangă, nu este o preluare spontană a vorbirii

orale, ci este o stilizare artistică, utilizând elementele vii, esențiale. Autorul a creat o imagine artistică a limbii poporului, evocându-i anumite elemente lexicale și întorsături sintactice.

Despre limba narațiunii, la Sadoveanu, se consemnează ca fiind „amestec sublim de Neculce, grai moldovenesc și limbă cultă; ritmul și fraza eufonică — aproape ritmată asemenea curgerii molcome și unduite a vorbirii populare moldovenești — sunt calități poetice superioare ale romanului” — George Călinescu.

37. Care sunt valențele lexicului în arta narațiunii sadoveniene ?

Ritmul narațiunii este când lent, temperat de nevoile de analiză sufletească, când precipitat, în ultimele capitole, de conștiința îndeplinirii neîntârziată a datoriei.

Se repetă în roman cuvinte-cheie sau simbol: răzăș, uric, hrisov, neamuri, Șoimărești, sabie, buzdugan, paloș, dreptate, ocină etc. „Orheii sunt permanente topografice de o mare rezonanță istorică și patriotică”.

Lexicul este folosit cu măiestrie, pentru a marca situația răzeșilor moldoveni, scoși din ocina strămoșească. Sadoveanu folosește în narațiune substantive abstracte; a) ele exprimă idei și sentimente morale: răzbunare, dreptate, diată, legământ, jurământ, slobozie, libertate, avânt, hotărâre; b) altele comunică stări psihologice: durere, tristețe, milă, mândrie, amărăciune, pribegie, umbră, moarte, uitare, deznădejde, răstriște; c) o altă serie de substantive abstracte creează impresia de nemărginire spațială sau adâncime temporală: depărtări, întinderi, străinătăți, zarea, adâncul, străfundul, depărtarea anilor. d) în unele cazuri, anumite substantive cumulează, în același timp, toate semnificațiile, printr-o densificare maximă — în contextul respectiv: „străinătăți”, „pustia”, „depărtarea”, „singurătatea”, dobândind o mare forță de expresivitate (pt. timp, spațiu și starea sufletească).

38. „Culoarea locală”, „atmosfera de epocă” se realizează prin elementele de tradiție (sat, port, obiceiuri etc.), dar și prin lexic: regionalisme, (prin expresii, locuțiuni) arhaisme.

Lexicul ajută la culoarea locală, de epocă, prin arhaisme și regionalisme: hrisov, uric, ocină, tustrei, vataman, răzăși, mazuri, contăș, cațaveică, armaș, dăbilar, ilicari, bivari, șiac, ilic, straie, ciubote, contăș etc. Locuțiuni verbale creează imaginea limbii din sec. al XVII-lea, dând farmec narațiunii și evidențiind ideea și sentimentul: „a privi cu luare aminte”, „a pofti ziua-bună”, „a nu fi cu

bănat”, „a pune cuvânt de iertare”, „a veni în vizunia lupului”, „a se stârni zarvă”. De asemenea, au aceeași rezonanță comparațiile construite în viziune populară: „turbat ca fiara cu ochii crunți”, „taina o ascunse în fundul sufletului ca pe un lucru scump”, „sângele curgea ca o ploaie”, „dușmanul este vânturat ca o grămadă de prund”.

39. Selectați un text în care găsiți bazorelieful literar — prin alternarea timpurilor verbale

Efecte stilistice remarcabile a obținut marele povestitor din alternarea timpurilor verbale. Uneori într-un microepisod epic, folosește imperfectul narativ alături de perfectul simplu sau perfectul compus, și chiar alături de prezentul istoric — dând relief povestirii. Deci organizează elementele narațiunii pe planuri temporale de perspectivă, în funcție de importanța ce i se atribuie. Putem spune că realizează (ca N. Bălcescu) un bazorelief literar.

40. Selectați câteva fraze care au o muzicalitate aparte. Din ce derivă aceasta ?

Frazele lui au o anume muzicalitate. Prin corespondența om-peisaj, se creează o atmosferă poetică. „Sadoveanu are percepția vie a sonurilor, a tăcerilor, a culorilor, a miresmelor, a luminilor și a păclelor” — (G. Călinescu). „Acest text poate fi retranscris în versuri, că e poezie de cea mai bună esență, o litanie cum încă nu s-a mai scris” — (Ș. Cioculescu). Exemplu, poate fi, epilogul; recitiți acest capitol „Orice istorisire are un sfârșit”, veți simți ritmul interior, cadența faptelor și a timpului istoric (dincolo de durata acțiunii propriu-zise, dincolo de subiectul acestui roman). Stilul cronicăresc dă o notă de arhaicitate și de afectivitate sporită. Autorul nu-i numai un interpret obiectiv al faptelor, ci dă și o imagine plină de lirism: „Bunicii mei sunt strănepoții acelor oameni. Și această istorisire de acum trei sute de ani, din vremea când strămoșii erau încă dârji, am scris-o în liniștea unei prisăci, având în inima mea răsunetul durerii lor”. (Cap. al XXXVI-lea).

41. Rețineți, în memoria voastră afectivă, câteva considerații ale criticii literare cu privire la romanul „Neamul Șoimăreștilor”

Opera lui Sadoveanu este „o țiteră uriașă cu mii de strune, toate acordate cu grijă, timp de o viață de om” „Este, așadar, un scriitor arhaic, epopeic, mitic și tragic” — (G. Călinescu).

În vibrațiile limbajului sadovenian, „șoapta și melancolia fuzionează într-o țesătură de un rafinament verbal unic. Întocmai ca la Eminescu, ecouri ale frazei par a veni uneori din legendă și mit, iar astfel de infrasunete nu au echivalență în dicționarele altor limbi” — (C. Ciopraga).

SCURT DICȚIONAR DE TERMENI LITERARI
(COMPOZIȚIE, STILISTICĂ, VERSIFICAȚIE, GENURI
ȘI SPECII LITERARE)

Alegoria (gr. allegoria, din allas, altul și ogorein, a reprezenta). Figura de stil alcătuită dintr-o serie de metafore, personificări, comparații, formând o imagine unitară prin care poetul sugerează noțiuni abstracte, prin intermediul faptelor, întâmplărilor, lucrurilor etc. Este frecvent întâlnită în fabulă, dar și în poeme, epopei etc. Ex. în „Miorița“ (alegoria morții).

Arhetipul (fr. arhetype, lat. archetypum, gr. arhetypos) „model original, tip primitiv al unui lucru sau al unei ființe, desemnând o imagine tipică, având un rol modelator, organizator.

Antiteza (fr. antithèse, gr. antithesis, „opoziție“), ca figură de stil, derivând dintr-un procedeu de gândire, ea constă în alăturarea a două cuvinte (expresii, fapte, personaje), cu sensuri contrarii, care se pun reciproc în lumină, cu scopul de a sublinia și mai mult opoziția dintre ele. Ex. : G. Coșbuc, „Pașa Hassan“, M. Eminescu „Glossa“ — Vreme trece, vreme vine“, basmul popular, „Greuceanu“.

Autobiografia (fr. autobiographie). Istoria vieții cuiva, scrisă de însăși persoana în cauză. Forma de povestire retrospectivă, în cuprinsul căreia autorul urmărește să reconstituie devenirile sale. Ex. : Ion Creangă „Amintiri din copilărie“, Lucian Blaga „Hronicul și cântecul vârstelor“.

Balada (fr. ballade, din baller, a dansa). Specie a poeziei epice, culte sau populare, narațiune a unor întâmplări din trecut, cu acțiune de mică întindere, personaje puține, intrigă simplă. Baladele românești au fost clasificate după raportul dintre narator și subiect, în epice lirico-narative etc. După conținut distingem balade : fantastice, legendare, haiducești, familiale, pastorale, istorice etc. Ex. : „Miorița“ — balada populară, pastorală, „Pașa Hassan“, G. Coșbuc — balada cultă, istorică.

Basmul (sl. basni, născocire, scornire). Specie a genului epic popular și cult, (în versuri sau în proză), în care se narează întâmplări fantastice ale unor personaje imaginare (feți-frumoși, zâne, animale năzdrăvane etc.), aflate în lupta cu forțe nefaste ale naturii sau ale societății, simbolizate prin balauri, zmei, vrăjitoare etc., pe care ajung a le birui în cele din urmă. „Oglindire a vieții în moduri fabuloase“ (G. Călinescu). Ex. : „Greuceanu“ — basm popular, în proză : „Călin — file din poveste“, M. Eminescu — basm cult, în versuri.

Bildungsromanul (germ. Bildung „instruire, formare“ și Roman). Varietate de roman în care e înfățișată, în principal, creșterea și formarea sufletească a unui om, de la începuturi până la încheierea unei concepții de viață, de obicei trecând prin medii sociale variate și realizând astfel, uneori, un tablou al epocii. Numit și roman de formare. Ex. : I. Creangă — „Amintiri din copilărie“.

Caracterizarea, realizarea personajelor prin reliefarea trăsăturilor fizice și morale. Poate fi directă sau indirectă; directă fiind caracterizarea făcută de autor, indirectă cea rezultând din faptele personajelor, felul lor de a fi, moravurile acestora, limbajul și numele lor, cum și din descrierea mediului în care trăiesc, a îmbrăcămînții, a înfățișării.

Comparația (lat. comparatio „asemănare“) e figura de stil care constă în relevarea raportului dintre două obiecte, personaje, acțiuni, cu scopul de a li se releva trăsături asemănătoare; se bazează pe alăturarea a doi termeni legați prin: ca, astfel ca, întocmai ca etc. Ex. : N. Bălcescu, „Ardealul“ („Șiruri de dealuri nalte și frumoase ca niște valuri proptitoare“; „un brâu de munți ocolește precum zidul o cetate toată această țară“ etc.).

Compoziția (lat. compositio, fr. composition „asamblarea, unirea mai multor elemente într-un tot“, alcătuire, întocmire) definește organizarea părților constitutive ale unei opere literare (versuri, subiecte, acțiuni, personaje etc.), a diferitelor elemente de ordin stilistic, în concordanță cu conținutul, de unde rezultă o anumită structură a operei literare. Compoziția denumită și construcție, implicând ideea de arhitectură a operei, poate fi : a) succesivă; b) simultană (a faptelor în genul epic și dramatic sau a stărilor lirice). Ex. : în poezia lirică, se organizează și se gradează impresiile sau emoțiile trăite de poet într-o gradație unică și nerepetabilă. (M. Eminescu „Mai am un singur dor“, Al. Mateevici „Limba noastră“ etc.); într-o poezie epică însă, compoziția organizează subiectul, grupează personajele, îmbină tehnica narativă cu descrierea și dialogul, rezultând o anumită construcție a poeziei. Ex. : V. Alecsandri „Dan, căpitan de plai“.

Descrierea (lat. describere, descriere), procedeu folosit în literatura și constând în zugrăvirea trăsăturilor particulare ale unui obiect, fenomen, personaj; poate fi descriere : fantastică, umoristică, satirică, romantică, realistă, naturalistă. Operă literară sau fragment, în proză sau în versuri, având la bază acest procedeu, mod de expunere. Ex. : N. Bălcescu — „Ardealul“.

Dialogul (fr. dialogue, lat. dialogus, gr. dia „cu“ și logos „vorbit“) este conversația dintre două sau mai multe personaje; într-o piesă de teatru este rostit de personaje; dialogul — mod de expunere (caracteristic îndeosebi creației dramatice, folosit însă și în creația epică în versuri sau în proză, ori în poezia lirică) prin care atuurul își face eroii să vorbească, dezvăluindu-și psihologia sau prin care pune în lumină o intrigă, evoluând spre deznodământ. Ex. : M. Sa-

doveanu „Neamul Șoimăreștilor“ : „— Cine-i ? strigă înădușit Șoimaru. — E boierul cel mare de la Murgeni !“.

Elegia (gr. elegia, cântec de doliu), specie a poeziei lirice în care se dă expresie unor stări de tristețe, de regret, de ușoară melancolie sau durere. Ex. : M. Eminescu — „Mai am un singur dor“ ; elemente elegiace în O. Goga — „Plugarii“.

Epitetul (fr. épithète, lat. epitheton, gr. epithetos, care e atașat) e figura de stil care constă din alăturarea unui cuvânt calificativ la un altul, în scop estetic ; epitetul este, de regulă, un adjectiv sau un adverb, dar și o parte de vorbire ori de propoziție, care determină lucruri și acțiuni (sintactic are rol de atribut, complement sau nume predicativ). Epitetul e de mai multe feluri : *apreciativ* (om bun, om josnic), *evocativ* (moral sau fizic : veselul Alecsandri, narcise albe), *ornant*, adică generalizator („lumea-i veselă și tristă), *individual*, antitetic, sincretic. Forța artistică a epitetului constă în ineditul asocierii cuvintelor.

Hiperbola (fr. hyperbole — hyper „deasupra“ și balleire „a arunca“) — e figura de stil care se constituie dintr-o exagerare, prin mărirea obiectului, cu scopul de a potența expresivitatea operei literare ; înrudită cu comparația și metafora, hiperbola se întâlnește frecvent în vorbirea curentă, în folclor, unde ia forma fabulosului, dar și în literatura cultă. Ex. : G. Coșbuc — „Pașa Hassan : „Iar barda-i din stânga ajunge la cer, / Și vodă-i un munte“ etc.

Imaginea artistică (fr. image, lat. imago „imagine“) este un tablou concret, produs al imaginației, având valoare estetică ; principala modalitate prin care arta își exercită funcția de cunoaștere, fiind un produs al fanteziei creatoare a artistului și element de diferențiere față de opera științifică. Imaginea artistică reprezintă o cale de transmitere a mesajului artistic prin care se comunică idei și sentimente. Ea are o întrupare materială diferită : în sculptură — statuia, în pictură — culorile, iar în literatură — limba. În elaborarea operei literare, autorul pornește de la realitate, pe care NU o copiază, ci o *transfigurează*, trecând-o prin concepțiile și sensibilitatea sa. Ex. : M. Sadoveanu „Neamul Șoimăreștilor“ pornește de la realități ale secolului al XVII-lea, dar sunt imagini fictive : comportamentul în anumite situații, felul de a vorbi, unele personaje, numele lor etc. sau G. Coșbuc „Vara“ apare ca un punct de plecare spre aspecte reale, dar le transfigurează în tablouri vii (strofa I și a II-a).

Meditația (fr. méditation, lat. meditatio, cugetare, reflecție) este o specie a liricii filozofice în care lirismul se îmbină cu reflecția filozofică asupra existenței umane ; poet și filozof, autorul cugetă asupra vieții, a morții, a divinității, iubirii, timpului, istoriei etc. Ex. : M. Eminescu „La Steaua“ ; element de meditație, G. Coșbuc „Vara“ (strofa a III-a).

Metafora (fr. métaphore, gr. metaphora, transport, strămutare, transfer) e figura de stil prin care se trece de la semnificația obișnuită

a unui cuvânt sau a unei expresii la o altă semnificație, în virtutea unei comparații subânțeluse; transferul se face de la noțiune abstractă la cea concretă, renunțându-se la termenii de comparație: „precum“, „ca și“, „asemenea cu“ etc. Metafora este socotită element de bază al exprimării poetice, dacă nu poezia însăși. Ex.: gură de aur, toamna — zâna melafeelor, picior de plai; „limba noastră-i foc de arde“; metafora fiind o comparație prescurtată (cu un singur termen al comparației).

Mitul (fr. mythe, ngr. mitos, „cuvânt, povestire, legendă“) desemnează o narațiune despre ființe supranaturale, eroi sau evenimente petrecute în timpuri arhaice sau o narațiune despre originea și destinele diverselor lucruri. Mitul povestește „o istorie sacră, relatează un eveniment care a avut loc într-un timp primordial, în timpul fabulos al începuturilor“, având o mare putere de generalizare și repetare. Ex.: „Miorița“ — mitul comuniunii dintre om și natură; „Mănăstirea Argeșului“ — mitul jertfei creatoare; etc.

Motivul (fr. motif, it. motivo, germ. Motiv) are mai multe accepții: 1) cauza care a determinat scriitorul să abordeze un anumit subiect; 2) în compoziția unei opere, unitate structurală minimală, constând dintr-o situație tipică, având o semnificație și putând prilejui trăiri și experiențe exprimate într-o formă simbolică; 3) în pictură e folosit cu sensul de subiect sau parte a subiectului compoziției; în muzică, este orice idee muzicală cu o formă definită. De cele mai multe ori într-o operă motivul este numit, printr-un cuvânt, o sintagmă sau o propoziție. Ex.: motive lirice (noaptea, despărțirea, singurătatea), dramatice (frații dușmani, uciderea unei rude). În „Miorița“: (motivul măicuței bătrâne“ etc.).

Oda (fr. ode, gr. ode), specie a genului liric în care se dă expresie unui elan admirativ pentru o idee, o persoană sau eveniment; poate fi: sacră, eroică, patriotică, erotică etc. Ex.: V. Alecsandri „Deșteptarea României“, Al. Mateevici „Limba noastră“, cu puternice sentimente de încântare și de preamărire.

Pastel (fr. pastel, it. pastello) definește un procedeu de pictură bazat pe efectele de culoare ale unor creioane moi; în literatură, definește o specie a genului liric, eminentă descriptivă, în care se conturează un tablou din natură. Exprimă sentimente de încântare, de admirație, beatitudine. Ex.: V. Alecsandri „Pasteluri“, G. Coșbuc „Vara“, care exprimă plenitudinea spirituală și optimismul robust.

Personificarea (fr. personification, de la personne, „persoană“) desemnează figura de stil de esență metaforică, prin care se atribuie unui obiect inanimat sau unei abstracțiuni, calitățile, sentimentele, limbajul, modul de a se comporta al unei ființe. Apare frecvent în folclor, fabule, legendă. Ex.: „Greuceanu“, O. Goga „Plugarii“: „Plâng doinele și râde hora“ etc.

Poemul (gr. poiima, fr. poeme, pom, poezie), specie a genului epic, narațiune în versuri mai dezvoltată decât balada, cuprinzând o suită de episoade, cu personaje mai multe, însuflețite de sentimente no-

bile și cu o intrigă complicată; poate fi eroic, istoric sau didactic. Ex.: V. Alecsandri „Dumbrava Roșie“, „Dan, căpitan de plai“ — poeme eroice.

Povestirea (derivat al verbului a povesti, sl. povesti); într-o accepție largită, se confundă cu narațiunea, ca mod de expunere a genului epic, ca semn distinctiv al acestuia; ca specie literară, se definește ca o narațiune subiectivizată (relatare din unghiul povestitorului, implicat ca martor sau doar ca mesager al întâmplării), care se limitează la nararea unui singur fapt epic, interesul nu se concentrează în jurul personajului, ci al situației, de unde caracterul etic, exemplar. Ex.: M. Sadoveanu „Hanu Ancuței“; I. Al. Brătescu-Voinești „Puiul“; M. Sadoveanu „Domnul Trandafir“.

Rima (fr. rime — desemnând ultimul picior al versului) este potrivirea versurilor în silabele lor finale, începând cu ultima vocală accentuată. Rimele sunt de mai multe feluri: împerecheată (aabb), încrucișată (abab), îmbrățișată (abba), variată (fără nici o regulă), monorimă (evită rima: aaaaa) etc.

Ritmul (fr. rythme, lat. rhythmus, gr. rhythmos, „mișcare regulată și măsurată, cadență melodică). Ritmul e dat de repetarea regulată a unor silabe accentuate, neaccentuate și a pauzelor dintr-un vers. Unitatea ritmică e silaba. Ritmul e caracteristic poeziei dar și prozei. Poate fi:

a) trohaic: / „Doi-nă, / doi-nă, / cân-tic / dul-ce /“
 / — / — / — / — / — / — /

b) iambic: / „A fost / o-da- / tă ca-n / po-vești /“
 / — / — / — / — / — / — /

c) dactilic: / „Ard de-păr- / tă-ri-le /“
 / — / — / — / — / — /

d) amfibrahic: „ / Pe vo-dă-l / ză-reș-te / că-la-re / tre-când /“
 / — / — / — / — / — / — / — /

e) anapest: / „Ale tur-nu- / ri-lor um- / bre peste un / -de stau cul- / ca-te“
 / — / — / — / — / — / — / — / — /

Romanul (fr. roman), se definește ca o mare formă epică în proză, deschisă modificărilor de structură și îmbogățirilor de conținut; definiția termenului evoluează odată cu istoria speciei și în raport cu epoca și idealul literaturii; este, în general, o creație epică de mare întindere, cu o acțiune complexă, cu mai multe episoade, o narațiune ce se desfășoară pe mai multe planuri, și prezintă conflicte istorice, sociale și psihologice; cuprinde un mare număr de personaje, o varietate de tipuri umane; se poate clasifica după mai multe criterii: 1) după situarea în timp a acțiunii: istoric, contemporan și de anticipație; 2) după cadrul social sau geografic: urban, rural, regional; 3) după forma de organizare: epistolar, jurnal, cronică etc. Ex.: M. Sadoveanu „Frații Jderi“ — roman istoric, „Neamul Șoimăreștilor“ — roman istoric și social etc. Romanul se discută în raport cu nuvela și schița; **SCHIȚA** — o specie a genului epic, cu o acțiune simplă, concentrată, concisă, densă, fără episoade laterale. Derivat de la schiță (it. Schizare), folosit în domeniul ar-

telor plastice, unde indică creionarea fugitivă a unui motiv; în literatură, reprezintă un instantaneu epic cu caracter fragmentar, având capacitatea de reprezentare echivaleantă cu a unei scene dintr-un act al unei piese de teatru. Ex.: I. L. Caragiale „Momente”; NUVELA (fr. nouvelle, it. novella, „noutate, nuvela”), o narațiune în proză, cu un singur fir epic fabulativ, urmărind un conflict unic, concentrat; faptele și aspectele de viață sunt în relație unele cu altele; personajele, nu prea numeroase, sunt caracterizate succint, în funcție de contribuția lor la încheierea acțiunii, susținută de mai multe episoade; poate fi: istorică, psihologică, fantastică, filozofică, anecdotică, socială. Ex.: I. Slavici „Moara cu noroc”, G. Galaction „La vulturi!”, C. Negruzzi „Sobieski și românii”.

Scrisoarea epistolă (lat. epistola), specie a vechiului gen didactic sau a genului liric, epistola este o scrisoare în versuri dedicată unei persoane reale sau imaginare, în care autorul dizertează asupra unui subiect filozofic, moral, estetic (cum este cultivată de Horațiu, Ovidiu etc.); poate fi: satirică, familiară, heroidele etc. Ex.: M. Eminescu, cele cinci „Scrisori” — creații lirice, cu caracter satiric (vezi „Scrisoarea III”).

Simbolul (lat. symbolum, gr. symbolon, „semn de recunoaștere”) este o imagine sau semn concret prin care sunt sugerate însușiri caracteristice ale unor fenomene sau noțiuni abstracte; frecvent apare în: fabule, proverbe, zicători. Ex. M. Eminescu „Luceafărul” — simbolizează geniul; zmeul — râul, o forță malefică; iepurele — frica; vulturul — zborul înalt, neînfricat, dar și animalul de pradă etc.

Versul (fr. vers, lat. versus, „șir al scrierii”) este un rând dintr-o poezie, în care sunt respectate anumite reguli (rimă, măsură, ritm); se alcătuiește din picioare și metri. Diferitele combinații de versuri constituie strofa, și ea este de mai multe feluri: *distih* (2 versuri); *terțet* (3 versuri); *catren* (4 versuri); *cvintet* (5 versuri); *sextină* (6 versuri); *septet* (7 versuri); *octavă* (8 versuri); *nonă* (9 versuri) etc. Versurile fără rimă, numite albe, se întâlnesc mai ales în poezia modernă. Versurile libere, unde regulile de rimă, măsură și ritm sunt aplicate după voie; versurile libere au o metrică diferită (alternează unele lungi cu altele foarte scurte).

BIBLIOGRAFIE

- 1) Dicționar de termeni literari, Editura Academiei, 1976.
- 2) Dicționar de terminologie poetică, Gh. Ghiță, C. Fierăscu, Editura Creangă, 1973.
- 3) Dicționar de terminologie literară, Editura Științifică, 1970.

MINISTERUL ÎNVĂȚĂMANTULUI
CONCURS DE ADMITERE ÎN CLASA a IX-a DE LICEU
— SESIUNEA IULIE 1995 —
LIMBA ȘI LITERATURA ROMÂNĂ

Subiectul nr. 1 — Caracterizați personajul literar Tudor Șoimaru din romanul „Neamul Șoimăreștilor” de Mihail Sadoveanu (capitolele studiate) 2 puncte

Subiectul nr. 2 — Comentați versurile :
„Frați buni ai frunzelor din codru,
Copii ai mândrei bolți albastre,
Sfințiți cu roua suferinței
Țărâna plaiurilor noastre !
Din casa voastră, unde-n umbră
Plâng doinele și râde hora,
Va străluci odată vremii
Norocul nostru, — al tuturor”
(O. Goga „Plugarii” 1 punct

Subiectul nr. 3 — Dați un exemplu de personificare din basmul „Greuceanu” 0,25 puncte

Subiectul nr. 4 — Se dă textul :
„Împărați pe care lumea nu putea să-i mai
încapă
Au venit și-n țara noastră de-au cerut pământ
și apă”
(M. Eminescu „Scrisoarea III”)

Cerințe :

- a) subliniați predicatele și indicați felul lor.
- b) delimitați propozițiile, precizați felul lor și indicați raporturile sintactice.
- c) analizați sintactic și morfologic cuvintele „pe care”, „noastră” și „pământ”.
- d) formați familia lexicală a cuvântului „pământ”, dând cel puțin cinci derivate.
- e) scrieți două sinonime pentru substantivul „pământ” și un sinonim neologic pentru verbul „a cere”.

f) despărțiți în silabe cuvintele : exemplu, fiindcă, jertfă, inegal, punctuație.	
g) precizați prin rescriere care este paronimul utilizat corect în enunțurile următoare : zăcământ petrolier / petrolifer ; greutate familiale / familiare ; pericol eminent / iminent și păcat original / originar.	
h) alcătuiți o frază în care să fie o propoziție subordonată predicativă introdusă prin conjuncția „să”.	
i) formulați două enunțuri în care cuvântul „de” să aibă alte valori morfologice decât cea din text ; precizați-le.	
j) alcătuiți câte o propoziție în care complementul direct să fie exprimat prin numeral cardinal și prin adjectiv cu valoare substantivală	4,25 puncte
Calitate a exprimării	1 punct
Aspectul general al lucrării	0,50 puncte
Din oficiu	1 punct
	<hr/> Total 10 puncte

Notă : Toate subiectele sunt obligatorii.
Timp de lucru — 3 ore.

BAREM DE CORECTARE ȘI DE NOTARE

	Puncte acordate
Subiectul nr. 1	(2 puncte)
a) Referire la opera literară (capitolele studiate)	0,25 puncte
b) Caracterizarea personajului (prezentarea generală ; trăsăturile caracteristice ; trăirile sufletești ; particularitățile lingvistice și stilistice ale textului care subliniază trăsăturile personajului)	1 punct
c) Mijloacele de caracterizare	0,75 puncte
Subiectul nr. 2	(1 punct)
a) Încadrarea versurilor în poezie	0,25 puncte
b) Conținutul de idei ; semnificații	0,25 puncte
c) Relevarea procedeelor de expresivitate artistică	0,50 puncte
Subiectul nr. 3 (exemplul de personificare)	(0,25 puncte)
Calitatea exprimării scrise	(1 punct)
a) Corectitudinea, fluența exprimării	0,25 puncte
b) Precizia termenilor folosiți	0,25 puncte
c) Respectarea normelor ortografice în vigoare	0,30 puncte
d) Originalitatea exprimării	0,20 puncte

Subiectul nr. 4	(4,25 puncte)
a) Sublinierea predicatelor ($0,05 \times 4 = 0,20$) și indicarea felului lor ($0,10 \times 4 = 0,40$)	0,60 puncte
b) Delimitarea propozițiilor; precizarea felului acestora; indicarea raporturilor sintactice ($0,25 \times 4$)	1 punct
c) Analiza sintactică și morfologică a cuvintelor ($0,15 \times 2 = 0,30$)	0,30 puncte
d) Familia lexicală a cuvântului <i>pământ</i> ($0,05 \times 5 = 0,25$)	0,25 puncte
e) Sinonimele ($0,10 \times 3 = 0,30$)	0,30 puncte
f) Despărțirea corectă în silabe ($0,10 \times 5 = 0,50$)	0,50 puncte
g) Paronimul corect utilizat ($0,10 \times 4 = 0,40$)	0,40 puncte
h) Construcția frazei cu propoziția subordonată predicativă introdusă prin conjuncția <i>să</i>	0,20 puncte
i) Valorile morfologice ale cuvântului <i>de</i> ($0,10 \times 2 = 0,20$) și construirea de enunțuri ($0,10 \times 2 = 0,20$)	0,40 puncte
j) Alcătuirea corectă a celor două propoziții în care complementul direct este exprimat prin numeral cardinal și prin adjectiv cu valoare substantivală ($0,15 \times 2$)	0,30 puncte
Aspectul general al lucrării	(0,50 puncte)
a) Așezarea în pagină; aspectul estetic	0,25 puncte
b) Scrisul îngrijit	0,25 puncte
Din oficiu	1 punct
TOTAL GENERAL	10 puncte

CUPRINSUL

	Autorii	Pag.
Cuvânt înainte	(A.I.)	3
Greuceanu (Folclor literar)	(A.I.)	5
Puiul, de I. Al. Brătescu Voinesti	(C.C.)	10
Domnul Trandafir, de Mihail Sadoveanu	(A.I.)	13
Scrisoarea III, de Mihai Eminescu	(A.I.)	18
Limba noastră, de Alexe Mateevici	(A.I.)	24
Sobieski și românii, de Costache Negruzzi	(A.I.)	26
Dan, căpitan de plai, de Vasile Alecsandri	(A.I.)	29
Pașa Hassan, de George Coșbuc	(A.I.)	36
Amintiri din copilărie, de Ion Creangă (II)	(A.I.)	41
Călin (file din poveste), de Mihai Eminescu	(A.I.)	46
Plugarii, de Octavian Goga	(C.C. și A.I.)	51
Noi, de Nichita Stănescu	(A.I.)	56
Ardealul, de Nicolae Bălcescu	(A.I.)	59
Amintiri din copilărie, de Ion Creangă (IV)	(V.I.)	63
Vara, de George Coșbuc	(V.I.)	67
La Vulturi, de Gala Galaction	(C.C.)	71
Miorița (Folclor literar)	(C.C. și A.I.)	76
Neamul Șoimăreștilor, de Mihail Sadoveanu	(A.I.)	82
Scurt dicționar de termeni literari	(V.I., A.I.)	98
Subiecte — Concurs de admitere	(Min. Inv.)	104

Opera literară transfigurează artistic realitatea într-un chip original, prin ficțiune. Precum lumina ce trece printr-o prismă creează prin descompunere miracolul spectrului multi-color – tot astfel realitatea este recreată în imagini artistice, în viziuni specifice, în simboluri, ritmuri, prin modalități multiple ale stilului comunicării spirituale.

EDITORUL,

NOUA LEGE A ÎNVĂȚĂMÂNTULUI „cea mai importantă lege după Constituție”, aliniată standardelor internaționale în domeniu, formează un ideal educațional în spiritul marilor valori umaniste.

Limba română va fi nu numai obiect pentru **examenul de capacitate** cu care se va încheia ciclul gimnazial, nu doar obiect de **admitere** în liceu și școala profesională ori de **bacalaureat**, ci va ocupa un loc fundamental în formarea **personalității și culturii individuale**.

Rolul formativ al obiectului este determinat de **arta învățării**. Iar aceasta depinde de **PROFESOR ȘI ELEV**.

CARTEA NOASTRĂ VA FI UN GHID VALOROS ÎN REALIZAREA ACESTOR PERFORMANȚE SPIRITUALE.